

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE VE GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ'NİN AVRUPA
BİRLİĞİ'NE ADAYLIK SÜREÇLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Pınar Tansel

Ankara-2004

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE VE GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ'NİN AVRUPA
BİRLİĞİ'NE ADAYLIK SÜREÇLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Pınar Tansel

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. M. Nail Alkan

Ankara-2004

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

ÖZET

GİRİŞ.....	1
------------	---

I) TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ

A) ANKARA ANLAŞMASI'NDAN GÜMRÜK BİRLİĞİ'NE GEÇİŞ.....	3
B) AB'NİN YENİ GENİŞLEME POLİTİKASINDA TÜRKİYE'NİN YERİ.....	12
C) HELSİNKİ SÜRECİ.....	18
D) KATILIM ORTAKLIĞI BELGESİ VE TÜRKİYE'NİN ULUSAL PROGRAMI.....	24
E) SON GELİŞMELER.....	36

II) GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ-AB İLİŞKİLERİ

A) GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ'NİN AB ADAYLIĞI ÖNCESİ YAPTIĞI	
--	--

ANLAŞMALAR.....
.....52

B) GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ’NİN AT’YE TAM ÜYELİK
BAŞVURUSUNUN
NEDENLERİ.....53

C) GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ’NİN AT’YE TAM ÜYELİK
BAŞVURUSUNUN HUKUKSAL
NİTELİĞİ.....57

D) TAM ÜYELİK BAŞVURUSUNDAN GÜNÜMÜZE KADAR OLAN
GELİŞMELER.....
.....63

III) ANNAN PLANI ÇERÇEVESİNDE KIBRIS SORUNUNA ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

A) SON ANNAN PLANI ÖNCESİNDEKİ GELİŞMELERE GENEL
BAKIŞ.....
.....80

B) IV. ANNAN PLANI VE PLAN ÜZERİNDE DEĞERLENDİRMELER

1. Anayasal

Düzenlemeler.....103

2. Mal-Mülk Mübadelesi ve Toprak

Düzenlemesi.....108

3. Garantörlük ve Adanın

Askersizleştirilmesi.....112

4. Rum	Göçmelerinin	Kuzeye
Yerleştirilmesi.....		115

C) REFERANDUMDAN SONRAKİ GELİŞMELER

1) Referandum Sonucunun Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)	
Açısından	
Değerlendirilmesi.....	118
2) Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Referandum'da 'Hayır' Oyu	
Kullanarak Neyi	
Hedefledi?.....	
.....	122

D) SON GELİŞMELER TÜRKİYE'NİN AB ÜYELİK SÜRECİNİ NASIL ETKİLEYECEK

.....	128
-------	-----

IV. TÜRKİYE VE GÜNEY KIBRIS'IN ÜYELİK KRİTERLERİNİ YERİNE GETİRME PERFORMANSLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

A)	TÜRKİYE'NİN
PERFORMANSI.....	137
B) GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ'NİN	PERFORMANSI
.....	157

SONUÇ.....	
.....	166

KAYNAKÇA

KISALTMALAR

AB:	Avrupa Birliği
ABAB:	Avrupa Birliği Adalet Divanı
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AET:	Avrupa Ekonomik Topluluğu
a.g.e.:	Adı Geçen Eser
a.g.m.:	Adı Geçen Makale
AKÇT:	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AT:	Avrupa Topluluğu
BAB:	Batı Avrupa Birliği
BM:	Birleşmiş Milletler
BMGS:	Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri
BMGK:	Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
EURATOM:	European Atomic Energy Community
ECU:	European Currency Unit
Ed.	Edited (editörler)
EFTA:	European Free Trade Association
GKRY:	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KKTC:	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KRY:	Kıbrıs Rum Yönetimi
OECD:	Organization for Economic Cooperation and Development
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

Türkiye, 1959 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) ortaklık başvurusuyla birlikte önünde bir Kıbrıs sorunu paketi bulmuştur. Sorunun çözümü, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine endekslenmiş ve günümüze kadar süregelmiştir. Türkiye'ye AB şemsiyesi altında çözüm için yapılan baskılar öncelikle 1981 yılında Yunanistan'ın tam üye olmasıyla yoğunluk arz etmiştir. Yunanistan, Türkiye ile arasındaki tüm sorunları elindeki AB kozunu kullanarak Türkiye'nin üyelik yolundaki ilerlemesini sürekli engellemiştir. Almanya'da iktidarda bulunan Hristiyan Demokratların, Türkiye'den gelen işçilerin kamuoyunda yaratmış olduğu "kötü imaj"dan etkilenerek, Türkiye'nin üyeliğine karşı olmuşlardır. Bu bağlamda işgücünün, malların ve sermayenin serbest dolaşımı engellenmiştir. Daha sonra iki Almanya'nın birleşmesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB şemsiyesi altına alınması projeleri Türkiye'nin genişleme sürecinden dışlanmasına sebep olmuştur.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) 4 Aralık 1990'da Avrupa Birliği Komisyonu'na tam üyelik için başvuruda bulunmasıyla yeni ve zorlu bir süreç girilmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında GKRY'nin AB'ye yaptığı başvuru da hukuksal açıdan geçersiz bulunmaktadır. Ancak buna rağmen, hukuk ve uluslararası etiğe de aykırı olarak, başvuru işleme konulmuş ve Kıbrıs Sorunu bu işlemin ardından daha da karmaşık bir hale gelmiştir. 2002 yılında ayrıca adada çözüm bulunmadan da GKRY'nin AB'ye üye olabileceği kararıyla birlikte 10 aday ülkenin

görüşmelerinin sonuçlandırılması kararının alınması durumu daha karışık hale getirmiştir. AB'nin vermiş olduğu bu tavizler sonucunda GKRY sorunun çözümünde sürekli isteksiz kalmıştır.

Annan Planı çerçevesinde Kıbrıs'a çözüm bulma çalışmalarında AB ve BM tarafsızlığını korumayarak planın içeriğini Rum tarafına aktardılar ve hazırlanan dört plan da Rumların menfaatini gözeterek şekilde hazırlanmıştı. Referandumla olumsuz oy veren Rum tarafı ve onları sürekli destekleyen Batılı devletler zor durumda kalmıştı. Çözümü engelleyen GKRY'nin, tam üyelik hakkına sahip olması uluslararası hukuk ve etiğin çiğnenmesi şeklinde yorumlanmıştır. Üyelik kriterlerini yerine getiren Türkiye, AB liderlerinin Türkiye'ye olumsuz bakışını halen gidermiş durumda değildir.

Bu tez hazırlanırken, Türkiye ve GKRY'nin AB adaylığı süreçlerini karşılaştırılırken AB'nin her iki aday ülkeye farklı yaklaşımlarını gözler önüne sermek amaçlanmıştır. Bu amaçla birinci ve ikinci bölümlerde her iki aday ülkenin AB'yle ilişkileri ana hatlarıyla aktarılmıştır. Türkiye'nin gündemini çok meşgul eden Annan Planı çerçevesindeki çözüm çalışmalarının ve ortaya sonuçların taraflara yansımaları üçüncü bölümde anlatılmıştır. Üyelik yolunda gösterilen performanslar her iki ülke için ayrı ayrı olmak üzere dördüncü bölümde açıklanmıştır.

I-) TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ

A. ANKARA ANLAŞMASI'NDAN GÜMRÜK BİRLİĞİ'NE GEÇİŞ

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri Türk Hükümetinin 31 Temmuz 1959'da ortaklık başvurusunda bulunması ile baŐlar. Türkiye'nin Topluluğa baŐvurmasının temel sebepleri Batılı devletlerin yanında olmak ve yine aynı dönemde ortaklık başvurusunda bulunan Yunanistan'ı bu alanda yalnız bırakmamaktır.

Türkiye'nin başvurusu üzerine toplanan AET Komisyonu 23 Kasım 1959'da hazırladığı raporda; zayıf ekonomisi olan Türkiye'nin ortaklığı konusunda ciddi sorunların çıkabileceğinin altını çizdi. Ancak hazırlanan olumsuz raporlara karşın AET Bakanlar Konseyi siyasal çıkarlar açısından Türkiye ile ortaklığın önemli olduğunu ve çalışmaların devam etmesine karar verdi.¹

¹ ağrı Erhan, Tuğrul Arat, "AB'yle İlişkiler" Baskın Oran (ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 823.

28 Eylül’de başlayan Türkiye ile AET arasındaki on turluk hazırlık görüşmeleri 12 Eylül 1963’te Ankara’da Ortaklık Anlaşması’nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Tam ismi Türkiye ile AET arasında Bir Ortaklık Yaratan Anlaşma’ya Ankara’da imzalandığı için “Ankara Anlaşması” da denmektedir.

1 Aralık 1964’te yürürlüğe giren anlaşmanın ilkeleri;

-Türkiye ve Topluluk arasında bir gümrük birliği oluşturmak,

-Türkiye’nin gelecekte Topluluğa tam üye olmasını kolaylaştırmak,

-Türk ekonomisi ile AET ekonomileri arasında mevcut bulunan gelişme farkını ortadan kaldırmak,

-Türk halkı ile AET üyesi ülke halkları arasında daha sıkı bağlar kurmak,

-Türk ekonomisinin kalkınmasına yardımcı olmak üzere ekonomik yardımda bulunmak şeklinde özetlenebilir.²

Ankara Anlaşması’nda, hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve nihai dönem (1996 ve sonrası) olmak üzere üç devre öngörülmüştür. Giriş döneminin sonunda ise gümrük birliğinin tamamlanması planlanmış ve hazırlık döneminin sona ermesiyle 13 Kasım 1970’de imzalanan ve 1973’de yürürlüğe giren Katma Protokolde geçiş döneminin hükümleri belirlenmiştir.

Ancak gerek Ankara Anlaşması gerek Katma Protokol öngörüldüğü şekilde uygulanamamıştır. Türkiye, 1970’li yıllarda içinde bulunduğu ekonomik krizler ve aldığı

² S. Rıdvan Karluk, “Avrupa Birliği ve Türkiye”, Betaş Yayıncılık, Ocak 2002, s. 479.

siyasi kararlar neticesinde Katma Protokol'den kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınmıştır. O tarihlerde yaygın olan kanaat, AET ile ilişkinin bir çeşit sömürü düzeni kurmakta olduğu, pazarımızı Topluluk ürünlerine açmanın sanayileşmemizi ve kalkınmamızı baltalayacağı, dolayısıyla koruma duvarlarının muhafaza edilmesi gerektiği yolundaydı.³ Türkiye kendi yükümlülüklerini yerine getirmeyince, Topluluk ta kendi yükümlülüklerini aksatmaya ve ortaklık ilişkisinin geliştirilmesi istikametinde çaba harcamaktan kaçınmıştır.⁴ Bu dönemde, Türkiye içeride ve dışarıda yaşanan olumsuz gelişmelerden etkilenmiştir. Bunlar ortaklık yükümlülüklerinin yerine getirilmesini aksatmıştır ve belirli dönemlerde ilişkiler dondurulmuştur.

12 Haziran 1975'te Topluluğa üyelik müracaatında bulunan Yunanistan 1 Ocak 1981'de Avrupa Topluluğu'na üye olmuştur. Pasok'un iktidara gelmesiyle Yunanistan, Türkiye ile arasındaki sorunları AT platformlarına taşıma eğilimi içerisine girmiştir. Ayrıca Atina, uzun süredir toplanamayan “Ortaklık Konseyi”nin bir araya gelmesini engellemektedir.

Başka bir sorun ise serbest dolaşım ile ilgiliydi. Anlaşmalar gereği 1986'dan itibaren Türk işçilerin AT ülkelerine serbestçe girmeleri ve çalışmaları mümkün olabilecekti. Fakat Almanya bu uygulamadan zarar göreceği iddiasıyla serbest dolaşımın ertelenmesini istiyor,

³ Meltem Müftüler Baç, “Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler”, (Çeviren: Simten Coşar) Alfa Yayınevi, İstanbul 2001, s. 34-35.

⁴ Erol Manisalı, “İçyüzü ve Perde Arkasıyla Avrupa Çıkmazı”, Türkiye-AB İlişkileri, Otopsi Yayınları, Birinci Baskı, Şubat 2001, s. 101.

bu sorun çözülmeyen Türkiye-AT ilişkilerinde ilerlemenin sağlanmasını engelleyeceği görüntüsünü vermiştir.⁵

Yine bu dönemde Türkiye'nin 1974 Ağustos'unda İkinci Kıbrıs Harekati'ni gerçekleştirmesi Türkiye ve Topluluk arasında gerginliğe sebep olmuştur. 1975 Haziran'ında AET'nin, Kıbrıs Rum Kesimi ile Ortaklık Konseyi Toplantısı yapması taraflar arasında soğuk rüzgarlar esmesine yol açmıştır.

12 Eylül 1980 sonrasında Avrupa Topluluğu'nun Türkiye'ye bakışı çok sert değildir. Ancak 12 Eylül'de uygulanan insan hakları ile siyasal hak ve özgürlükler alanındaki olumsuz uygulamalar önceleri AT ülkelerindeki kamuoyunda, daha sonra siyasal alanda kendini göstermiştir. Bunun üzerine Ekim 1980'den itibaren Fransa, Federal Almanya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg Türk vatandaşlarına vize uygulamaya başlamıştır. Ayrıca Avrupa Parlamentosu ve Yunanistan'ın girişimi sonucunda Türkiye'ye verilmesi öngörülen 600.000.000 ECU'luk kredi aktarılamamıştır.

1983'teki çok partili seçimlerin ardından 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile donmuş olan Türkiye-Topluluk ilişkileri normale dönmeye başlamıştır. Bu gelişmenin ardından Türkiye 14 Nisan 1987 tarihinde Ankara Anlaşması'ndan bağımsız olarak ve bu anlaşmada öngörülen dönemlerin tamamlanmasını beklemeden bir Avrupalı devlet olarak;

⁵ Çağrı Erhan, Tuğrul Arat, "AB'yle İlişkiler", Baskın Oran (ed), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 89.

-AKÇT'yi kuran anlaşmanın 98'inci maddesine göre AKÇT'ye,

-AET'yi kuran anlaşmanın 237'inci maddesine göre AET'ye

-EURATOM'u kuran anlaşmanın 205'inci maddesine göre ERATOM'a tam üyelik için başvurmuştur.⁶ Başvurunun Nisan 1987 tarihinde yapılmasının amacı, Türkiye'nin talebinin Belçika'nın dönem başkanlığı bitmeden Konsey'de görüşülmesinin sağlanmasıdır. Çünkü, Belçika'dan sonra Yunanistan'ın AET Dönem Başkanlığı başlamaktadır.⁷

Türkiye'nin tam üyelik başvurusu Avrupa kamuoyunda ve basınında son derece olumsuz karşılanmıştır. AT üyelerinden özellikle Yunanistan ve Almanya'dan çok sert tepki gelmiştir. Atina, Türkiye'nin tam üyeliğine karşı çıkacağını açıkça ifade etmiştir. Bonn ise Türkiye ile olan ilişkilerin tam üyelik biçiminde değil, gümrük birliği çerçevesinde oluşturulmasından yana olduğunu dile getirmiştir.

Türkiye, Yunanistan ve Almanya'yi yumuşatabilmek için ikili temaslarda bulunmuştur. Türkiye üyelik takibinin yanı sıra Ortaklık Konseyinin toplanarak 4 Mali Protokol'e işlerlik kazandırılmasını ve serbest dolaşım gibi belirsizlik arz eden konuların açıklığa kavuşturulmasını istemektedir. Ancak Yunanistan, Kıbrıs ve İnsan hakları konularının toplantı gündemine alınmaması halinde, ortaklık yapılmasına karşı olduğunu bildirmiştir. Aynı şekilde Almanya da "Kıbrıs sorunu"nun Türkiye-AT ilişkilerini olumsuz yönde etkileyeceğini ifade etmekten çekinmemiştir. Bunun üzerine Ankara, Kıbrıs konusunun hiçbir şekilde pazarlık konusu yapılmayacağını vurgulamaya devam etmiştir. Türkiye'nin üyelik umudu, 1988'de yeni bir gelişmeyle sarsılmıştır. Belçika'da biraraya

⁶ Karluk, Avrupa Birliği ve Türkiye, 2002, a.g.e, s. 500.

⁷ Ahmet Gökdere, Avrupa Topluluğu ve Türkiye ile İlişkiler, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi; 1991, s. 262.

gelerek AT'nin genişleme politikalarını tartışan Avrupa Komisyonu üyeleri, 1992'ye kadar yeni üye kabul edilmemesi konusunda görüş birliğine varırken, Türkiye'nin üyeliğinin ise bu tarihten sonraya sarkacağı üzerinde de anlaşmışlardır.

Bu gelişmeler çerçevesinde AT Komisyonu 18 Aralık 1989 Türkiye'nin başvurusuyla ilgili görüşünü açıkladı. Rapor özü itibarıyla Konsey'e başvurusunun şimdilik askıya alınmasını öngörmektedir.⁸

Komisyon, Türkiye'nin üyelik müracaatının askıya alınmasını AT'nin 1993'den önce yeni bir genişleme yapmak istememesine bağlamıştır. Bunun yanı sıra Komisyon, Topluluğa başvuran herhangi bir ülke ile tam üyelik müzakerelerinin başlatabilmesinin ancak makul bir sürenin geçmesinden sonra mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Buna ek olarak ekonomik ve siyasal açıdan bakıldığında Türkiye'nin çok yetersiz olduğu vurgulanmaktadır. Ekonomik durumu kötü olan Türkiye'nin tam üyeliğinin AT'nin getireceği ek yük üzerinde de durulmuştur.

Komisyon görüşünün sonuç bölümünde ise, Türkiye-AT ilişkilerinin geleceği konusunda bazı önerilere yer verilmiştir. Bunlar:

- Gümrük Birliği'nin tamamlanması,
- Mali işbirliğinin yeniden canlandırılması ve hızlandırılması,
- Sanayi ve Teknolojik işbirliğinin güçlendirilmesi,

-Siyasal ve kültürel bağların derinleştirilmesi şeklinde ifade edilmektedir. Burada, Türkiye-AT ilişkilerinin şimdilik "ortaklık ilişkisi" çerçevesinde yürütülmesi arzu edilmektedir.

⁸ Çağrı Erhan, Tuğrul Arat, "AB'yle İlişkiler", Baskın Oran (ed.), Cilt II, a.g.e, s. 99.

Türkiye'nin üyelik başvurusuna olumlu cevap alınamaması komisyon raporunda yazılan gerekçeler dışında iki önemli neden etrafında birleşiyordu; 1989 yılında Doğu Avrupa'da ortaya çıkan gelişmeler, iki Almanya'nın 1990'da de facto olarak birleşmesi, bununla birlikte bazı Avrupa devletlerinin üyelik başvuruları, bunlardan Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in başvurularının kabul edilmesiyle Birlik üye sayısı 15'e çıkmış ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla dünya konjektöründe meydana gelen hızlı gelişmeler Türkiye'nin AT'ye katılmasını oldukça zorlaştırmaktadır.⁹

Topluluk organlarının hiç dile getirmediği hatta ima dahi etmediği fakat, Avrupa kamuoyunda özellikle bazı çevreler arasında tırmanışa geçen “kültürel farklılık” düşüncesi, Türkiye'nin tam üyelik yolunda temel engellerden birisini oluşturmaya başlamıştır.

Komisyonun Türkiye'nin üyelik başvurusu ile ilgili olarak 2,5 yıl sonra (diğer üyelik başvurusunda bulunan ülkeler arasında en uzun süre) görüş raporunu hazırlamasının Topluluğun Türkiye'ye tam üyelik açısından olumlu bakmadığının bir göstergesi olduğu düşünülmektedir.

Ankara, Avrupa Topluluğu'nun sıcak bakmadığı tam üyelik üzerinde ısrarcı olmaktansa, Ankara Anlaşması'nın işletilmesine ve bu bağlamda gümrük birliğinin kısa sürede gerçekleştirilmesine önem vermekteydi. Türkiye'yle ilişkilerini gümrük birliği temeline oturtmaya çalışan ve daha ilerisi için herhangi bir taahhüt altına girmemeye özen

⁹ Karluk, Avrupa Birliği ve Türkiye, 2002, a.g.e., s. 443.

gösteren AT de bu tutum değişikliğini sıcak karşılayarak, bu yöndeki girişimlerine hız vermiştir.¹⁰

Gümrük Birliği, Türkiye'ye 1973'te yürürlüğe giren Katma Protokol'ün getirmiş olduğu bir yükümlülüktür. Katma Protokol uyarınca, Topluluğun Türkiye'ye yönelik olarak kaldırdığı tarife ve tarife dışı engellere karşılık olarak, Türkiye'nin de aynısını 22 yıllık bir zaman dilimi içerisinde gerçekleştirmesi gerekmektedir.

Nitekim, 6 Mart 1995'te toplanan Ortaklık Konseyi, Katma Protokol'ün öngördüğü 22 yıllık sürenin dolması ile geçiş döneminin sona erişini 1/95 numaralı kararla kabul etmiştir. Bu karar, Gümrük Birliği'nin tamamlanmasına ilişkin esasları ve takvimi ortaya koymuştur. Böylelikle, Türkiye-AB Gümrük Birliği 1.1.1996 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir.¹¹

6 Mart 1995 tarihinde alınan Ortaklık Konseyi kararları içerik olarak üç belgeden meydana gelmektedir. Bunlar;¹²

-Türkiye-AB Gümrük Birliğinin tamamlanmasına yönelik malların serbest dolaşımı ile ilgili olarak 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı,

-Türkiye-AB ortaklık ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik ilke kararı,

-Türkiye-AB arasında mali işbirliğinin sağlanması konusunda topluluk bildirisi'dir.

Türkiye, AB'ye üye olmadan gümrük birliği gerçekleştiren tek ülkedir. Bu dönemde Yunanistan, Türkiye-AB bütünleşmesini engelleyici tutumunu sürdürmüştür. Kardak

¹⁰ Çağrı Erhan, s. 101.

¹¹ Arı Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği, "Değişim ve Gelişim Sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye" Form Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 89.

¹² Haluk Günuğur, Ortaklık Anlaşmaları ve 6 Mart 1995 Ortaklık Konseyi Kararları Işığında Gümrük Birliği, Avrupa Birliği El Kitabı, (Ankara: TCMB Yayınları, 1995) s. 294.

Krizinden sonra Yunanistan, AB-Türkiye ilişkilerini dondurmak için Türkiye ile ilgili her konuyu veto etmeye başlamıştır. Türkiye'ye karşı olumsuz tavrını sürdüren Yunanistan bu tavrını değiştirmek için Güney Kıbrıs'ın ilk genişleme dalgasında yer almasını talep ediyordu. Gene bu dönemde Avrupa Parlamentosu, Türkiye'yi insan hakları ihlalleri ve demokratikleşme alanında yaşanan eksiklikleri bahane ederek sürekli sıkıştırmış ve önüne engel koyma girişiminde bulunmuştur.¹³

Gümrük Birliğinin olumlu tarafları olmasına rağmen Türk kamuoyunun belirli bir kesiminde olumsuz olarak karşılanmıştır. Bu konuda öne sürülen en önemli tez, Türkiye 1963'te yapılan ve hedefi tam üyelik olan bir çerçeve anlaşmasına dayanarak, 6 Mart belgesini imzalamış ve tam üye olmadığı bir konfederasyona bazı hükümlerlik haklarını devretmesidir. Diğer taraftan Katma Protokol'de yer alan ve tam üyeliğe gidiş için geçiş dönemi özelliğini taşıyan dönemde AT, dört esastan üçünü ortadan kaldırmıştır. 1973-1995 döneminde, malların serbest dolaşımı, işgücünün serbest dolaşımı, sermayenin serbest dolaşımı ve milli yardımın verilmesi Topluluk tarafından yükümlülükleri yerine getirilmesi gereken temel esaslardır. Bunlardan sadece sanayi mallarında gümrüksüz ithalat ve mali yardımlardan bir kısmı hariç diğerleri yerine getirilmemiştir. Bu sebepten dolayı 6 Mart Belgesi, 1963 anlaşmasının ve 1970 Protokolü'nün öngördüğü ekonomik, sosyal ve siyasal unsurlar içermemektedir. Bu belge ile Türkiye kendisini, tek yanlı olarak AB'ye bağımlı kılan bir metni imzalamış ve Türkiye'ye tam üyelik perspektifi verilmemiştir.¹⁴

¹³ Çağrı Erhan, s. 343.

¹⁴ Erol Manisalı, Gümrük Birliği'nin Siyasal ve Ekonomik Bedeli, (İkinci Basım, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1996), s. 56.

Kısaca belirtmek gerekirse aradan geçen süre içinde şu durum ortaya çıkmıştır: Türkiye gümrük birliğinden kar değil zarar etmektedir. Gümrük Birliği öncesinde Türkiye'ye Avrupa Birliği'nden yabancı sermaye girişinin artacağı beklenirken, gümrük birliği sonrasında Türkiye'nin içine düştüğü istikrarsızlığın da etkisiyle sermaye girişi azalmıştır. Öte yandan dış ticaret açığı büyük oranda artmıştır. Ortak Gümrük Tarifesi sonucunda üçüncü ölkelerden ucuz girdi elde edilememesi sonucunda, girdi maliyetleri artmıştır ve bu da rekabet gücünü düşürücü etki yapmıştır.¹⁵

B. AB'NİN YENİ GENİşLEME POLİTİKASINDA TÜRKİYE'NİN YERİ

1980'lerin sonunda meydana gelen ve Soğuk Savaşın sona ermesine neden olan olaylar, Avrupa Topluluğu'nun kurumsal ve yapısal gelişimi ve Türkiye'yle ilişkileri üzerinde önemli etkiler doğurmuştur. 28 Nisan 1990'da yapılan Dublin zirvesinde, Doğu Almanya'nın zaman içerisinde AT'ye entegrasyonuna ve giderek kapsamlı bir genişleme hareketinin başlatılmasına karar verilmesi sonucunda AT, büyük bir dönüşüme ortam hazırlamaya başlamıştır.

Orta ve doğu Avrupa ölkeleriyle arka arkaya imzalanan “Avrupa Anlaşmaları” bu ölkeleri, AT (Maastricht'ten sonra AB) üyeliğine hazırlama amacını gütmekteydi. AB'nin bu

¹⁵ Veyssel Bozkurt, “Avrupa Birliği ve Türkiye”, Siyasal Kurumlar, Çıkar Grupları, Kamuoyu, Ortaklık Belgeleri, Vipaş A.Ş. Bursa 2001, s. 329-330.

ülkelere mali ve teknik yardımlar konusunda ağırlık vermeye başlamasıyla da Türkiye'nin geri planda kalmasına neden olmuştur.¹⁶

1990'ların ilk yarısı boyunca, AB'nin hangi ülkelerle ve hangi takvime göre genişleyeceğinin tartışıldığı platformlarda Türkiye ya tamamen ihmal edilmiş ya da Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin, GKRY ve Malta'nın arkasında yer almıştır. Özellikle GKRY'nin 4 Temmuz 1990 tarihli üyelik başvurusu ve bu başvurunun Türkiye'nin tüm itirazlarına rağmen işleme konması, Ankara'nın memnuniyetsizliğine neden olmuştur. Bu tarihten önce de Kıbrıs sorunu konusunda Avrupa'nın baskısına maruz kalan, fakat sorunu Avrupa'yla siyasi diyalog kapsamı içinde görmeyen Türkiye, bu tarihten sonra gittikçe artan bir biçimde karşı karşı kaldığı baskılar sonucunda geri adım atmak zorunda kalmıştır.

Haziran 1992'de yapılan Lizbon Zirvesinde, EFTA üyesi Avusturya, Finlandiya, İsveç, İsviçre ve Norveç'in üyelik müzakerelerinin Maastricht Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden hemen sonra başlatılması yönünde karar alınırken, Türkiye ile ilişkilerin "(...) Ankara Anlaşması'nın hedeflerine uygun şekilde ve siyasi bir diyalogu da içerecek biçimde geliştirilmesi (...)" üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda 1989 tarihli Komisyon görüşünde yer alan ve "derinleşme hareketi ve Tek Pazar kurulması yönündeki çabalar sonuçlanmadan AT'nin yeni üyelik müzakerelerine" başlamayacağı yaklaşımının sadece Türkiye'ye yönelik olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Benzer bir biçimde Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesinde, Orta ve doğu Avrupa ülkeleri için işbirliğinin üyelik hedefine doğru yönlendirileceği şeklinde ifadelere yer

¹⁶ Sanem Baykal, Tuğrul Arat, "AB'yle İlişkiler" Baskın Oran (ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 330.

verilmektedir. Bu aşamada ortaklık ilişkisi ve üyelik başvurusu orta ve doğu Avrupa ülkelerinden çok eskiye dayanan Türkiye, genişleme sürecinde bu ülkelerin gerisinde kalmaktadır.

AB Komisyonu, Katılım Öncesi Stratejisi'ne temel teşkil etmek üzere hazırladığı önerilerden oluşan "Gündem 2000" raporunun içeriği yüzünden Türkiye yeni bir hayal kırıklığı yaşamıştır. AB Komisyonu'nun AB'ye aday ülkeler hakkındaki görüş raporları Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovenya, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Bulgaristan ve Slovakya'ya ilişkindir. Aday ülkeler arasında sayılan Kıbrıs hakkında AB Komisyonu 1993 yılında hazırlanmış olumlu bir Görüş Raporu olduğu için Gündem 2000'de Kıbrıs yer almamıştır. Raporda Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesi siyasi alanda ilerleme kaydedilmesi ile ilişkilendirilmiştir. Bu konular şunlardır:¹⁷

- Yunanistan ile ilişkilerin iyileştirilmesi,
- Uluslararası hukuk ilkelerine uyulması,
- İnsan haklarının uluslararası platformda kabul edilebilir seviyeye getirilmesi,
- Terörizm ile mücadelede insan hakları ve hukuk devleti kurallarına uyulması,

-Kıbrıs konusunda adil ve kalıcı bir çözüm için Türkiye'nin Birleşmiş Milletler kararları çerçevesinde çaba göstermesi şeklindedir.

Ankara'da soğuk duş etkisi yapan rapor karşısında AB nezdinde yoğun temaslarda bulunan Türkiye, raporun onaylanıp kesinleşmesi Lüksemburg Zirvesinden önce kendi beklentilerinin de raporda yer almasını sağlamaya çalışmıştır. Beklentilerinin arasında Türkiye'nin AB'nin genişleme sürecine dahil olduğunun resmen ilanı, söz konusu adaylığın uygun bir katılım öncesi stratejisiyle desteklenmesi ve Türkiye'nin Gündem 2000 raporunda

¹⁷ S. Rıdvan Karluk, Avrupa Birliği ve Türkiye, İstanbul 2002, s. 91-96.

düzenlenmesi öngörülen “Avrupa Konferansı’na diğer adayların eşit statüde katılımı” yer almaktadır.

12-13 Aralık 1997 tarihinde yapılan Lüksemburg zirvesinde “Gündem 2000” aynen kabul edilmiştir. Raporda Türkiye ile bazı olumlu noktalar bulunmasına karşın raporun 35’inci paragrafı Avrupa Birliği ile ilişkilerin kesilmesine yol açan ifadeler taşımaktaydı. Buna göre AB’nin Türkiye’den istedikleri şunlardı:¹⁸

- AB seviyesinde insan hakları standartlarına ulaşılması,
- Azınlıklara saygı ve azınlıkların korunması,
- Yunanistan ile Türkiye arasında istikrarlı ilişkilerin kurulması, anlaşmazlıkların La Haye Adalet Divanı yoluyla çözümlenmesi,
- Birleşmiş Milletlerin ilgili kararları doğrultusunda Kıbrıs’ta siyasi bir çözüm bulunması şeklindedir.

Türk hükümeti, zirvenin hemen ardından 14 Aralık 1997 tarihinde yaptığı bir toplantıda AB ile olan ilişkilerini askıya aldığı bildirmiştir. Hükümetin açıklamasında, AB’nin Türkiye’ye yönelik ayrımcı tutumu kınanmakla birlikte, Türkiye’nin tam üyelik hedefini koruduğu ve AB ile mevcut ortaklık ilişkisinin sürdürüleceği vurgulanmaktaydı. İlişkilerin geliştirilmesinin AB’nin üzerine düşen yükümlülüklerini yerine getirmesine bağlı olacağının belirtildiği açıklamada AB’nin mevcut zihniyeti ve yaklaşımı değişmedikçe ilişkilerin çerçevesi dışındaki siyasi konuların AB ile görüşülemeyeceğini bildirilmektedir.

Bundan sonra yapılan açıklamalarda da, AB ile siyasal diyalogun ilişkilerin geliştirilmesine engel olduğu iddia edilen Kıbrıs sorunu Türk-Yunan ilişkileri ve insan hakları da dahil olmak üzere Türkiye’nin iç ve dış sorunlarını kapsamayacağı ortaya

¹⁸ Cihan Dura, Hayriye Atik, “Avrupa Birliği’nin Dördüncü Genişlemesi”, Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye, Nobel Yayınları, Ankara 2000, s. 151-152.

konmuştur. Bu çerçevede 12 Mart 1998’de Londra’da yapılması öngörülen “Avrupa Konferansı”na katılmanın söz konusu olmadığı açıklanmıştır. Türkiye taraflar arasında mevcut gümrük birliğini ortaklık anlaşmaları temelinde yürütecekti. Ayrıca Türkiye, AB’nin Lüksemburg Zirvesinin sonuç bildirgesinde üstlendiği, gümrük birliğinin derinleştirilmesine ve Ankara Anlaşmasının sağladığı imkanların kullanılmasına yönelik teklifleri bekliyordu. Böylece bir bakıma top karşı tarafa atılıyor ve ilişkinin içinde bulunduğu olumsuz atmosferden çıkmasının AB’nin göstereceği tutuma bağlı olduğu ortaya konuyordu.¹⁹

Başbakan Mesut Yılmaz’ın Lüksemburg Zirvesi sonrasında New York Times Gazetesi’ne vermiş olduğu demeçte belirtmiş olduğu “AB tarafından öne sürülen tüm şartları yerine getirsek dahi, üyeliğimize karşı olan tutumun değişmeyeceğini anladık” görüşü, bir gerçeğin ifadesinden başka bir şey değildir.²⁰ O tarihte söylenen bu sözler, günümüzde geçerliliğini korumaktadır.

Türkiye, Batı Avrupa sistemi içinde yer alma çabasını 35 yıldır sürdürmektedir. Bu durumda, belli ekonomik ve siyasi sorunları konusunda sürekli aynı tür eleştirilere maruz kalan bir ülke konumunda kalmanın rahatsızlığını duyarken, henüz birkaç yıl öncesine kadar sosyalist rejimlerle yönetilen ve batı Avrupa tipi katılımcı parlamenter demokrasi ve pazar ekonomisi deneyimleri son derece sınırlı olan orta ve doğu Avrupa ülkeleri kendisini açık farkla geçmiştir.²¹ Demokrasi ve insan haklarında kötü bir sicili olan Slovakya’yı genişleme sürecine dahil eden AB, Türkiye’ye tamamen çifte standart uygulamıştır.²²

¹⁹ Sanem Baykal, Tuğrul Arat, “AB’yle İlişkiler”, Baskın Oran (ed.) a.g.e., s. 346-347.

²⁰ Karluk, 2002, s. 105.

²¹ Sanem Baykal, Tuğrul Arat, 2002, a.g.e., s. 347-348.

²² Karluk, 2002, a.g.e, s. 102.

AB'nin son genişlemesinin her şeyden önce siyasi bir hareket olduğunu gösteren bu olgu, Türkiye'nin tüm çabalarına ve tepkisine rağmen, 1997 yılı Aralık ayında gerçekleşen ve yeni genişlemenin ve üye adaylığının resmen ilan edildiği Lüksemburg Zirvesinde bu genişleme sürecinden dışlanmasıyla tescil edilmiştir. Avrupa'nın önceliği, temelde kültürel kimlik ve idealler açısından kendisine ait hissettiği orta ve doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye katılımının sağlanmasıdır. Avrupa bu ülkelerden yapay bir bölünmeyle ayrı kalmış ve bu dönemde yaşanan güçlükleri telafi etmekte kendisine de sorumluluk düştüğü inancını taşımıştır. Türkiye ise, hem fiziki anlamda, hem de sorunları açısından "büyük" bir ülkeydi ve bu "büyük" ülkenin AB'ye dahil edilmesi, oluşmakta olan ekonomik ve siyasi birlik açısından tehdit edici nitelikler içermektedir. Üstelik bu tehditlerin bertaraf edilmesi için birlikte çaba gösterilmesi ve fedakarlıkta bulunulması yönündeki siyasi irade de AB tarafında epey zayıftı. Birliğe aday kabul edilmek için gereken çabayı Türkiye büyük ölçüde kendisi göstermeliydi. Bu çerçevede AB'nin destek ve yardımı somut planda hemen hemen yoktur.²³

C. HELSİNKİ SÜRECİ

Lüksemburg Zirvesinden sonra taraflar arasında hakim olan gerilimin daha da tırmanmaması için Türkiye temkinli davranırken AB de Türkiye'nin duyduğu rahatsızlığı aşma çabalarına ağırlık vermiştir.

AB Komisyonu, Lüksemburg'da kendisine verilen talimat doğrultusunda hazırladığı "Türkiye için Avrupa Stratejisi"ni 4 Mart 1998'de açıklamıştır. Belgede, stratejinin

²³ Sanem Baykal, Tuğrul Arat, a.g.e., s. 348.

uygulanmasıyla Türkiye'nin AB genişleme sürecine dahil olacağı bildirilmektedir ve stratejide yer alan hususların gerçekleşmesinin AB'nin Türkiye'ye taahhüt ettiği mali yardımları yürürlüğe konulması için AB Bakanlar Konseyi'ne gereken düzenlemeyi yapması talimatını vermektedir.

1998'de yapılan Cardiff ve Viyana zirvelerinde de yine Türkiye'yi yatıştıracak somut adımlar atıldı. Cardiff Zirvesinin sonuç belgesinde, Türkiye'nin "üyelik için ehil" olduğu ifadesinden vazgeçildiği, bunun yerine zımni bir şekilde "üyelik adayı" tanımlamasının getirildiği gözlenmektedir.²⁴ Bu çerçevede adayların tam üyeliğe hazırlanma durumunu incelemek üzere kurulmuş bulunan ve AB Komisyonu'nun her aday için 1998 yılı sonunda bir rapor sunmasını öngören dönemi gözden geçirme mekanizmasına Türkiye'yi de dahil etmiştir. Belgede ayrıca, Komisyon tarafından Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlamak için sunulan "Avrupa Stratejisi" onaylanmış, bu stratejinin Türkiye'nin önerileriyle de zenginleştirilebileceği vurgulanarak, hayata geçirilmesi için Komisyondan gerekli mali desteğin sağlanması amacıyla çözüm yolları bulunması istenmiştir.²⁵

Sonuç belgesinde yer alan bu olumlu unsurların genişleme sürecindeki konumuyla nispi nitelikte bir iyileştirme yaptığı ancak bunun Lüksemburg'da Türkiye'ye karşı yapılan ayrımcı muameleyi bertaraf edecek düzeyde olmadığı ve Türkiye'nin adaylığının kabul edilmesinin ek siyasi koşullara bağlanmasının kabul edilmeyeceği, 17 Haziran 1998 tarihinde yapılan Bakanlık açıklamasıyla dile getirilmiştir.

²⁴ Köln Zirvesi hakkında; bkz: www.mfa.gov.tr 04/05/2002

²⁵ Erol Manisalı, İçyüzü ve Perde Arkasıyla Avrupa Çıkmazı, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Otopsi Yayınları, İstanbul 2001, s. 201-204.

3-4 Haziran 1999 tarihinde yapılan Köln Zirvesinden önce iktidara gelen Sosyal Demokrat-Yeşiller koalisyon hükümeti, Hristiyan Demokratlardan farklı olarak, Türkiye-AB ilişkileri konusunda daha ılımlı bir yaklaşım sergilemeye başlamıştır. Almanya'nın Türkiye'nin adaylığına karşı bu tarihe kadar sergilemiş olduğu olumsuz tutum dikkate alındığında bu gelişme son derece önemlidir.

Köln Zirvesinde, Almanya tarafından hazırlanan ve Türkiye'nin beklentilerini karşılayabilecek nitelikteki taslak metin, İngiltere ve Fransa'nın desteğine rağmen, Yunanistan'ın ve diğer bazı ülkelerin olumsuz tutumları neticesinde kabul görmemiştir.²⁶

AB Komisyonu'nun Cardiff Zirvesi sonuçları uyarınca, aday ülkeler hakkında hazırladığı raporlardan ikincisi, 13 Ekim 1999'da açıklanmıştır. Raporda Türkiye, tam üyeliğe aday gösterilmektedir. Lüksemburg Zirvesinde diğer ülkeler için yapılmış olduğu gibi Türkiye'ye de bir "Katılım Ortaklığı Stratejisi" önerilmiştir.

Tüm bu gelişmeler, Aralık 1999'da Helsinki'de toplanacak olan AB Zirvesinde Türkiye'nin adaylık statüsünün açıklanacağına dair beklentileri güçlendiriyordu. Fakat teknik düzeyde kaydedilen gelişmenin siyasi düzeyde de teyit edilmesine gereksinim vardı. Türk siyaset ve bürokrasi çevreleri bu meyanda çabalarını yoğunlaştırdılar. Bu çerçevede, Başbakan Bülent Ecevit ve Almanya Başbakanı Schröder arasında, Türkiye'nin adaylığının tescili konusunda bir mektup teatisinde bulunulmuş ve AB'den beklentilerimiz ayrıntıları ve gerekçesiyle ortaya konulmuştur.²⁷

²⁶ Sanem Baykal, Tuğrul Arat, a.g.e., s. 350.

²⁷ "Ecevit-Schröder Mektuplaşması", Cumhuriyet, 10.12.1999.

Türkiye-AB ilişkilerinde sürekli sorun çıkaran ve veto hakkını sıkça kullanan Yunanistan'ın da tutumunda yumuşama görülmüştür. Bu değişim iki gerçek nedene dayanmaktadır. Birincisi, Türkiye'nin Lüksemburg Zirvesi kararları ertesinde AB ile siyasi diyalogu kesmesi sonucu, Ege ve Kıbrıs Sorunları konusunda Türkiye'ye AB aracılığıyla siyasi baskı uygulama imkanını kaybeden Atina bu imkanı tekrar ele geçirmenin öncelikle Türkiye'ye adaylık için yeşil ışık yakılmasından geçtiğini bilmekteydi. İkinci neden, Atina'nın PKK'ya ve Öcalan'a verdiği desteğin deşifre edilmesiyle dünya ve Türkiye kamuoyunda içine düştüğü bataktan kurtulmak için (Türkiye'deki depremi de kullanarak) Türkiye'ye karşı kendilerini yumuşak bir politika izlemek zorunda hissetmişlerdir.²⁸

AB'nin NATO ile işbirliği halinde oluşturmaya çalıştığı "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği" (AGSK) çerçevesinde Türkiye'nin genişleme sürecindeki vazgeçilemezliği bir kez daha ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin vazgeçilemezliği özellikle NATO Konseyindeki veto yetkisinden kaynaklanmaktadır. Ankara, birkaç kez AGSK'nın ancak Türkiye'nin yetkileri genişletilecek Batı Avrupa Birliği'nin (BAB) karar mekanizmalarında yer alması halinde gerçekleşebileceğini açıklamıştır.

Ayrıca ABD Türkiye'nin AB genişleme sürecinde bulunması için etkin bir girişimde bulunmuştur. ABD, AB'nin savunma ve güvenlik konularında NATO'nun yanında yeni bir mekanizmayı harekete geçirmeye hazırlandığı bir ortamda kendisine sıkı bağlarla bağlı Türkiye'nin AB'ye girmesine destek vermiştir.

²⁸ Erol Manisalı, Avrupa Çıkmazı, 2002, a.g.e, s. 160.

Bu etkenleri bir bütün olarak değerlendiren AB, Türkiye’yi bu sırada dışlamanın adaylık statüsü tanınmaktan çok daha kesin ve nihai bir tercih ifade edeceğini fark etmiş ve bu tercihin faturasının ise Türkiye’ye tanınacak adaylık statüsünden çok daha ağır olacağını hesaplamıştır. Türkiye’yi AB’nin çıkarları doğrultusunda etkileme ve dönüştürme çabalarının başarıya ulaşması adaylık süreci içinde çok daha olasıydı. Ayrıca AB ileride şöyle ya da böyle bir karar vermek için kesin biçimde bağlanmıyordu.²⁹

Bu gelişmeler ışığında 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki’de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde, Türkiye’nin adaylığı oybirliğiyle kabul edilmiştir. Karara göre Türkiye diğer adaylarla eşit konumda olacaktır.

Türkiye, Helsinki Zirvesinin sonuçlarını büyük bir başarı ve AB üyeliğinin kısa, en fazla orta vadede gerçekleşeceğinin garantisi olarak kabul etmiştir. Ancak 10 Aralık 1999 günü karar metninin Türk hükümetine resmen ulaşmasından sonra Lüksemburg Zirvesinde ortaya konan 4 koşuldan ikisine (Kıbrıs ve Ege) yer verilmeye devam edildiği görülmüştür. Bunun üzerine Türkiye, konudan duyduğu rahatsızlığı geciktirmeden AB tarafına iletmiştir.

Helsinki sonuç bildirgesinin 4. Paragrafında “Ege sorunları”, 9 (a) ve 9 (b) paragraflarında ise “Kıbrıs sorunu” yer almaktadır.

Ege sorunları ile ilgili paragrafta, “Avrupa Konseyi, BM Sözleşmesi uyarınca anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesi ilkesini vurgular ve aday devletleri, her türlü sınır sorunlarının ve ilgili diğer konuların çözülmesi için her türlü çabayı göstermeye davet

²⁹ Sanem Baykal, Tuğrul Arat, a.g.e., s. 353.

eder. Bu sorunların çözülmemesi durumunda, aday devletler makul bir süre içinde bu sorunu Uluslararası Adalet Divanı'na götürmelidir. Avrupa Konseyi, özellikle katılım sürecine etkileri bakımından ve en geç 2004 yılı sonunda Uluslararası Adalet Divanı aracılığıyla çözüme ulaşmasını sağlamak amacıyla, önemli anlaşmazlıklarla ilgili durumu gözden geçirecektir..." ifadesi yer almaktadır.

Kıbrıs sorununun yer aldığı 9 (a) ve 9 (b) paragraflarında ise, "Avrupa Konseyi, siyasi çözümün Kıbrıs'ın AB'ye katılımını kolaylaştıracağını vurgulamaktadır. Katılım müzakerelerinin tamamlanmasına kadar herhangi bir çözüme ulaşamamış olması durumunda, Konsey, katılım konusunda bu ön şarta bağlı olmaksızın karar verecektir. Konsey, bu durumla ilgili tüm faktörleri dikkate alacaktır" denilmektedir.

Türkiye'nin, Zirve Sonuç bildirgesinde "Ege ve Kıbrıs sorunları" ile ilgili paragraflarda yer alan ifadelerden duyduğu rahatsızlığı karşı tarafa iletmesi üzerine dönem başkanı Finlandiya Başbakanı Lipponin, Ecevit'e yazdığı mektupla Ankara'nın tepkisini yumuşattı. Başbakan Ecevit'in 10 ve 24 Aralık 1999 tarihli iki mektubu, Türkiye'nin AB adaylığını alırken Kıbrıs ve Yunanistan ile olan sorunlarında taviz vermeyeceğini kanıtlayan ve AB adaylığını hangi şartlarda kabul ettiğini anlatan bir belgedir.³⁰

Ancak bu muğlak ifadelerin AB-Türkiye ilişkilerinde zamanı geldiğinde Türkiye'nin aleyhine kullanıldığı görülmüştür. Nitekim 2003 Kasım İlerleme Raporunda Kıbrıs sorununun çözümsüzlüğünün Türkiye'nin AB yolunda engel olabileceği anlamına gelen ifadeler yer almıştır.

³⁰ Karluk, 2002, a.g.e., s. 112.

Helsinki kararları Türkiye’de tartışmalara neden olmakla birlikte AB üyeliğinde önemli bir adım olarak kabul edildi ve bir başarı olarak değerlendirilmiştir. Yunanistan’daysa hükümet bir zaferden söz etmektedir. Simitis Hükümeti kendi politikasının başarılı sonuçlarını almıştır. Ege sorunları ve Kıbrıs Türkiye’nin AB üyeliğiyle bağlantılandırılmıştı. Her iki konu da nitelik değişmiş, Türkiye-Yunanistan ekseninden çıkarak Türkiye-AB eksenine girmiştir.³¹

D. KATILIM ORTAKLIĞI BELGESİ VE TÜRKİYE’NİN ULUSAL PROGRAMI

Aralık 1999 tarihi itibarıyla aday ülke statüsünü kazanan Türkiye bu tarihten itibaren AB’nin yeni genişleme stratejisine (katılım öncesi strateji) dahil olmuştur. Bu çerçevede ilk adım, AB Komisyonunun hazırlayacağı bir Katılım Ortaklığı Belgesinin (KOB) AB Bakanlar Konseyi tarafından kabulüyle bu belgeye paralel olarak Türkiye tarafından hazırlanacak bir “Ulusal Program”ın benimsenmesi olacaktı. KOB’un hazırlanması AB’nin, Ulusal Program’ın hazırlanması ise Türkiye’nin “ev ödeviydi”, bu ödevler Kopenhag Kriterleri göz önünde bulundurularak hazırlanacaktır.

Avrupa Birliği, 4 Aralık 2000 tarihinde yapılan toplantısında, Avrupa Birliği Komisyonu tarafından 8 Kasım 2000 tarihinde açıklanan Türkiye’nin Katılım Ortaklığı Belgesi’ne ilişkin taslak metni, küçük değişikliklerle onaylanmıştır.³² Kabul edilen belgenin amacı, Türkiye’nin AB’ye adaylık sürecinin işleyişini belli koşullara ve bir takviye oturtmak,

³¹ Melek Fırat, “Yunanistan’la İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 480.

³² Karluk, 2002, a.g.e., s. 709.

aynı zamanda bu sürecin izlenmesiyle mali ve teknik yardımlarla desteklenmesi açısından belli bir çerçevenin çizilmesini sağlamaktır.

Belgenin “Amaçlar” bölümünde yer alan ifadelere göre, “Ulusal Program, Katılım Ortaklığının ayrılmaz bir parçası olmamakla birlikte, belgenin kapsadığı öncelikler Katılım Ortaklığına uymalıdır”. Bu nedenle, her ne kadar Ulusal Program’ın KOB’u bire bir yansıtmak zorunda olmadığı söylenirse de, belgenin temel içeriğinin ve takviminin önemli ölçüde KOB’la örtüşmesi gerektiği, aksi bir yaklaşımın adaylık sürecinin ilerlemesiyle gelişimin gözetiminde, mali ve teknik yardımların alınmasında sorunlara ve gecikmelere yol açabileceği açıktır.³³

Komisyon tarafından 8 Kasım 2000 tarihinde hazırlanan ilk Katılım Ortaklığı Belgesinin Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin ifadeleri Türkiye tarafından tepkiyle karşılandı. Bakanlar Konseyinin onayına sunulan metinde, “Siyasi Kriterler” başlığı taşıyan bölümün içinde Kıbrıs sorunun çözümünde “(...) Siyasi diyalog çerçevesinde, BM Genel Sekreteri’nin Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunması sürecinin başarılı bir sonuca ulaştırılması yönündeki çabaların kuvvetle desteklenmesi (...)” biçimindeki bir ifadeye yer verilerek konu Türkiye için 2001 sonuna kadar yerine getirilmesi zorunlu siyasal bir kriter olarak öngörülmüştür.

AB üyeliği ile Kıbrıs sorunu çözümü arasında herhangi bir bağ kurulamayacağını 1990’lar boyunca sürekli dile getiren Ankara bu durumu kabul edilemez bulmuştur.

³³ Sanem Baykal, Tuğrul Arat, a.g.e., s. 355.

Başbakan Ecevit 8 Kasım'da açıklanan taslak Katılım Ortaklığı Belgesi'ne olan tepkisini, partisinin Meclis Grup Toplantısında, "... Avrupa Komisyonu'nun Türkiye için açıkladığı Katılım Ortaklığı Belgesi bende derin hayal kırıklığı yaratmıştır. Çünkü bu belge ile, Avrupa Birliği, 10 Aralık 1999 günü Helsinki Doruğu'nda Türkiye'yi üye adaylığa kabul ederken, Kıbrıs ve Ege konularında bize vermiş olduğu sözü çiğnemiştir. Üstelik her iki konuda da asla veremeyeceğimiz ödünler vardır. Avrupa Komisyonu veya Konsey bizim bu duyarlılığımızı gereğince değerlendirmese, Avrupa Birliği ile ilişkilerimizi yeniden gözden geçirmemiz kaçınılmaz olacaktır..." sözleriyle dile getirmektedir.

Cumhurbaşkanı da, Başbakan da AB'nin tutumuna haklı olarak açık bir şekilde tepki göstermişlerdir. Ama öte yandan "ne pahasına olursa olsun adaylığınızı sürdüreceği" anlamına gelen açıklamaları ile adeta kendi tepkilerini geçersiz kılmışlardır.³⁴ Bu davranış biçimi çaresizliğin açık bir göstergesidir. Ayrıca Ecevit, birinci KOB'dan sonra basına, "AB bizi aldatıyor" açıklamasını yapmıştır. Bu açıklamanın bir başbakan için büyük bir talihsizlik olduğunu nitelendirilmiştir.³⁵

Bu nedenle Yunanistan'ın olumlu tavır alacağı ve Türkiye'nin de kabul edebileceği bir çözüm bulunması için taslak metinde değişiklikler yapılması ihtiyacı doğmuştur. Buna göre, "Öncelikler ve Orta Vadeli Hedefler"³⁶ başlığı altına "Güçlendirilmiş Siyasal Diyalog ve Siyasal Kriterler" adında bir ekleme yapılarak Kıbrıs sorununu ve sınır uyuşmazlıkların,

³⁴ Sadi Somuncuoğlu, Arka Kapımıza Dayandılar: Kıbrıs'ta Sirtaki, Boyut Tan Mat, Ankara 2002 s. 259.

³⁵ Erol Manisalı, Avrupa Çıkmazı a.g.e, s. 171.

³⁶ 29 Ağustos 2000 tarih ve 2000/22 sayılı Başbakanlık Genelgesinde kısa vade 31 Aralık 2001, orta vade ise 31 Aralık 2003 olarak belgelenmiştir.

iki farklı vadeli öncelik altında, ama “siyasi diyalog” kapsamında değerlendirilmesi öngörülmüştür.³⁷

4 Aralık 2000 tarihinde kabul edilen Katılım Ortaklığı Belgesinde Kıbrıs sorununa ilişkin madde, kısa vadeli öncelikler çerçevesinde “Güçlendirilmiş Siyasi Diyalog ve Siyasi Kriterler” başlığı altında yer almıştır. Maddenin yeni düzenlenmesi, “Helsinki sonuçlarına uygun olarak, siyasi diyalog çerçevesinde, BM Genel Sekreterinin Kıbrıs sorununa Kapsamlı bir çözüm bulunması için gösterdiği çabalar, Helsinki Sonuçları’nın 9 (a) maddesine atıfta bulunduğu gibi güçlü bir şekilde desteklenmelidir” şeklinde değişmiştir.

Katılım Ortaklığı Belgesi’nin orta vadeli öncelikler bölümünün Güçlendirilmiş Siyasi Diyalog ve Siyasi Kriterler başlıklı kısmında ise “Helsinki sonuçlarına uygun olarak, siyasi diyalog çerçevesinde, BM Sözleşmesi’nin barışçıl biçimde çözümlenmesi ilkesine bağlı kalınarak, Helsinki kararlarının 4’üncü maddesinde belirtildiği gibi mevcut sınır sorunlarının ve buna bağlı konuların çözümü için her türlü çaba harcanmalıdır” ifadesi kullanılmıştır.³⁸

Birinci Katılım Ortaklığı Belgesine hayır diyen Ankara, ikinci KOB’a evet demiştir. Yukarıda ilave edilen ifadeler yeterli bulunmuştur. Ancak Türkiye, KOB’daki “Güçlendirilmiş Siyasi Diyalog ve Siyasi Kriterler” başlığının birinci bölümüne dayanarak, Kıbrıs maddesi ile ilgili iyimser değerlendirme yapmaya ve bunun siyasi kriter olmadığını söylemeye devam etmektedir. Bu bakış açısını doğru ve geçerli kabul edersek, KOB’da bu başlık altında yer alan diğer bir maddelerin de siyasi diyalog kapsamına bırakılması

³⁷ Sanem Baykal, Tuğrul Arat, a.g.e, s. 359.

³⁸ S. Rıdvan Karluk, “Avrupa Birliği ve Türkiye”, a.g.e, s. 709.

gerekmektedir. AB'nin Türkiye'yi kelime oyunları ile düşürdüğü açmaz ortadadır.³⁹ Söz konusu ifadelerin ne ölçüde koşul niteliği taşıdığı hususu günümüzde hala tartışma konusu olmaya devam etmektedir.

Onaylanan ilk Katılım Ortaklığı Belgesinde, Kıbrıs ve sınır sorunları maddelerinden ayrıca “Kısa ve orta vadede öngörülen öncelikli siyasi hedefler” arasında ifade, din ve inanç özgürlükleri ve sivil toplumun tesisi (toplantı ve örgütlenme özgürlüğü kapsamında) önündeki her türlü engelin kaldırılması ve yasal reform, insan hakları ihlalleri ve işkencenin adli yollardan ve eğitim aracılığıyla ortadan kaldırılması, kültürel haklar, DGM'ler de dahil olmak üzere yargı reformu ve yargı mensuplarının AB hukuku alanında eğitimi, olağanüstü hal uygulamalarına son verilmesi, bölgesel dengesizliklerin ortadan kaldırılması, anadilde yayın ve anadilde eğitim hakkı, idam cezasının kaldırılması gibi son derece zorlu ve kapsamlı unsurlar yer almaktadır.

Bunların yanında, geniş kapsamlı bir mevzuat uyumunun, Türkiye tarafından, KOB'da yer alan öncelik ve ilkelere göre gerçekleştirilmesine yönelik eylem ve uygulamaların altı çizilmekteydi.⁴⁰

Katılım Ortaklığı Belgesi'nin 4 Aralık 2000 günü AB Bakanlar Konseyinde karara bağlanmasının ardından, sıra Türkiye'nin tam üyelik için gereken adımları atmasına ve “Ulusal Programı”nı AB tarafına sunmasına gelmiştir. DPT ve Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Koordinatörlüğü'nde başlatılan çalışmalar neticesinde hazırlanan “Avrupa Birliği Müktesebatı'nın üstlenilmesine ilişkin Türkiye Ulusal Programı” 24 Mart 2001 tarihli ve 24352 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁴¹

³⁹ Sadi Somuncuoğlu, Arka Kapımıza Dayandılar, Kıbrıs'ta Sirtaki, a.g.e, s. 293

⁴⁰ Sanem Baykal, Tuğrul Arat, a.g.e, s. 358.

⁴¹ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Avrupa Birliği ve Türkiye (5. Baskı, Ankara 2002) s. 464.

Ulusal Program altı ana başlıktan oluşmaktadır. Bunlar; Giriş, Siyasi Kriterler, Ekonomik Kriterler, Üyelik Yükümlülüklerini Üstlenebilme Kapasitesi, Müktesebatın Uygulanmasına Yönelik İdari Kapasite ve Reformların Mali Açından Global Değerlendirilmesi bölümleridir. Ulusal Program 26 Mart 2001 tarihinde, Dışişleri Bakanı İsmail Cem tarafından Komisyon'un Genişlemeden Sorumlu Üyesi Günter Verheugen'e sunulmuştur.

Hazırlanan Ulusal Program, çok büyük ölçüde Katılım Ortaklığı Belgesini karşılamaktadır. Ancak, anadilde eğitim (anadil eğitimi) ve anadilde yayın, idam cezasının kaldırılması, DGM'lerin Kaldırılması, Milli Güvenlik Kurulu Reformu, Kıbrıs ve Ege sorunları alanlarında Katılım Ortaklığı Belgesi'nden bir ölçüde farklı yaklaşımlara yer verilmekteydi.

Ulusal Programın giriş bölümünde “.... Türkiye barışa dış politikası çerçevesiyle, komşularıyla ilişkilerin geliştirilmesine özen gösterecek, bu bağlamda Yunanistan'la sorunlarına “diyalog yoluyla” çözümler getirilmesi için girişim ve çabalarını sürdürecektir. Kıbrıs konusunda da tarafların egemen eşitliğine ve ada gerçeklerine dayalı karşılıklı olarak kabul edilebilir bir çözüm kapsamında, yeni bir ortaklık kurulması için BM Genel Sekreteri'nin iyi niyet misyonu çerçevesindeki çabalarına destek vermeye devam edecektir...”⁴² ifadesiyle Kıbrıs ve Ege sorunlarına bakış açısını ortaya koymuştur.

⁴² Profile 2002, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerindeki Temel Belgeler (Ankara 2002), ünite 139.

Böylece Katılım Ortaklığı Belgesi'nin “siyasi kriterler” bölümünde yer alan Ege ve Kıbrıs sorunlarına da “Giriş” bölümünde değinilerek, bunların üyelik için bir “kriter” olarak kabul edilmediği gösterilmektedir. Ayrıca her iki sorunun çözümünde herhangi bir vadenin verilmediği anlaşılmaktadır. Bu arada programda iki tarafın “eşit egemenliğinden” söz edilmesi Katılım Ortaklığı Belgesi'nin içeriğinden ayrılan hususlardır.

Ulusal Programda, Milli Güvenlik Kurulu ile ilgili olarak, “Anayasa ve yasanın ilgili maddeleri bir danışma organı olan MGK'nın yapısını ve görevlerini daha açık bir biçimde tanımlayacak şekilde orta vadede gözden geçirilecektir” demiştir. MGK tamamen Türkiye'ye özgü bir kurum değildir. Benzerleri küçük büyük hemen her ülkede bulunmaktadır ve bu kurumların resmi yapı ve işlevleri de birbirine çok benzemektedir. Burada problem uygulamadan kaynaklanmaktadır.⁴³ Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullar altında MGK'nın önemini, Hürriyet Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök'ün “Ben bütün yazarlık hayatım boyunca MGK'nın Türkiye açısından önemli ve gerekli olduğu görüşünü savundum”⁴⁴ ifadesi vurgulamış oldu. Ayrıca İslami bir partinin iktidarda olduğu Türkiye'de, ordu laikliğin yegane olmasa da, en güçlü güvencesidir.⁴⁵

Yerli ve özellikle yabancı basında, idam cezasının kaldırılması, yabancı dilde eğitim ve yabancı dilde yayın konularının Katılım Ortaklığı Belgesi'yle örtüşmemesi, eleştirilere maruz kalmıştır. PKK lideri Öcalan'ın yakalanması ve sonrasında Güneydoğu sorununun hararetle tartışıldığı o günlerde bu iki konunun üzerine yoğun bir şekilde gidilmesi Türk kamuoyunda ve hükümette büyük sıkıntıların yaşanmasına sebep olmuştur.

⁴³ Kürşat Eser, Avrupa Birliği Sürecinde Ulusal Program, Türkiye ve Siyaset Dergisi, Temmuz-Ağustos 2001, sayı: 13.

⁴⁴ Ertuğrul Özkök, “O Kapı, Birinin Açmasını Bekliyor”, Hürriyet, 12.02.2004.

⁴⁵ Derya Sazak, “Kıbrıs, Laiklik, Ordu”, Milliyet, 11.11.2003.

Ulusal Program hakkında AB Komisyonu'nun değerlendirmesi genel olarak olumlu gözükmekteydi. Komisyonun genişlemeden sorumlu yesi Günter Verheugen, verdiği beyanatta özetle AB'nin Ulusal Programı desteklediğini, üyelik yolunun açılması için bazı koşulların yerine getirilmesini ve programın öngördüğü reformları bir an önce uygulamaya koyması gerektiğini ifade etmiştir.⁴⁶

Büyükelçi Karen Fogg, Ulusal Program hakkındaki görüşünü, “Komisyon, Ulusal Programı memnuniyetle karşiladı – bu program, Türkiye'nin yola ıkmaş olduğunu, bir kilometre taşına varıldığını, artık reform sürecinin gerçek anlamda başlayabileceğini göstermektedir” şeklinde açıklama yapmıştır. Ayrıca Fogg, “Ulusal Programdaki bütün düzenlemeler içinde en ivedi, en yaşamsal olanlar, makroekonomik istikrarın yeniden kurulmasına yönelik düzenlemelerdir. Bu istikrar olmaksızın, diğer reformların hiçbiri gerçekleştirilemez”⁴⁷ şeklindeki ifadesiyle Ulusal Programda yer alan ekonomik kriterlerin önemini vurgulamıştır.

Ulusal Programla ilgili olarak, gerek Türkiye gerekse Yurtdışında farklı kesimler tarafından farklı değerlendirmeler yapılmıştır.

Badische Zeitung'un (20/03) internet sayfasında “Cevapsız Kalan ok Sayıda Soru” başlığıyla yer alan Zrgen Gottschlich imzalı yorumda, Ulusal Programın açıklanmasından sonra Türkiye-AB ilişkilerine yönelik eleştiri konularının beklentilerin çok gerisinde kaldığı belirtilmekte, Türk Hükümetinin, Brüksel'in taleplerine rağmen idam cezasının

⁴⁶ Sami Kohen, “Ulusal Program Seferberliği”, Milliyet, 27.03.2001.

⁴⁷ <http://www.deltur.cec.eu.int/güncel?ghaber 17-01-10 htm>.

kaldırılmasına yönelik bir müddet tayin etmekten kaçındığına dikkat çekilmektedir. Bunun arkasında bir yanda Mesut Yılmaz ve Başbakan Ecevit arasındaki sorun, diğer yanda ise koalisyon ortağı milliyetçi MHP ile olan çözilemeyen sorunların yattığına işaret edilmektedir.

İsviçre’de yayınlanan Der Rheintaler gazetesinin (21/03) internet sayfasında yer alan “Bağlayıcı Olmayan Taahhütler” başlıklı ve Jan Kaetman imzalı yorumunda “AB’nin programa sert bir tepkide bulunması beklenmemelidir, çünkü hiç kimse şu anki ağır ekonomik ve mali krizi göz önüne alarak Türkiye’ye daha çok sorun yaşatmak istememektedir. Brüksel, öyle veya böyle mütevazı mali desteğini vermelidir. Üyeliğe hazırlık için olmasa bile Avrupa, Balkanlar, Kafkasya ve İran Körfezi arasındaki kriz bölgesinde yer alan Türkiye kadar büyük ve önemli bir ülkenin istikrarsızlık içine girmesinin üstesinden gelemez” şeklinde değerlendirme yapmıştır.⁴⁸

Hacettepe Üniversitesi Öğretim Üyesi Mustafa Erdoğan, Ulusal Program ile ilgili olarak yazmış olduğu makalede, Ulusal Programın hazırlanmasında ulusun haberdar edilmediği ve hatta ulusun demokratik temsilcilerinin de bu programın hazırlanma sürecine dahil edilmediği ve hazırlanan belgede açıklığın bulunmadığını söylemişti.⁴⁹

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Anıl Çeçen, 22 Nisan 2001’de Flash TV’de yayınlanan “Flash Gündem” programında özetle “Dünya devleri, etnik ve dinsel meseleleri gündeme getirerek, Avrasya bölgesindeki ulusal yapıları yıkarak, kendilerine bağlı dominyon biçiminde devlet yapıları kurmak istiyorlar. Bunu Türkiye’den çok açık bir şekilde

⁴⁸ <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AVRUPABIRLIGI/2001/03/23x03x2001.htm>

⁴⁹ <http://www.liberal-dt.org.tr/guncel/Erdogan/me program.htm>

talep etmiyorlar. Ama insan hakları, kültürel haklar, otonomi çerçevesinde ve ekonomik olarak devletin ulusal ekonomiyi kontrol etme yetkisinin elinden alınmasıyla Türkiye yeni bir bölgesel yapıya doğru zorlanmaktadır.⁵⁰

Türkiye tarafından hazırlanmış olan Ulusal Programın Katılım Ortaklığı Belgesiyle tam olarak örtüşmemesi bazı nedenlere dayanmaktadır; bunlardan en önemlisi hükümet içerisinde yer alan koalisyon ortakları arasındaki uyum ön planda tutulduğu için Ulusal Program, Katılım Ortaklığı Belgesinin gerisinde kalmıştır.⁵¹ Ayrıca Prof. Dr. Ahmet İnsel; “toplum değiştirme” projesinden bir çırpıda sonuç çıkmayacağı, bunun demokratik bir süreç olduğunu beyan ederek değişim içinde belirli bir süreye ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır.

Ulusal Program, bazı eksikliklerine karşın, cumhuriyetin bugüne kadar birey ve topluma sunabildiği en kapsamlı reform paketi niteliğini taşımaktadır. Üstelik de temel referans metni niteliğinde olan Katılım Ortaklığı Belgesi’nin kamuoyuna mal olmuş bulunması sayesinde Ulusal Program da şeffaf bir belge halini aldı ve içeriği tartışılabilir.⁵²

Avrupa Konseyi, Komisyonu 9 Ekim 2002 tarihli “Genişlemiş Birliğe Doğru” Strateji Belgesindeki yaklaşımını benimseyerek Katılım Ortaklığı Belgesi’nin gözden geçirilmesini ve Türkiye’ye yönelik mali yardımda önemli oranda bir artış sağlanmasını öngörmüştür. Bu doğrultuda, 26 Mart 2003 tarihinde AB Komisyonu, Türkiye’nin katılım yönündeki hazırlık çalışmalarında yerine getirilmesi gereken öncelikleri belirleyen söz konusu belgeyi hazırlayarak 15 Nisan 2003 tarihinde Türk tarafına sunmuştur.

⁵⁰ http://195.155.145.1/türkçe/yayınlar/tanıtım/KUŞATILMIŞLAR_ÜLKESİ.htm.

⁵¹ Nazlı Ilıcak, “AB ve Gayrisamimiyet”, Yeni Şafak, 16.07.2002.

⁵² http://www.minidev.com/ab/ab_editör_11.asp

Gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesinde, 2004 yılına kadar yerine getirilmesi istenen önemli siyasi kriterler şunlardır:

- Kıbrıs sorununun tam çözümü için BM Genel Sekreteri'nin planını desteklemek,
- Ölüm cezasına ilişkin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 6. Protokolü'nün imzalamak,
- İşkenceye ve kötü muameleye karşı önlemler almak,
- MGK'nın çalışma şeklini, askeri işler üzerinde sivil kontrol olacak şekilde ayarlamak,
- Kültürel hakları ve farklılıkları garanti altına almak, Türk dili dışındaki dillerden eğitim, radyo ve televizyon yayını olanaklarını garanti altına almak.⁵³

Türkiye tarafından, söz konusu belgeye karşılık olarak, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği koordinasyonunda, daha önceki hazırlanmış bulunan Ulusal Program'ın gözden geçirme çalışmaları tamamlanmış ve bu bağlamda “Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı”na ilişkin karar, 24 Temmuz 2003 tarih ve 25178 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Türkiye üyelik için temel esas olan “Kopenhag kriterleri”ni Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program çerçevesi dahilinde büyük oranda yerine getirmiş bulunmaktadır. Ancak buna karşın topluluğun, Türkiye'nin önündeki “AB tam üyelik yolunu” açıp açmayacağı hususu hala günümüzde belirsizliğini korumaya devam etmektedir.

E. SON GELİŞMELER

⁵³ Ersan Atar, “Yeni Ev Ödevimiz”, Sabah, 27.03.2003.

Ulusal Programın hazırlanıp AB Komisyonu'na verilmesinden sonra Ankara AB uyum yasalarının meclisten geçirilmesi için yoğun bir çalışma içine girdi. 57. Hükümet ve AKP Hükümeti dönemlerinde TBMM'den bugüne kadar 8 ayrı AB uyum yasası çıkarıldı. Ancak bu uyum değişiklikleri hayata geçirilemediği gibi halk da uyum çalışmalarından haberdar edilemedi. Yapılan ankete göre halkın yüzde 70'e yakını AB için yapılan uyum yasası AB için yapılan uyum yasası çalışmaları ve bu yöndeki değişiklik mevzuattan habersiz bulunuyor.⁵⁴

Uyum yasalarının Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden çıkartılmasında genellikle iktidar ve muhalefet birlikte hareket etmiştir. Ancak “Mini demokrasi paketi” olarak adlandırılan tasarının Genel Kurul'daki görüşmeleri sırasında koalisyon ortakları, hükümetin kurulmasından bu yana ilk kez kendi hazırladıkları düzenleme konusunda görüş ayrılığına düştüler ve farklı yönde oy kullanmışlardır.

Bu arada AB uyum paketine destek veren çeşitli üniversitelerden 47 öğretim üyesi, yazılı bir açıklamada bulunarak paketi izleyecek yasa ve Anayasa değişikliklerinin çağdaş dünya normlarından ödün verilmeden gerçekleşmesini istemiştir.⁵⁵

Türkiye'nin AB'ye Uyum Yasalarını kabul etmesiyle birlikte Avrupa dünya basını ile bazı resmi çevrelerde oluşan ortak kanı, AB uyum yasalarının meclisten geçirilmesinin memnuniyet verici olduğu ancak daha önemli olanın uygulamalarının gerçekleşmesi yönündeydi.

⁵⁴ <http://www.dunyaonline.com/121651.asp>

⁵⁵ Milliyet, “Uyum Yasaları Ödün Verilmeden Uygulanmalı”, 21.06.2003.

İngiltere’de yayımlanan The Observer, “Türkiye liberalleşti ve AB’ye yakınlaştı, fakat Avrupalı diplomatlar Türkiye’nin AB üyeliği konusunda ihtiyatlı davranmaya devam ediyorlar” yorumunu yapmıştır. TBMM’nin idam cezasını kaldırmayı, ana dilde yayın ve eğitimle ilgili konuları yeniden düzenlemeyi başardığını belirten Observer, bazı siyaset yorumcularının “Bu, Türkiye Cumhuriyeti’nin tarihi boyunca yapılmış en olumlu değişimlerdir” şeklindeki yorumlarına da dikkat çekmiştir. Gazete, ancak bütün bu gelişmelere rağmen Batılı diplomatların “çok büyük, çok müslüman ve çok fakir” diye tanımladıkları Türkiye’nin AB üyeliği konusunda ihtiyatlı bir tutum içinde olmayı sürdürdüklerini yazmıştır.⁵⁶

2002 yılı, Türkiye’nin AB ilişkileri açısından bakıldığında umutlu ancak bir o kadar da sıkıntılı günlerin yaşandığı bir süreç olarak hatırlanacaktır. Üç büyük reform paketini gerçekleştiren Türkiye, ilerleme raporu ve 12-13 Aralık’ta yapılacak Kopenhag zirvesinden müzakere tarihinin belirlenmesini beklerken bu arada Güney Kıbrıs’ın AB çatısı altında olabileceği pozisyonun yaratacağı olumsuz gelişmelerin sıkıntısını fazlasıyla yaşamıştır.

Ekim 2002’de, AB Komisyonu tarafından yayınlanan İlerleme Raporu ile Strateji Belgesi, Türkiye’nin beklentilerinin çok altında kalmıştır; İlerleme Raporu, Türkiye’nin geçen yıldan bu yana Kopenhag Kriterleri’ne uyum konusunda önemli ilerlemeler kaydettiğini, ardından “ancak” ile başlayan cümlelerde Türkiye’nin istenilen siyasi kriterlerden hala uzak bulunduğu vurgulanmıştır. Aralarında GKRY’nin de bulunduğu 10

⁵⁶ <http://www.minidev.com/ab/uyumyasa.asp>

aday ülke ile aralık ayındaki Kopenhag Zirvesinde görüşmelerin sonuçlandırılması tavsiyesinde bulunan AB, Türkiye raporunda Ankara'ya müzakerelere başlama tarihi verilmesini tavsiye etmemiştir. Ayrıca adada çözüm bulunmadan da GKRY'nin AB'ye üye olması gerektiğini belirledi.⁵⁷

Bu arada AB Komisyonu Başkanı Romano Prodi Avrupa Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada Türkiye'ye mesaj göndererek “Her ne kadar Kıbrıs sorununun çözülmesinin, AB üyeliği için bir önkoşul olmadığı Helsinki'de belirtildiyse de birleşmiş ve sorunsuz bir Kıbrıs'ın AB'ye üye olmasını umuyoruz” diye konuşmuştur.⁵⁸

Dışişleri Bakanlığı, AB Komisyonu'nun İlerleme Raporu'nda yer alan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin birliğe katılımıyla ilgili ifadelerle, “Avrupa Birliği uluslararası anlaşmaları hiçe sayarak Kıbrıs Adası'nın geleceği ile ilgili tek taraflı kararlar almak hakkına sahip değildir” diye tepki göstermiştir. Türkiye'nin, Kıbrıs'la ilgili antlaşma ve belgelerle ilgili olarak AB üyesi ülkelerin ve uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmekte yarar gördüğü belirtilen Dışişleri açıklamasında, Rum Yönetimi'nin tek taraflı meşru olmayan AB tam üyelik sürecinin, Kıbrıs'la ilgili 1959 Zürih ve Londra Anlaşmaları ile 1960 Garanti Antlaşması'na aykırı olduğu belirtilmiştir. Açıklamada, AB'nin, Rumların birlik üyeliği için başvurduğu 1990'dan bu yana izlediği politikanın, Adada kalıcı bir uzlaşya varılmasını önlediği, Rum tarafının AB'ye tam üye olmanın beklentisi içinde görüşmelerde çözüm önerisi getirmediği vurgulanmıştır.

⁵⁷ “AB Komisyonu, Rumlara Geç, Türkiye'ye Bekle Dedi”, Zaman, 10.10.2002.

⁵⁸ Romano Prodi, “Güney Kıbrıs Rum Kesimine Yeşil Işık”, Cumhuriyet, 10.10.2002.

Avrupa Parlamentosu Dışışleri Komisyonu'nda konuşan Verheugen, Türkiye'nin, "Kıbrıs'ın AB tam üyelik sürecinin 1959 Zürih ve Londra Anlaşmaları ile 1960 Garanti anlaşmasına aykırı" olduğu söylemlerinin AB tarafından kesinlikle reddedildiğini söyleyerek kesin tavrını Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'den yana koymuştur.⁵⁹

Türkiye, AB'ye karşı olan tepkisini vurgulamak için ayrıca Bakanlar Kurulu onayıyla Eylül ayında Türkiye-KKTC Ortaklık Konseyi'nde alınan "KKTC ile bütünleşebileceği mesajını" veren KKTC vatandaşlarına sağlanan olanakların yürürlüğe girmesi için ilgili tüm birimlere talimat verilmiştir.⁶⁰

AB Komisyonu'nun İlerleme Raporu'yla tam üyelik müzakereleri takviminde umduğunu bulamayan Türkiye'nin bundan sonraki stratejisi, 12-13 Aralık'ta Kopenhag'da yapılacak "zirveye" odaklanması olmuştur. Ancak zirveye hazırlık yapması için önünde bulunan 2 aylık süre Türkiye için pek şanslı bir dönem değildi; 3 Kasım milletvekilleri seçimleri dolayısıyla ciddi bir hükümet boşluğu yaşanırken TBMM kapalı olmasıyla ilerleme raporunda bahsedilen bazı yasal eksikliklerin giderilmesi de mümkün olmamıştı. Ayrıca Türk ve Rum liderlerinin New York'ta BM Genel Sekreteri'nin gözetimi altında yapılan "Kıbrıs sorununa çözüm" çalışmalarından da netice çıkmamıştır.⁶¹

5 Kasım seçim sonuçlarından AK parti tek başına iktidar olarak çıktı. Refah partisinin aksine AK parti AB yanlısı bir politika gütmeye başlamıştı. Özellikle parti genel başkanı Recep Tayyip Erdoğan daha başbakan olmadan, başta ABD başkanı G. W. Bush olmak üzere

⁵⁹ "13'üncü Aday Bizi Çok Meşgul Ediyor", Sabah, 11.09.2002.

⁶⁰ "Bütünleşme İlk Adım", Hürriyet, 19.10.2002.

⁶¹ "Kopenhag Yolu Çetin", Cumhuriyet, 11.10.2002.

AB'nin etkili liderlerini tek tek ziyaret ederek Türkiye'nin üyelik müzakerelerine tarih almak için yoğun bir çaba sarf etmiştir. Ancak bu girişimlerin sonuçsuz kalacağı görülecektir.

Nitekim, AB Komisyonu başkanı Prodi, zirve öncesinde vermiş olduğu beyanatta, Türkiye'nin Kopenhag'da müzakere tarihi alamayacağını söylemiştir.⁶²

Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanlarının 12-13 Aralık 2002 tarihleri arasında Kopenhag'da gerçekleştirdikleri Zirve toplantısından çıkan karar, Romano Prodi'yi haklı çıkarmıştır. Türkiye zirveden müzakere tarihi alamamıştır. Zirve sonuç bildirgesine göre Bulgaristan ve Romanya hariç üyelik görüşmeleri tamamlanan 10 aday ülkenin (Kıbrıs Rum Yönetimi dahil) 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ye tam üye olacakları kesinleşmiştir. Böylece Kıbrıs Rum Yönetimi dahil bu on ülke 16 Nisan 2003 tarihinde Atina'da Katılım Anlaşmalarını imzalayacaklardır.

Ayrıca gene zirve sonuçlarına göre, Türkler ve Rumların arasında sürdürülen Kıbrıs müzakerelerinin 16 Nisan 2003'e kadar sürmesini istenmiştir. Bu tarihten önce yani Kıbrıs'ın AB'ye Katılım Anlaşmasının imzalanmasından önce Türk ve Rum tarafları arasında bir anlaşma olursa, "Birleşmiş Kıbrıs"ın AB'ye üye olması söz konusu olacak. Aksi takdirde sadece Güney Kıbrıs Rum Kesimi AB'ye girecek ve AB müktesebatının adanın Kuzey kısmında uygulanmasının askıya alınması karar altına alınacaktır.⁶³

Aralık 2004'teki toplantıda, Türkiye'deki gelişmelere göre müzakere tarihi belirlenebileceği, olumlu sonuca ulaşırsa en kısa sürede görüşmelere başlanması kararı

⁶² Hasan Ünal, "AB'ye Doğru Mesaj Verme Vakti Geldi", Zaman, 25.10.2002.

⁶³ "Rumlar Resmen Üye", Hürriyet, 13.12.2002.

alınmıştır. Hiçbir ciddi anlamı olmayan “En kısa sürede” belirtecinin karara eklenmesi için Türk yetkililer büyük uğraş verdiler; kararda bu ifadenin bulunması Türk kamuoyuna başarı olarak açıklandı. Ne yazık ki toplantıdan birkaç gün sonra, Almanya Başbakanı “Bu süre bizim daha önce Fransızlarla kararlaştırdığımız Temmuz 2005’ten daha erken olamaz” diyerek tek balonu da patlatmıştır.

Müzakerelere başlanıp başlanamayacağına karar verilecek tarih neden Aralık 2002 olmadı? Veya neden 2003 Aralık değil de Aralık 2004? Gerçekte Türkiye’nin yerine getirmesi gereken siyasi kriterler bu kadar zamanı, hatta hiçbir ertelemeyi gerektirmiyordu. Bu karar siyasidir; daha uygun ifadesi ile Avrupa Birliği’nin Türkiye hakkındaki niyetlerinin uygulama aşamalarından birisidir.⁶⁴

Kopenhag Zirvesi’nde AB, Türkiye’ye ayrımcı davranmıştır, diğer aday ülkelerin ilerleme raporlarında Kopenhag Kriterlerini yerine getiremediklerini belirtmesine rağmen, Türkiye’ye iki yıl sonrası için “tarihin tarihi” verilmiştir. 10 yıl öncesinin eski doğu bloğu ülkelere bile 8 ile 10 yıl arasında başvurudan sonra tam üyelik imkanı sağlanırken, Türkiye 1987 Nisan’ından beri kapıda bekletilmektedir. Geçen her gün Türkiye’nin aleyhine işlemektedir. Çünkü 1 Kasım 2004 tarihinde yeni AB Komisyonu göreve başlayacaktır. Haziran 2004 tarihinde Avrupa Parlamentosu seçimleri yapılacak ve en önemlisi Türkiye’nin 2004’te AB bünyesine katılacak 10 yeni ülkeyi ikna etmek zorunda kalırken, tanımadığı Kıbrıs Rum Kesimini muhatap alması gerekecektir.⁶⁵

⁶⁴ Suat İlhan, “Türkiye’nin AB Yolu Tıkandı”, Stradigma, Haziran 2003, sayı: 5.

⁶⁵ <http://www.eso-es.net/Kurumsal/yazi.asp> 92

Türkiye, bundan sonra AB üyelik sürecinin her aşamasında önünde Kıbrıs meselesini bulacak. Rumlar Mayıs 2004'te AB üyesi olacak. Türkiye üyelik müzakerelerine Rumların da üye olduğu bir Avrupa Topluluğu ile oturacak. Türkiye, müzakerelere başlayabilmek için Kıbrıs Rum Yönetimini tanımak zorunda kalacak ve Kıbrıs sorunu çözülmeden Türkiye'nin üye olması mümkün olmayacak.⁶⁶

Türkiye'nin müzakere tarihini alamaması bilinen bazı faktörlere de bağlıydı; Türkiye'de Fransa ve Almanya'nın ihalelerden dışlanacağı ve ekonomik ambargo uygulanacağına yönelik haberler Chirac'ı kızdırmıştı. Ayrıca AKP lideri Erdoğan'ın zirveden önceki basın toplantısında, "Tarih verilmezse Türk halkı bunu gözden geçirir. AB de sonuçlarına katlanır. Barış zedelenir" diye konuşması da, müzakere tarihinin ileriye atılmasında etkili olmuştur. Fransa Cumhurbaşkanı Chirac, 12 Aralık akşamı yapılan toplantıda ilk söz alan konuşmacı olmuş ve "şantaj ve tehditlere boyun eğmemiz mümkün değil. Aldığımız kararda bu tavra prim vermemeliyiz" demişti.⁶⁷ Ayrıca Kopenhag'dan çıkan çok önemli bir sonuç da Türkiye'nin AB politikasını Amerika üzerinden yürütme yanlışı oldu. Clinton döneminde Amerika'nın baskısı çok fazla sorun yaratmamıştı. Ama Bush Avrupa'da fazla sayılan bir Başkan değil. Ayrıca, bugün Amerika'nın Avrupa'ya ihtiyacının olduğu bilinmektedir.⁶⁸ Türkiye ilişkilerinde AB yetkilileri tarafından defalarca ABD'nin baskısından rahatsız olduklarını ve bu girişimlerin kötü yönde etkileyebileceğini dile getirmişlerdi.

⁶⁶ "Sorularla Kıbrıs Takvimi", Hürriyet, 15.12.2002.

⁶⁷ <http://www.eso-es.net/kurumsal/yazi.asp> 92

⁶⁸ Zeynep Atikkan, "Kopenhag Zirvesi'den Bir Zafer Çıkmadı", Akşam, 14.12.2002.

Beklenildiği gibi 16 Nisan 2003'e kadar Türk ve Rum liderleri arasında yapılan görüşmelerden sonuç çıkmamıştır. Lahey'de bir araya gelen Denktaş ve Papadopoulos, Annan'a belgeyi referanduma sunmak istediklerini açıkladılar. Zannedildiği gibi sadece Denktaş değil, Papadopoulos, planın muhtevasına ve prosedürüne karşıydı. Ancak AB yetkilileri bu durumda sadece Türk tarafına baskı yapmayı yeğlemişlerdir. Hatta bu yetmiyormuş gibi, AB Komisyonu sözcüsü Flori, çözüm olmadan Rumların "Kıbrıs Cumhuriyeti" adı altında AB'ye girmeleri durumunda Kuzey Kıbrıs'taki Türk askeri varlığının "işgalci" olarak görüleceğini söylemiştir.⁶⁹

23 Nisan 2003'te, Türkiye'nin 53 yıllık Kıbrıs davasında yeni bir döneme girilmiştir. GKRY'nin bütün Kıbrıs adına imza attığı törende 10 yeni üye daha Avrupa Birliği'ne katılmıştır. Yeni üye ülkelerin fiilen birliğe katılımı 1 Mayıs 2004'te gerçekleşecek. Başbakan Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Gül, Kıbrıs Rum Yönetimi'ni tanımadığı için AB üyelik törenine katılmamıştır.⁷⁰ Ancak Türkiye, törene Atina'daki büyükelçisini yollamakla, 30 senedir tanımadığı Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin "AB üyesi bir devlet" statüsüne kavuşmasına böylece tanıklık etmiş olmuştur.

Alınan kararlardan çok etkilenen ve heyecanlanan Yunanistan Başbakanı Simitis, ilk söz olarak "ENOSİS'i başardık diyerek hem uluslararası hukuku çiğnemiş hem de gerçek niyetini ortaya koymuştur."⁷¹

⁶⁹ Hasan Ünal, "Kıskaç", Zaman, 14.03.2003.

⁷⁰ "Rumlar İmza Attı Biz Seyrettik: Türkiye Seyretti", Tercüman, 17.04.2003.

⁷¹ "Simitis: Hedefimize Ulaştık", Cumhuriyet, 20.04.2003.

Avrupa Birliği, sorunlu Güney Kıbrıs'ı içine alarak hem AB kurallarını çiğnemiş hem de kendisini sıkıntıya sokmuştur. AB, Güney Kıbrıs'a hiç şart koymazken Türkiye'ye Kıbrıs sorununu çözmeden AB üyelik sürecini başlatmayacağını ifade ederken çifte standart uygulamış olmaktadır. Türkiye'nin Kıbrıs sorununu çözmemesi durumunda, AB en az Türkiye kadar olumsuz etkilenecektir.

2003 yılında uyum yasalarının TBMM'den hızla çıkarılmasına (4 adet) devam edilmiştir. Kasım ayında yayınlanan Türkiye İlerleme Raporu eki olan Strateji Belgesi'nde yer alan "Kıbrıs Şartı" gene Türkiye'nin gündemini yoğun bir şekilde işgal etmiştir. Aynı süre dahilinde yıllardır gündemde olan ve Türkiye'nin üyelik kriterleri arasında olan AİHM'ce yürütölen "Loizidu davası" bir şekilde karara bağlanması olmuştur.

Kıbrıs Rum Yönetimi'nden Titiana Loizidu 1989 yılında AİHM'de dava açarak KKTC egemenliğinde bulunan Girne'deki emlağını kullanamadığı için, Türkiye'den kira bedeli ve tazminat istemiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) bu dava ile ilgili olarak iki ayrı karar verdi. 1996'da alınan ilk kararla Türkiye'nin askeri güçleri aracılığı ile adanın kuzeyini kontrolü altında bulundurduğu ve bu yolla Bayan Loizidu'nun mülklerini kullanma hakkından mahrum bıraktığı şeklinde idi. 1998'de alınan ikinci kararla Türkiye'nin Loizidu'ya 650 bin dolarlık tazminat ödemesini içeriyordu. Türkiye bu kararı siyasi bularak 2003 yılına kadar uygulamaktan kaçınmıştır.⁷²

⁷² <http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=753>

Karar, Kopenhag kriterlerinden sayıldığı ve Türkiye'nin AB süreci ile ilgilendirildiği için faiz ve vekalet ücretleriyle birlikte yaklaşık olarak 1 milyon Dolar 3 Aralık 2003'de Loizidu'ya tazminat olarak ödendi.

Loizidu davası kararının içeriğinde dikkat edilmesi gereken en önemli husus AİHM'in neden Türkiye'yi muhatap almış olduğudur. Mahkeme kararında KKTC'nin tanınmadığını, Kuzey Kıbrıs'ın Türk Ordusu'nun işgal altında olduğunu ve Loizidu'nun evine gitmesinin Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından engellenmiş olması dolayısıyla Türkiye'yi sorumlu tuttuğudur. Yani bu kararla Türkiye, kendi silahlı kuvvetlerinin Kıbrıs'ta "işgalci kuvvet" olduğunu da kabul etmiş oluyordu.⁷³ AB, bundan sonra özellikle de GKRY'nin AB'ye katılımından itibaren Türk ordusunun adanın kuzeyinden çekilmesi şartını öne sürecektir.

Türkiye'nin girişimleriyle, Loizidu davasının emsal teşkil edilmemesi ve sırada bekleyen davaların 2005 yılına kadar dondurulması Avrupa Konseyi'nde kabul edildi. Bayan Loizidu'ya tazminat ödemekle; Türkiye, AİHM kararlarına uymamanın getireceği çok ağır yaptırımlarına maruz kalmayacaktır.⁷⁴

Yargıtay Başkanı Eraslan Özkaya, çıkarılan bu kararla; Loizidu'ya ödenen tazminatın bundan sonraki davalara emsal teşkil etmeyeceğini söylemişti. Ayrıca Özkaya "Bu karar kendine özgü bir karardır. Bundan sonra açılacak davalar, prosedür gereği yerel mahkemelerde bakılacaktır. Bütün yollar kapanırsa, ancak o zaman AİHM'e gidilecektir" demiştir.⁷⁵

⁷³ Emin Şirin, "Loizidu Masalı, Botaş Anlaşması, Erbakan'ı Yakan Dava ve Kıbrıs", Haber X, 03.12.2003.

⁷⁴ Taha Akyol, "Kıbrıs ve Loizidu", Milliyet, 06.12.2003.

⁷⁵ http://www.nethaber.com/haber/arşiv/haberler/0,1106,1074203_10712,00.html

Hikmet Sami Türk, “Loizidu davası Kıbrıs meselesinin çözümünü Türkiye açısından ivedileştirdi” demişti. Kıbrıs’ta bekleyen binlerce mülkiyet davası, Annan Planı çerçevesinde ancak Türkiye’nin lehine revizyon yapmak şartıyla mülkiyet sorunlarının çözümüyle neticelenmiş olacaktır.⁷⁶ Türkiye’nin kendi haklarından hiçbir fedakarlıkta bulunmadan, çözüme doğru somut adımlar atması lazımdır. AB ilişkilerine geniş bir perspektiften bakıldığında, görülüyor ki çözümsüzlük Türkiye’nin aleyhine işlemektedir.

Türkiye’nin Avrupa Birliği sürecine ilişkin olarak kaydettiği gelişmelerin yer aldığı 2003 İlerleme Raporu ve sonuç belgesi niteliğini taşıyan Strateji Belgesi 5 Kasım 2003’de AB Komisyonu tarafından onaylanmıştır. AB Komisyonu, Türkiye İlerleme Raporu’nda, son bir yılda yapılan reformları önemli göstergeler olarak nitelendirmiştir. Türkiye’deki siyasi gelişmelerin ele alındığı raporda, Ankara hükümetinin reformlara ve AB’ye katılım sürecine verdiği önemin altı çizilmiştir. Reformların pratik hayata uygulanmasının önemine değinilen raporda, Ankara hükümetinin “Reform İzleme Komitesi” kurması ve işkenceye karşı “sıfır hoşgörü” politikası açıklamasının önemi üzerinde durulmuştur.⁷⁷

Hükümetin kararlılığına karşın Komisyon, Türkiye’nin Kopenhag Kriterlerini tamamen yerine getirmediğini düşünmektedir. Yargının bağımsızlığının güçlendirilmesi, temel hakların kullanılabilmesi (dernekleşme, ifade ve din özgürlüğü), sivil-ordu ilişkilerinin Avrupa’daki uygulamalara uydurulması, Güneydoğu’daki durum ve kültürel haklar raporda

⁷⁶ Taha Akyol, “Kıbrıs’ta Çözüm Zamanı”, Milliyet, 15.11.2003.

⁷⁷ “İşte 2003 İlerleme Raporu”, Radikal, 5.11.2003.

belirtilen eksik noktaların önemli maddelerini içermekteydi.⁷⁸ İlerleme Raporu'nda sorun yaratan bir başka konu ise, Kürtçe isim alanların, isimlerinde bulunan “Q, W, X” gibi harfleri kullanamamaları oldu. AB Komisyonu'nun, bu konuda sorulara yanıt vermekte zorluk çekmesi ise dikkat çekmektedir.

Ayrıca İlerleme Raporu ile birlikte yayınlanan Genişleme Strateji Belgesi'nde Ankara'nın itirazlarına rağmen Kıbrıs sorunu ile AB'ye üyelik arasında bağlantı kuruldu. Belgede “Kıbrıs'ta çözümsüzlük, Türkiye'nin AB beklentileri için ciddi bir engel teşkil edebilir” cümlesi Ankara'da rahatsızlığa yol açtı. Raporda Türkiye'de yapılanların gayet açık ve “objektif şekilde ortaya konduğu belirten Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Kıbrıs'la ilgili bölümü eleştirerek, “Kıbrıs'ın siyasi kriterlerin bir parçası olmadığını, bu konuda verilmiş net garantiler bulunduğunu ve bunların üst düzey AB yetkililerinin de bildiğini” söylemiştir. AB'nin Genişlemeden Sorumlu Üyesi Günter Verheugen de “Kıbrıs meselesinin önşart değil, daha fazla gayret gösterilmesi için Türkiye'ye verilmiş bir mesaj” olduğunu savunmuştur.⁷⁹

Kıbrıs'la ilgili haberler kamuoyuna yansıyınca Ankara'dan farklı tepkiler gelmiştir. Başbakan Tayyip Erdoğan'ın “Bahane arıyorlar” diye tepki gösterdiğini, buna karşılık Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün raporu, (Başbakanın tersi istikametinde “objektif” bulmakla kalmayıp “Beklediğimiz gibi”⁸⁰ diyerek dış politikamızın acınacak halini gösteren örneklerden birini ortaya koymaktadır.

⁷⁸ “Belgelerde Neler Var?”, Milliyet, 06.11.2003.

⁷⁹ “2004 AB Kilitini, Reformların Uygulanması ve Kıbrıs açacak”, Zaman, 06.11.2003.

⁸⁰ Oktay Ekşi, “Bir İleri Bir Geri...”, Hürriyet, 06.11.2003.

Türk dış diplomasisi, geleneksel anlayışından dönüş yapmak zorundadır. Şimdiye kadar Kıbrıs konusunda üretilen en önemli “argüman”ların hiçbirisi dünyada destek bulamamış, Türk toplumu bu tür mağlubiyetleri aradan zaman geçtikten sonra anlayabilmiştir.⁸¹

Avrupa Birliği’nin ayrımcı, çifte standartlı politikalarına batı medyasından da tepki gelmeye başladı. Türkiye’nin 2003 İlerleme Raporu ve eki Strateji Belgesindeki değerlendirmeler, İngiltere’nin en etkili gazetelerinden “The Times” Türkiye’ye haksızlık yapıldığını yazmıştır. Gazetede, Avrupa’nın uzun yıllardır Türkiye konusunda “miyop” bir tavırda olduğu vurgulandı. 40 yıldır Türkiye’nin önüne yeni itirazlar konuyor” diyen The Times, önce ekonominin, sonra insan haklarının, şimdi de Kıbrıs’ın gündeme getirildiğini hatırlatmıştır. Ayrıca yazıda, Müslüman bir ülkeyle egemenlik paylaşmak istemeyen Avrupalı politikacıların tavrını kabul edilemez olduğu belirtilmiştir.⁸²

Türkiye’ye müzakere tarihi vermekte zorlanan Avrupa Birliği, 1 Mayıs 2004’te üye olacak 10 ülke için “siyasi tercihini” daima onlardan yana kullanmıştır. Bu ülkelere, “üyeliği talep eden değil, üyeliğe davet edilen” olmanın da avantajıyla adaylıkları açıkladıkları andan itibaren AB’nin tam desteğini alarak, Müzakerelere başlama aşamasında Kopenhag kriterlerini tamamlama konusunda önemli bir destek gösterilerek, azınlıklardan yabancı dilde yayına kadar uzanan konularda “nasıl olsa hallederler” mantığıyla yeşil ışık yakılmıştır. Dışişleri eski Bakanı İsmail Cem’in vurguladığı gibi aynı AB, Baltık ülkelerinin üyelikleri

⁸¹ <http://www.kibrispostasi.com/?action=journalist&aid=399>

⁸² “Miyop Avrupa”, Milliyet, 07.11.2003.

söz konusu olduğunda, Salt Rusça konuştukları gerekçesiyle vatandaşlarına oy hakkı tanınmadığı bir dönemde, bu ülkelerle müzakereyi başlatmıştır.⁸³

Bu arada, Avrupalı Hristiyan Demokratlar, Türkiye'nin üyeliğini tekrar tartışmaya açarken, Türkiye ile “geliştirilmiş ortaklık” önerisini getirmişlerdir. Verheugen de bu tartışmanın kaçınılmaz olduğunu⁸⁴ vurgulayarak Türkiye'nin AB üyeliğine bakış açısını sergilemiş olmaktadır. Aynı doğrultuda Alman Muhalefet Lideri Merkel'in Türkiye’de, Başbakan Erdoğan’la yaptığı basın toplantısında “Türkiye’ye Özel Statü” verilmesi istemini açıklaması, Avrupa’nın Türkiye’ye AB üyelik kapısını kısa vadede açmayacağını göstergesiydi. Türkiye’yi ziyaret eden AB Komisyon Başkanı Romano Prodi’nin Türkiye’nin AB üyeliği ile ilgili olarak, “...liderler olumlu olsa bile bu yetmez, Avrupa Kamuoyunun da Türkiye’nin AB üyeliğine evet demesi gerekir, Türkiye’nin imajını değiştirmek, kendinizi tanıtmak gibi çok önemli bir sorunun çözülmesi gerekli...”⁸⁵ diyerek Türkiye’nin “ev ödevleri”nin bitmeyeceği ve bu bağlamda istenmediğinin sinyalleri veriliyordu. Belçikalı Bakan Simonet’in “1999 yılında ABD’nin baskısıyla Türkiye’nin adaylığını kabul ettik” sözleriyle bu iddia doğrulanmış olmaktadır.

Türkiye’nin AB üyelik sürecinde Kıbrıs sorununun çözümü kadar olmasa da, reformların “uygulama”ya konulması istemi AB yetkililerince sürekli gündemde tutulmaktadır. Ancak müzakere için tarih vermeden önce her alanda ve her konuda yüzde yüzlük bir “uygulama” aranmaması gerekir. Uygulamaların bir bölümünün katılma müzakereleri sürerken tamamlanması doğal karşılanmalıdır. AB de unutmamalıdır ki, yeni

⁸³ Fikret Bila, “Kıbrıs Koşulu”, 06.11.2003.

⁸⁴ “Avrupa Birliği Türkiye’yi Teşvik Etmeli”, Radikal, 07.11.2003.

⁸⁵ Oktay Ekşi, “Aşılması Zor Engel...”, Hürriyet, 17.01.2004.

üye olan ülkelerin hiçbirinde Kopenhag kriterleri yüzde yüzlük bir oranda uygulanmamaktadır.⁸⁶ AB, başarılı bir reform sürecini başlatan 3 Ağustos kararlarından bir anlamda rahatsız oldu. Bunun üzerine büyük bir hız ve telaşla tüm yetkilileri siyasi kriterlerde yetersizlik ve uygulamadaki eksiklikten söz etmeye başladı. Halbuki Kopenhag Siyasi Kriterleri'nin ucu tıpkı demokrasi gibi açıktır. Niyeti bozuk bir muhatap isterse, hele Türkiye gibi bir ülke için, sonsuza kadar eksik bulabilir.⁸⁷

Türkiye-AB ilişkilerinde son günlerde üzerinde durulan en önemli konu “Annan Planı”dır. Daha sonra II. Bölümde geniş bir şekilde incelenecek olan Annan Planı çerçevesinde yürütülen ikili görüşmelerin genel gidişi ümit verici görünmüyor. Çözüme ilişkin müzakerelerde bütün kozlar tek tarafta toplanmıştır ve bunun sorumlusu AB'dir. Şimdiye kadar uluslararası ilişkilerde yaşanmamış “... 16 Nisan'a kadar taraflar arasında anlaşma olmazsa KKTC'yi AB dışında tutacağız. Fakat her halükarda Güney Kıbrıs'ı üye yapacağız” felsefesinin izahı mümkün değildir. Ayrıca taraflar arasında Kıbrıs sorununu Türkiye'nin AB ilişkilerine endeksleyerek yapılan hatanın sürdürülmesi sağlanmıştır. Kıbrıs'taki çözümsüzlük Türkiye'den daha fazla AB'yi sıkıntıya sokmaktadır. Türk tarafına yapılan tek taraflı baskıların çözümsüzlük getirdiğini anlayacak olan AB, ileride politikasını değiştirmek zorunda kalacaktır.

⁸⁶ Mehmet Ali Birand, “AB’de Türk Şantajı Korkusu”, Posta, 06.11.2003.

⁸⁷ Cengiz Aktar, “Avrupa Ayak Sürüyünce Statükonun Biti Kanlandı”, Yeni Şafak, 29.12.2002.

II) GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ -AB İLİŞKİLERİ

A. GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ'NİN AB ADAYLIĞI ÖNCESİNDE YAPTIĞI ANLAŞMALAR

Kıbrıs'ın AET ile ilişkilerinin başlangıcı 1960 yılında Kıbrıs'ın bağımsız bir cumhuriyet olmasının öncesinde ve sonrasında, İngiltere ile kurduğu siyasi ve ekonomik ilişkilere dayanmaktadır. İngiltere ve 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti arasında 1961'de "Tercihli Ticaret Anlaşması" imzalanmıştır.

İngiltere'nin AT'ye tam üye olmak için 1 Ağustos 1961 tarihinde başvuruda bulunması üzerine, Kıbrıs Hükümeti önemli bir ihraç pazarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bunun üzerine Türk ve Rum toplumlarının ortaklaşa aldıkları karar uyarınca, Kıbrıs'ın AT ile "Ortaklık Anlaşması" imzalaması kararlaştırılmıştır. Bu karar uyarınca da Kıbrıs, AT'ye 1962 yılında ortak üyelik için başvuruda bulunmuştur. Fakat bu başvurudan sonra 1963 olayları çıkmış ve bunun sonucunda Türk toplumu hem hükümetten hem de Temsilciler Meclisi'nden dışlanmıştır. Bu gelişmeler sonucunda Türk tarafı AT ile yapılan ortaklık müzakerelerine katılamamışlardır.⁸⁸ Buna rağmen Kıbrıs Cumhuriyeti adına

⁸⁸ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihîsel Gelişim, Sosyo-ekonomik Durum ve AT ile İlişkiler, İKV Yayınları, 1994, s. 54.

Rumlar AT ile müzakerelere devam etmişler ve bunun sonucunda “Topluluk ile Kıbrıs arasında Bir Ortaklık kuran Anlaşma”yı imzalamışlardır. AT Bakanlar Konseyi ile sadece Rumlardan oluşan Kıbrıs Cumhuriyeti arasında imzalanan bu Anlaşma, 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁸⁹ Böylece Kıbrıs; Yunanistan (1962), Türkiye (1964) ve Malta’dan (1971) sonra AT ile ortaklık anlaşması imzalayan dördüncü devlet olmuştur.

Yunanistan’ın AT Bakanlar Konseyi dönem başkanlığı sırasında, Ortaklık Antlaşması’nın 2. Maddesinin 3. Paragrafına atıf yapılarak, Topluluk ile Kıbrıs arasında bir gümrük birliği kurulması için müzakereler başlatılmıştır. Ortaklık Antlaşması’ndan kaynaklanan bu müzakereler, Topluluk ile yalnızca GKRY’nin yer aldığı sözde Kıbrıs Hükümeti arasında gerçekleştirilmiştir. Müzakereler sonucunda 27 Mayıs 1997 tarihinde, “AET-Kıbrıs Gümrük Birliği Antlaşması” imzalanmış ve 1. Ocak 1998 tarihinde resmen yürürlüğe girmiştir.⁹⁰

B. GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ’NİN AT’YE TAM ÜYELİK BAŞVURUSUNUN NEDENLERİ

Kıbrıs sorununa BM çerçevesinde çözüm aranırken aynı anda AB, Türkiye üzerindeki baskılarını arttırırken, Kıbrıs Rum Hükümeti’nin 3 Temmuz 1990’da AB’ye tam üyelik başvurusunda bulunması olaya yeni bir boyut ekledi.⁹¹ Ayrıca bu başvuru öncesinde AB Topluluğu, Haziran 1990’da Dublin Zirvesi’nde yayınladığı bir bildiri ile “Türkiye’nin Toplulukla ilişkilerinin Kıbrıs Sorunu’na bağlandığı” kararı alınmıştır.

⁸⁹ Mustafa Renksizbulut, “AET-Kıbrıs Ortaklık İlişkileri (1)”, İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi, II/XII, Mart 1982, s. 27.

⁹⁰ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihsel Gelişim, Sosyo-ekonomik Durum ve Avrupa Topluluğu ile İlişkiler, İstanbul, İKV Yayınları, 1991, s. 56-56.

⁹¹ Melek Fırat, “Yunanistan’la İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 452-453.

Avrupa Birliği, 1962-1981 yılları arasında Kıbrıs sorununun üç tarafı olan Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs'la ortaklık ilişkisi bağlamında aynı nitelikte ilişkiler içinde olmasının etkisiyle, Kıbrıs sorununa daha objektif ve yapıcı yaklaşmış, bu problemli adaya karışmak istememiş ve sorunun çözümü konusunda BM'ye verdiği desteği her fırsatta dile getirmiştir.⁹² Ancak Yunanistan'ın AT'ye girmesinden sonra sorun Topluluğun gündemine gelmiş ve GKRY'nin tam üyelik başvurusundan sonra AB, soruna müdahil olmuştur.

Bunun üzerine BM, tepki göstermiştir. Dönemin Genel Sekreteri Perez de Cuellar, 11 Eylül 1990'da bir basın toplantısı düzenleyerek sorunun çözümünün iki tarafın rızasıyla varılacak kapsamlı bir antlaşmayı gerektirdiğini ve BM Güvenlik Konseyi'nin 649 sayılı kararı ile adada çözümü güçleştirecek adımlardan kaçınmasını istemiştir. Ayrıca 1992'de AB'nin Kıbrıs uyuşmazlığına müdahil olması ve Rum başvurusunun işleme konacağını açıklaması üzerine Perez "sorunun çözümü zaten zordu, şimdi çok daha zor ve karmaşık hale geldi" demiştir.⁹³

Bunun üzerine Türkiye ve KKTC sert bir tepki göstermiştir. Türkiye bir taraftan başvurunun hukuki temelden yoksun ve geçersiz olduğunu dile getirirken diğer taraftan KKTC'yle mutabakat metni imzalayarak KKTC'yle birleşebileceği uyarısında bulunmuştur.

Ayrıca Denktaş KKTC Cumhurbaşkanı sıfatıyla 12 Temmuz'da bir muhtıra hazırlamıştır ve bunu AB Konseyi Dönem Başkanı De Michelis'e göndermiştir. Denktaş

⁹² Filiz Yıldız Çakar, "Türkiye'nin Geleneksel Güvenlik Sorunu: Kıbrıs", Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye, Seçkin Kitabevi, Ankara, 2002, s. 335.

⁹³ Erol Manisalı, "1999-2002 Dönemi Kıbrıs ve Türkiye-AB İlişkileri", Düünden Bugüne Kıbrıs, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2002, s. 155.

muhtırasında Kıbrıs Rum Hükümeti'nin tam üyelik başvurusuna karşı çıkmalarının siyasal ve hukuksal nedenlerini sıraladıktan sonra, Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tüm adayı temsil etme yetkisinin bulunmadığını, yapılan başvurunun 649 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararına aykırı düştüğünü, Konsey'in başvuru karşısında hiçbir işlem yapmamasının en doğru davranış olduğunu, eğer Komisyon'dan görüş istenecekse konunun özüne ilişkin değil, başvurunun yasal olup olmadığına ilişkin bir görüş istenmesi gerektiğini belirterek, kendilerinin AB üyeliğine karşı çıkmadıklarını, ancak Kıbrıs'ta üyeliğin toplumlararası görüşmelerin siyasal bir çözüme ulaşmasından sonra söz konusu olabileceğini bildirmiştir.⁹⁴

Tüm bu tepkilere rağmen, AB Bakanlar Konseyi, 17 Eylül 1990 tarihli toplantısında başvuruyu normal süreç içinde değerlendirme kararı almıştır.

Rum Yönetimi'nin AB'ye tam üyelik müracaatının amacı, ekonomik olmaktan çok siyasi niteliktedir. Bundan hareketle bu amacın içeriğini şu maddelerle sıralamak mümkündür.⁹⁵

Türkiye'yi AB üyesi bir ülke olarak toprağını işgal eden bir devlet kurumuna düşürmek ve böylece Türkiye ile AB'yi karşı karşıya getirmek. Klerides verdiği beyanatta, "Kıbrıs'ın AB'ye kabulünden sonra Türkiye AB üyesi bir ülkenin toprağını resmen işgal altında tutan bir ülke durumuna düşecektir." diyerek Rum Yönetimi'nin amacını ortaya koymuştur.⁹⁶

⁹⁴ Melek Fırat, a. g. e, s. 453.

⁹⁵ Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs ve Avrupa Birliği İlişkileri", Düünden Bugüne Kıbrıs Meselesi, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 214.

⁹⁶ Klerides, Simerini Gazetesi, 23-01-1995.

-Kıbrıs Cumhuriyeti'nin (KRY), gayri meşru statüsünü pekiştirmek veya meşrulaştırmak,

-Adadaki iki kesimlilik ilkesini ortadan kaldırıp, 1974 öncesi duruma dönmek,

-AB'ye "tüm Kıbrıs'ın meşru hükümeti" sıfatı ile tam üye olacaklarından, Türk halkını otomatik olarak Kıbrıs Devleti'nin içinde bir "azınlık" statüsüne düşürmek ve eşitlik ilkelerini yok etmek istemektedir (Batı Trakya'daki Türklerin durumu gibi)

-AB'den alacağı yardımlarla ekonomisini daha da güçlendirerek, ambargoların yardımı ile KKTC ekonomisini baskı altına almak ve Güney Kıbrıs'ı bir çekim ve cazibe merkezi haline getirerek, Türk toplumunu içten çökertmek,

-Garanti ve İttifak Anlaşmalarını fiilen geçersiz hale getirerek, Lozan'da Türkiye ve Yunanistan arasında kurulan ve 1960 antlaşmaları ile Kıbrıs'ta tesis edilen dengeleri, Yunanistan lehine bozmak, Türkiye'ye karşı stratejik üstünlük sağlamak,

-Yunanistan ile dolaylı Enosis'i gerçekleştirmek

-Kırmızı Pasaport vaadiyle Türk halkını olumsuz etkilemeye devam etmek,

-Güney Kıbrıs Yönetimi'nin muhatap alınarak Kıbrıs'ın, AB'ye tam üye olması ile birlikte, GKRY, Yunanistan ile işbirliği halinde Türkiye'ye karşı Avrupa Birliği'ni kendi çıkarları doğrultusunda daha fazla etkileme imkanına sahip olmak,

-Yunanistan'ı Doğu Akdeniz'e kadar getirerek, Türkiye'nin güney sahillerini kuşatmak ve Yunanistan'ı Orta Doğu ülkelerine yakınlaştırarak, petrol bölgelerinde etkili bir güç haline gelmek olarak sıralanabilir.

GKRY'nin AB tam üyelik istencine dayanarak, yazar Clement Dodd, "Ege Güney Kıbrıs AB üyeliğine kabul edilirse, AB üyesi olarak toprakların bir kısmının yabancı bir devlet tarafından işgal edilmiş olduğunu ileri sürerek, AB'nin bu hususta bir şeyler yapması,

örneğin Türkiye'nin gümrük birliğini terk etmesi ve ceza olarak aday statüsünü kaybetmesi ile sonuçlanabilir" demiştir.⁹⁷

C. GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ'NİN TAM ÜYELİK BAŞVURUSUNUN HUKUKSAL NİTELİĞİ

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin 3 Temmuz 1990 tarihinde yaptığı başvuru, AB Bakanlar Konseyi tarafından 19-20 Temmuz 1993 tarihinde yapılan toplantıda ele alınmış; Kıbrıs Sorununa barışçıl, dengeli ve kalıcı bir çözüm bulunmasını beklemeden olumlu cevaplandırılmıştır.

Başvurunun kabulüyle adadaki Türk toplumu yok sayılmıştır. Birliğin aldığı bu karara ABD de olumlu görüş bildirmiş ve bunun Kıbrıs Sorununun çözümüne katkı sağlayacağını ve Türkiye-AB ilişkilerinin yakınlaşacağını söylemiştir. Ancak başvurunun yapılmasında esaslı bir hukuki eksiklik ve yanlışlık bulunmaktadır. En önemli eksiklik ise Kıbrıs sorununun çözümlenememesidir. Bu nedenle öncelikle tam üyelik başvurusunun hukuki açıdan değerlendirilmesi gerekmektedir.

GKRY, böyle bir başvuruyu tüm Kıbrıs adına yapma ve tüm adanın geleceğini belirlemeye yönelik böyle bir girişimde bulunma hakkına sahip değildir. Çünkü GKRY, Ada'daki iki eşit halktan birisi olan ve uzun bir süredir kendi ayrı bağımsız devleti altında

⁹⁷ Clement H. Dodd, Kıbrıs Meselesi, Güncel Bir Bakış, (Çev: Aylin Güney Avcı), Turhan Kitabevi, Ankara, 1996, s. 22-23.

yaşayan Kıbrıs Türk toplumunu temsil etme ve onun adına söz söyleme hak ve yetkisine sahip değildir.⁹⁸

BM de Kıbrıs Sorunu ilk gündeme geldiğinde bile adadaki iki eşit siyasi, etnik ve kültürel varlığı kabul etmiştir. 1960 Antlaşmaları da bu temel üzerine kurulmuş ve egemenlik iki kurucu halk tarafından eşit bir şekilde paylaşılmıştır. Ancak 1963'ün Aralık ayında Rumlar bu antlaşmaları geçersiz sayarak Kıbrıs Türklerini yönetimden uzaklaştırmış ve kendi hegemonyalarını ilan etmişlerdir. Böylelikle 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti ortadan kalkmıştır. Bunu, Rumlar kendileri yıkmışlardır. Adada artık Rumlarla eşit statüde Türk halkı vardır. Rumların sahip olduğu her hakka Türk halkı da sahiptir. AB'ye yapılan tek yanlı başvuru anayasal açıdan geçerli değildir. Çünkü Türk tarafının onayı alınmadan yapılmıştır. Bu durumun AB tarafından benimsenmesi de açıkça hukukun ihlali anlamına gelmektedir. Eğer Kıbrıs Cumhuriyeti meşrudur, deniliyorsa, bu durumda Türklerin de o cumhuriyetin her kademesinde olması ve veto hakkına sahip olması gerekmektedir.⁹⁹

GKRY'nin Avrupa Topluluğu'na yaptığı tam üyelik başvurusu, Londra ve Zürih Antlaşmalarına, Garanti ve Kıbrıs Cumhuriyeti Antlaşmalarına aykırıdır. Londra ve Zürih Antlaşmalarının 8. Maddesinde: “Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, Yunanistan ve Türkiye'nin birlikte üye oldukları uluslararası kuruluş ve ittifakların katılması veya Ek 1'de tanımlanan savunma ve güvenlik meseleleri hariç, dış işlerine taalluk eden herhangi bir yasa veya karar üzerinde gerek ayrı ayrı gerek birlikte nihai veto hakkına sahip olacaklardır” denmektedir.

⁹⁸ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihîsel Gelişim, Sosyo-ekonomik Durum ve Avrupa Topluluğu ile İlişkiler, İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 1991, s. 59-60.

⁹⁹ Çiller Eminer, “Rumlar Neden Avrupa Birliği'ne Girmek İstiyor?”, Çiller Eminer, Gülten İlkman (ed.), Avrupa Birliği ve Kıbrıs, Ankara, KKTC Yayınları, s. 10.

Kıbrıs Türk Toplumunu, bu maddede getirilen kısıtlamanın Avrupa Topluluğu çerçevesinde dahi olsa Kıbrıs'ın Yunanistan'la yaratacağı bağı yasaklayacak kadar geniş yorumlanması gerektiğini ileri sürmektedir.¹⁰⁰

Garanti Anlaşması'nın 1. maddesinin 2. paragrafında ise, “Kıbrıs Cumhuriyeti, herhangi bir devlet ile hiçbir siyasi ve ekonomik birleşmeye tamamen veya kısmen iştirak etmemeyi taahhüt eder. Kıbrıs Cumhuriyeti, bu bakımdan gerek birleşme gerekse taksimi doğrudan doğruya veya dolayısıyla teşvik edecek faaliyetlerin yasak olduğunu beyan eder” denmektedir.

Bu madde yorumlandığında, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir devlet ile tamamen veya kısmen birleşmemeyi ya da herhangi bir siyasi ve iktisadi birliğe girmemeyi taahhüt ettiği açıkça belirtilirken, AT'nin benimsediği tutumun hukuka aykırı ve bu hukuku ihlal edici bir eylem niteliğindedir.¹⁰¹ Ayrıca anlaşma içerisinde geçen “herhangi bir siyasi ve ekonomik birlik” ifadesi AB'nin temel yapısını da ifade eden bir terimdir. AB bir ekonomik birliktir ve giderek artan bir biçimde siyasal bir birliğe dönüşme yolunda hayli yol kat etmiştir.

Garanti Antlaşması'nın 2. maddesinde ise, “benzer şekilde Yunanistan, İngiltere ve Türkiye'nin de kendilerini ilgilendirdiği ölçüde, doğrudan veya dolaylı olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir devletle birleşmesini veya adanın bölünmesini sağlamayı amaçlayan bütün faaliyetleri yasaklamayı taahhüt ederler” hükmü bulunmaktadır.

¹⁰⁰ Melek M. Fırat, “AB-Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye'nin Politikaları”, Gencer Özcan, Şule Kut, (der.), En Uzun Onyıl-Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar, İstanbul: Buke Yayınları, 2000 s. 257.

¹⁰¹ KKTC Tarihsel Gelişim, İKV Yayınları, 1991, s. 64.

Çok taraflı bir uluslararası hukuk belgesi olan Garanti Antlaşması, ancak tüm tarafların onayı ile değiştirilebilir. Rum tarafı Yunanistan veya AB bu antlaşmayı tek başlarına değiştiremezler, yok sayamazlar. Bunu yapmaları hukukun çiğnenmesi demektir.¹⁰²

Gerek 1960 Anayasası gerekse Kıbrıs Kurucu Cumhuriyeti Antlaşmalarının uluslararası antlaşmalar olması ve tarafların garantisi altında bulunması nedeniyle, bu antlaşmalara aykırı olarak yapılan GKRY'nin Avrupa Topluluğu'na tam üyelik başvurusu uluslararası hukuka da aykırıdır.¹⁰³

GKRY'nin, Avrupa Birliği'ne yaptığı tam üyelik başvurusunun uluslararası hukuka uygunluğu ile ilgili olarak Christian Heinze'nin hazırladığı bir rapor, bu başvurunun hukuka uygun olup olmadığının irdelenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu rapor, BM belgesi olarak bilinen bu raporda, GKRY'nin AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunmasının mümkün olmadığı hukuksal ve bilimsel verilerle kanıtlanmıştır.¹⁰⁴

Heinze raporunda, GKRY'nin AB'ye tam üyelik konusunda başvuruda bulunmasının mümkün olmadığını, uluslararası devlet hukuku esas gözetilerek açıklanmıştır.¹⁰⁵ Heinze, Rum Kesiminin Kıbrıs Hükümeti adıyla AB'ye tam üye olamayacağını hukuki gerekçelerle açıklarken, bu durumu engelleyen hususlar arasında uluslararası hukukun yani AB sözleşmesi, Londra ve Zürih Anlaşmaları ve 1960 tarihli Garanti Antlaşmalarını delil

¹⁰² Çiller Eminer, Çiller Eminer, (içinde) s. 11.

¹⁰³ Melek Fırat, s. 258.

¹⁰⁴ Soyalp Tamçelik, İKV Yayınları, a. g. e., s. 212.

¹⁰⁵ "Rumlar Heinze Raporunu Çürütme Telaşında", Kıbrıs Gazetesi, (26-10-1997), sayı: 2962, s. 4.

göstermektedir. Rum Yönetimi'nin yaptığı tam üyelik başvurusunun, bütün bu sözleşmelere ve antlaşmalara ters düştüğünü belirtmektedir. Rum Yönetimi'nin Kıbrıs Cumhuriyeti adına yaptığı başvuruyu “yasal dayanaktan yoksun” olarak niteleyen Heinze, raporunda şu görüşlere yer vermektedir:¹⁰⁶

-Rum Yönetimi'nin adanın tek temsilcisi olarak hareket etme konusunda anayasal ya da hukuksal hakka sahip değildir.

-1963 yılından bu yana adada yaşayan iki toplumun kendilerine ait demokratik yöntemlerle seçilmiş iki ayrı yönetimleri vardır.

-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Kıbrıs'ın tamamına hiçbir zaman egemen olamamıştır.

Heinze Rum Yönetimi'nin tam üyelik başvurusuna destek vermenin, hem ulusal hem de uluslararası hukukun ihlali anlamına geldiğini ifade etmektedir. Bütün bu hukuksal metinlerin ışığında AB üyeliğinin bu antlaşmaya aykırı olacağı ve garantörlerin (Yunanistan, Türkiye ve İngiltere) bu üyeliğin gerçekleşmesini kolaylaştırmamakla yükümlü olduğu görüşü açıklık kazanmıştır.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, KKTC'nin yasal bir varlığının bulunmadığını ve kendilerinin İngiliz Egemen Üs Bölgeleri hariç AB üyeliği için başvuru da dahil olmak üzere tüm adayı temsilen söz haklarının bulunduğunu iddia etmektedirler.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Kıbrıs Gazetesi, a. g. e., s. 4.

¹⁰⁷ Murat Metinsoy, Mustafa Eroğlu, “Değişen Dünya ve Türkiye'nin Dış Politika Gündemi”, Donkişot Yayınlar, İstanbul, 2001, s. 106.

Erich Kaufmann’a göre, uluslararası hukuka uygun olarak bir devletin kurulabilmesi, egemen bir iktidara, bir halk ve belli bir toprağa sahip olması gerekmektedir. L. Oppenheim’a göre ise gerçek anlamda bir devletin var olması için bir halkın, bir memleketin ve bir hükümetin (egemen bir otoritenin) mevcut olması zorunludur.¹⁰⁸

Yukarıdaki unsurlar esas alındığında KKTC’nin milli bir devlet olabilmesi için gerekli olan belli sınırlar içinde bir ülkesi, toprakları üzerinde yaşayan insan topluluğu, seçimle işbaşına gelen hükümeti ve kendi sınırları içinde bağımsız egemen bir yapısı bulunmaktadır.¹⁰⁹ Bu esastan hareketle Türkiye uluslararası hukukun kabul ettiği ölçütlere göre objektif biçimde KKTC’yi milli bir devlet olduğu için tanımıştır. Ayrıca kuzeydeki Türk devletine Rum Kesiminin hiçbir şekilde müdahale hakkı ve yetkisi bulunmadığına göre Kıbrıs’ta meşru bir Kıbrıs hükümetinden söz etmek mümkün değildir.

L. Oppenheim, tanınmanın devletlerin takdirlerine göre yapıldığını ancak takdir yetkisinin keyfi olmadığını hukuk ilkelerine göre yapılması gerektiğini belirtmektedir. Bu görüşe göre uluslararası hukukun öngördüğü koşulları objektif olarak yerine getiren KKTC’yi tanımayan devletler hukuk ilkelerine göre değil kendi çıkarlarına göre hareket etmektedirler.¹¹⁰

Yukarıda açıklanan hususların ışığında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi meşru değildir. Taraflar arasında akdedilen anlaşmalara göre tek taraflı tam üyelik başvurusu hukuka uygun düşmemektedir. Söz konusu başvurunun işleme konulmasında ve Güney Kıbrıs Rum

¹⁰⁸ Suat A. Bilge, “Ankara Atina Lefkoşe Üçgeni”, Ankara, İmge kitabevi, 1996, s. 84-85.

¹⁰⁹ Soyalp Tamçelik, İKV Yayınları, a. g. e, s. 51.

¹¹⁰ Suat A. Bilge, 1996, a.g.e., s. 85-87.

Yönetimi'nin bu konuda cesaretlendirilmesinde aktif olarak rol oynayan Avrupa Birliği hukukun çiğnenmesine göz yummuştur.

D. TAM ÜYELİK BAŞVURUSUNDAN GÜNÜMÜZE KADAR OLAN GELİŞMELER

Avrupa Topluluğu Konseyi, Güney Kıbrıs'ın 4 Temmuz 1990 tarihinde tam üyelik için yapmış olduğu başvuruyu incelemesi için Eylül 1990 tarihinde Komisyona havale etmiştir. AT Konseyi bu başvuruyu Komisyona havale ederken konu hakkında bir açıklama yapmıştır. Tutanaklara geçirilen açıklamada, "... AT ile Kıbrıs Cumhuriyeti ilişkilerinin avantajlarından ada nüfusunun bütünün yararlanması gerektiği şeklindeki değişmeyen tutumu ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğü ve birliğe olan tam desteğini yeniden teyit eder".¹¹¹

Açıklama metni Kıbrıs ihtilafına atıfta bulunmuş ise de Kıbrıs Türk Toplumu için gerçekçi ve tatmin edici olmaktan uzaktır. İlgili metinde "adanın tüm nüfusundan" bahsedilmekte ancak iki eşit topluluktan söz edilmemektedir. Ayrıca Konsey bu tutumuyla BM çerçevesinde yürütülen müzakere sürecinde Güvenlik Konseyinin Kıbrıs sorununa iki toplumlu-iki kesimli federasyon ilkeleri çerçevesinde çözüm arandığını öngören 649 sayılı kararı dikkate almamıştır. Konseyin bu kararıyla AT üyesi devletler BM Genel Sekreteri'nin çabalarını olumsuz yönde etkileyecek bir çaba içerisine girmişlerdi. Nitekim BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar 11 Eylül 1990 tarihinde yaptığı açıklamada "AT'nin karar alma

¹¹¹ KKTC Tarihsel Gelişim, İKV Yayınları, 1991, a. g. e., s. 61.

mekanizmaları Rum başvurusunu incelerken iki tarafın rızasıyla varılacak bir anlaşmayla sorunun çözülmesi gerektiği hususunun dikkate alması gerekir”¹¹² demiştir.

Avrupa Topluluğu için başından itibaren Türk tarafının itirazlarını dikkate almayarak GKRY’nin tam üyelik başvurusunu normal süreçte değerlendirmeye devam etmiş ve GKRY’ye sürekli destek vermişti. Nitekim 26 Haziran 1990 tarihinde Dublin’de yapılan AB Zirvesi sonucunda Kıbrıs konusunda kabul edilen bildiride “Kıbrıs Meselesi Türkiye-AB ilişkilerini etkiler” ifadesi yer almıştı.¹¹³ Bu bildiri, Türkiye-AB ilişkileriyle Kıbrıs meselesi arasında hukuka aykırı ve kabul edilemez bir bağ kurmanın yanı sıra, AB’yi meselenin taraflarından birisi konumuna getirmiştir.

Avrupa Konseyi Kıbrıs konusunu 1990’un Haziran sonunda Dublin’de yapmış olduğu toplantıda tartışmıştır. Konsey, toplumlar arası diyalogdaki çözümsüzlüğün ışığı altında BM kararları uyarınca, Kıbrıs’ın birliğini, bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü tamamen desteklediğini açıklamıştır.

Buna karşın dönemin KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanı Kenan ATAOL yaptığı cevabi açıklamada¹¹⁴ Dublin kararının hatalı ve eksik bilgi içeren bir yaklaşımın ürünü olduğu, Türkiye’nin AB ile ilişkilerinde Kıbrıs Sorunu arasında bir bağ kurmaktan mümkün olduğunca uzak durduğunu, AB’nin Rum Yönetimi’nin istekleri doğrultusunda hareket

¹¹² Şükrü S. Gürel, Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993), Ankara, 1993, s. 103-123.

¹¹³ Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu, GKRY AB’ye Üye Olabilir mi: Hukuki Durum ve Siyasi Değerlendirmeler, AB Değerlendirme Serisi, No. 3., Ankara, 2001, s. 15.

¹¹⁴ KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanı Kenan Atakol’un Basın Açıklaması, 29 Haziran 1990.

ettiğini bunun Rumlara cesaret verip çözümü zorlaştırdığını, Kıbrıs sorununda AB'nin olumlu bir rol oynamasını engellediğini belirtmiştir.

Avrupa Topluluğu Komisyonu, Güney Kıbrıs tam üyelik başvurusu inceleyip 30 Haziran 1993 tarihinde kabul etti. Komisyonun 19-20 Temmuz tarihli toplantılarda AT Konseyine sunduğu raporun ana hatları şu şekildedir;¹¹⁵

- Kıbrıs sorununun siyasi çözümü, Kıbrıs'ın Avrupa ile entegrasyonun güçlenmesine yardım edecektir. Bulunacak çözüm ile Adadaki insan hakları ve temel özgürlükleri konusunda yaşanan sorunlar da çözümlenecek ve demokratik bir yapı kurulacaktır.

- Kıbrıs'ın AT'ye üyeliğinin, Ada'daki güvenlik ve refahı artıracak ve Ada'daki iki toplumun yakınlaşmasına yardımcı olacaktır. Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunması halinde Kıbrıs'ın AT müktesebatına uyum konusunda bir güçlük yaşanmayacaktır.

- Kıbrıs'ın AT'ye entegrasyonu yoluyla, Kıbrıs sorununa barışçıl, dengeli ve nihai bir çözüm sağlanacağı ve böyle bir çözümün, iki toplum içinde uzlaşmayı, yeniden kuruluşu ve iki toplum liderlerinin birlikte çalışmasını mümkün kılabileceğini belirtmiştir.

- Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Kıbrıs sorununa çözüm bulunması çabalarında AT'nin BM'ye yardımcı olacağını da bilincindedir. Böyle bir çözüm bulunmadan önce de, Komisyon Kıbrıs'ın AT'ye entegrasyon aracılığıyla ekonomik, sosyal ve politik geçişinde Kıbrıs hükümeti ile ilişkiler içinde AT Antlaşmalarında benimsenen çözüm ve imkanlarının hepsini kullanmayı taahhüt etmektedir.

¹¹⁵ http://europa.eu.int/comm/enlargement/cyprus/op_93/index.htm (05.02.2002).

Komisyon raporundan çıkarılan sonuç şudur; AT, Kıbrıs'ı Avrupalı saymıştır ve Topluluğa katılımında herhangi bir engelin bulunmadığını vurgulamıştır. Ayrıca, Topluluk, GKRY'yi Kıbrıs'ın meşru hükümeti olarak tanımaktadır. Ancak KKTC'yi de tamamen dışlamayıp yarı resmi nitelikte diplomatik ilişkiler sürdürmektedir. Birleşmiş Milletler, Kıbrıs sorununda iki toplumu eşit ve yetkili görürken, AT, KKTC'yi tanımamıştır. AT, Kıbrıs konusunda Türk ve Rum tarafları arasındaki dengeyi, Türk tarafının fiili statüsünü bozmadan, ama ona bir hukuki nitelik de tanımamak yoluyla sağlamaya çalışmaktadır.¹¹⁶

AB Komisyonu'nun hazırlamış olduğu görüşün tarafsız ölçütlere dayandığını söylemek mümkün değildir. GKRY'nin tek taraflı müracaatının anayasallık ilkesi açısından kabul edilemez olduğu, Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tüm Kıbrıs adasının geleceği ile ilgili bir konuda bütün Kıbrıs'ı temsil etme yetkisinin bulunmadığı gibi temel öğeler göz ardı edilmiştir. AB organları iki toplum arasındaki mevcut sorunların BMGS aracılığıyla çözülmeye çalışıldığını ve adada bir BM barış gücünün bulunduğunu; daha doğru bir deyişle, Kıbrıs'ta olağanüstü koşulların geçerli olduğu gerçeğini göz ardı ederek, Rum Kesiminin başvurusuna olağan bir başvuru olarak değerlendirmeye almıştır.

17 Ekim 1993 tarihinde AT, Komisyonun görüşlerini benimseyen bir karar almıştır. Kıbrıs kararından sonra Rum Dışişleri Bakanı Michaelides Papaconstantinou, yapmış olduğu açıklamasında Kıbrıs'ın artık "Avrupa Merkezli" olduğunu açıklamıştır. Bakan, Genel İşler Konseyi'nin, Komisyon görüşüne olumlu yaklaştığını hatta Komisyondan Kıbrıs Hükümeti'nin kabul müzakereleri için kalıcı görüşmeleri başlatması istediğini belirtmiştir.

¹¹⁶ Şükrü Sina Gürel, 1999, a.g.e., s. 123.

Ayrıca AT Konseyi 7 Şubat 1994'te aldığı bir kararla Kıbrıs'a bir gözlemci atamıştır. Gözlemci, Kıbrıs'ta BM Genel Sekreteri'nin yürüttüğü toplumlar arası görüşmelerde üyelik için gerekli koşulları etkileyecek gelişmeleri Konsey'e rapor edecektir. Böylece bu tarihten itibaren AT, Kıbrıs sorunu ile de doğrudan ilgilenmeye başlamıştır.¹¹⁷

24-25 Haziran 1994 tarihleri arasında Korfu'da toplanan Avrupa Konseyi, Kıbrıs Rumlarının başvurusu ve AB'ye kabul edilmesi ile ilgili gelişmeleri değerlendirmiş ve müzakerelerin hızlandırılması istenmiştir. Ayrıca Birliği'nin bir sonraki genişlemesi Kıbrıs ve Malta'yı da içine alacak şekilde planlanmıştır.

Bu arada GKRY'nin AB'yle üyelik ilişkileri Yunanistan'ın tam desteğiyle hızla ilerlerken, iki ülke arasında askeri anlaşmaların yapılması dikkat çekiciydi. Yunanistan ve GKRY arasında 1993'de "Ortak Savunma Doktrini" uygulamaya konuldu. Buna göre iki taraf arasında ortak askeri stratejisi ve operasyonların planlanması, ortak tatbikatlar yapılması, Girit, On iki adalar ve GKRY'nin savunma alt yapılarının yeniden düzenlenmesi, Yunanistan'ın Orta Akdeniz'de somut bir rol oynamasına imkan verecek şekilde Güney Kıbrıs'ta hava ve deniz üsleri kurmasını öngörmekteydi.¹¹⁸

Rum tarafı ortak askeri doktrin doğrultusunda hız verdiği saldırı amaçlı silah alımları çerçevesinde, 1996'da Rusya Federasyonu'ndan S-300 füzelerini alma kararını açıklamıştır.

¹¹⁷ Melek Fırat, a. g. e., s. 255.

¹¹⁸ Çiler Eminer ve Gülden İlkman, AB ve Kıbrıs, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, Lefkoşa, 1999, s. 8.

Ancak Türkiye'nin kararlı tutumu ve büyük ölçüde ABD'nin baskısıyla Rum ve Yunan tarafı S-300 füzelerini Kıbrıs yerine Girit'e yerleştirme kararı almak zorunda kalmıştır.¹¹⁹

6 Mart 1995 tarihi gerek Türkiye gerek Kıbrıs için AB ile ilişkilerde bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü bu tarihte, Türkiye-AT Ortaklık Toplantısında, Gümrük Birliği Kararı kabul edilmiş, ayrıca aynı gün alınan kararla GKRY'nin bütün adayı temsilen AB'ye tam üyelik başvurusuna ilişkin müzakerelerin takvime alınmasına karar verilmiştir. Türkiye bu kararın alınmasına itiraz etmemiş ve Garanti Antlaşması'nın tanıdığı garantörlük hakkına istinat eden veto yetkisini kullanmamıştır.¹²⁰ Bu toplantıda alınan karara göre "1996 Hükümetler arası Konferansın bitiminden 6 ay sonra Kıbrıs'ın tam üyeliğine ilişkin müzakerelerin başlamasını" öngörmekteydi. Alınan bu kararda ayrıca Kıbrıs Türk toplumuyla ilişki kurulması için Kıbrıs Rum Yönetimi Hükümeti ile görüş alışverişinde bulunulması istenmiştir.

AB-GKRY ilişkileri 1995 yılında ivme kazanmıştır. Bir yandan 74 milyon ECU'luk 4. mali protokol imzalanırken diğer yandan 15 Aralık'ta "Kıbrıs Cumhurbaşkanı" sıfatıyla GKRY Cumhurbaşkanı Madrid'de yapılacak yapısal diyalog çerçevesindeki Avrupa Konseyi toplantısına davet edilmişti.

26-27 Haziran 1995'te gerçekleşen Cannes Zirvesi'ne 3 Baltık ülkesi, 6 Orta ve Doğu Avrupa ülkesi ile Malta ve GKRY olmak üzere 11 ülke, AB'ye aday ülke statüsüyle

¹¹⁹ Nasuh Uslu, "Kıbrıs Sorunu ve ABD", İrfan Kaya Ülger, Ertan Efeğil (ed.), AB ve Kıbrıs: Bugünü ve Geleceği, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2002.

¹²⁰ Melek Fırat, a. g. e, s. 261.

çağrılmıştır. Ayrıca zirvede Kıbrıs'ın, AB'ye tam üyeliğiyle ilgili müzakere tarihi için önceden alınmış karar teyit edilmiştir.¹²¹

AB Konseyi, 24 Şubat 1997 tarihinde Kıbrıs'ın üyeliği konusunda yaptığı açıklamasında, bunun gerçekleşebilmesi için adada siyasi bir çözümün şart olduğunu ve görüşmelere Türklerin de mutlaka katılması gerektiği belirtmiştir. Bu açıklamaya Yunanistan çok sert tepki göstermiş ve AB'nin doğuya doğru genişlemesini veto edebileceğini ifade etmiştir.¹²²

Avrupa Birliği Komisyonu, 17 Temmuz 1997 tarihinde yayınladığı “Gündem 2000” başlıklı raporunda Türkiye'yi yeni aday listesine koymazken, Şubat ayında yine AB çerçevesinde alınan kararları yok sayarak Kıbrıs'a aynı listede yer vermiştir. Avrupa Komisyonu'nun Avrupa Parlamentosu'na sunduğu “Gündem 2000” raporunda tam üyelik başvurusunda bulunan on Avrupa Devletinden Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovenya, Estonya'nın 1998 yılı başında tam üyelik görüşmelerine başlamak üzere davet edilmesi benimsenmiştir. Aynı öneri kapsamında bu beş devlete ek olarak, Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında ve adanın tümünü temsil ettiği savıyla başvuran GKRY de alınmıştır.¹²³

AB'nin, Kıbrıs'ın (GKRY) üyeliği ile aldığı bu karara Türkiye sert tepki göstermiştir. 16 Temmuz 1997 tarihinde AB Komisyonu'nun “Gündem 2000” raporunda Türkiye'yi yeni

¹²¹ Faruk Sönmezoğlu, a. g. e, s. 306.

¹²² Faruk Sönmezoğlu, Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu 1945-1986, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Basımevi, 1991, s. 306.

¹²³ İ. Reşat Özkan, Küresel Çıkar Oyunları İçinde Türkiye'nin Dış Politika Sorunları, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1999, s. 144.

aday listesine koymayan ancak aynı listede GKRY'ye yer verilmesi kararı ardından, Türkiye'nin tepkisini dönemin Dışışleri Bakanı Murat Karayalçın Ortaklık Konseyi'nde dile getirmiştir. Karayalçın, GKRY'nin AB'ye yaptığı tek taraflı üyelik başvurusunun, taraflar arasında daha önceden imzalanan anlaşmalara aykırı olduğunu, AB'nin Kıbrıs'ı tam üyeliğe kabul etmesi durumunda, Türkiye'nin de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile entegrasyona gideceğini açıklamıştır.¹²⁴

12 Aralık 1997'de toplanan Lüksemburg Zirvesi'nde Gündem 2000 raporu aynen kabul edilmiştir. Buna göre Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, 10 Avrupa ülkesiyle birlikte genişleme sürecine alınmış ve tüm adayı temsilen 31 Mart 1998'de üyelik görüşmelerine başlanacağı hususu karar altına alınmıştır.

Türkiye, Lüksemburg Zirvesi'nde alınan kararlara göre genişleme listesinde yer almamıştır. Ankara, zirve kararlarından duyduğu rahatsızlığı AB'ye iletmiş, AB ile siyasi diyalogu askıya aldığını açıklamış ve AB'nin Türkiye'ye yönelik yanlı ve ayrımcı tutumunu kınamıştır. Ayrıca Türkiye, AB ile siyasi diyalogun, ilişkilerin gelişmesine engel olduğu iddia edilen Kıbrıs sorunu, Türk-Yunan ilişkileri ve insan hakları da dahil olmak üzere Türkiye'nin iç ve dış sorunlarını kapsamayacağını ortaya koymuştur. Son olarak da AB'nin mevcut zihniyeti ve yaklaşımı değişmedikçe ilişkilerin çerçevesi dışındaki siyasi konuların AB ile ele alınmayacağı bildirilmiştir.¹²⁵

15-16 Haziran 1998 tarihlerinde Cardiff'te gerçekleştirilen Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde, Komisyona, üye adayı devletler için yıllık izleme raporları hazırlama

¹²⁴ S. Rıdvan Karluk, Avrupa Birliği ve Türkiye, a. g. e, s. 91.

¹²⁵ Sanem Baykal, Tuğrul Arat, a.g.e, s. 347.

görevi verilmiştir. Zirvede ayrıca 1998 yılı sonunda hazırlanacak olan raporlara Kıbrıs'ın da dahil edilmesi kararlaştırılmıştır.¹²⁶

4 Kasım 1998'de yayınlanan İzleme Raporunda Komisyon Kıbrıs hakkında görüşlerini yayımlamıştır; Kıbrıs Türk Toplumu'nun müzakerelere katılmayı reddetmesi sebebiyle adanın tümünde, Topluluk müktesebatına uyum açısından bir denetimin yapılamamaktadır. Ayrıca, Kıbrıs'ta siyasi bir çözümün bulunmasının adanın tam üyelik sürecini güçlendireceği de Komisyon raporunda belirtilmiştir. Bunun dışında Komisyon Türk Kesimi ile Rum Kesimi arasındaki ekonomik farklılığın altını çizmekte, Güney Kıbrıs ile ilgili olarak, bazı ekonomik güçlüklerin varlığına değinmektedir. Ancak, Komisyon bu ekonomik güçlüklerin ve Türk-Rum Kesimleri arasındaki gelişmişlik farklarının tam üyeliği engelleyici bir boyutta olmadığını da vurgulamaktadır.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile AB arasındaki üyelik görüşmeleri 31 Mart 1998 tarihinde başlamıştır. 19 Kasım 1998'de, Brüksel'de bakanlık düzeyinde görüşmelerde, geçici de olsa Türk tarafı lehine birtakım gelişmeler olmuştur. AB'nin "lokomotif" konumundaki dört ülkesi Fransa, Almanya, İtalya ve Hollanda'nın Kıbrıs sorununa siyasi çözüm bulunmadan Kıbrıs'ın tam üye olamayacağını açıklamıştır.¹²⁷ Ayrıca, Kıbrıs Rum Yönetimi'nin adayı bütün olara temsil etmediğini belirterek, müzakere sonuçlarının KKTC'yi bağlamadığını da vurgulanmıştır.¹²⁸ Bu açıklama Atina'da soğuk duş etkisi yapmıştır. Dışişleri Bakanı Yardımcısı Yorgo Papandreu, Kıbrıs'ın tam üyeliğinin siyasi soruna

¹²⁶ "AB'ye Katılım Çerçevesinde 12 Aday Ülke için Komisyon Tarafından Hazırlanan İzleme Raporları", İKV Dergisi, Eylül-Aralık 1998, sayı: 142, s. 33.

¹²⁷ Tozun Bahçeli, "Tehdide Karşı Müzakere", Zaman, 08-12-1998.

¹²⁸ "AB'ye KKTC ile Birleşme Uyarısı", Radikal, 12-11-1998.

bağlanması halinde Yunan Parlamentosu'nun AB'nin genişleme süreci içinde yer alan ülkelere de onay vermeyeceğini bildirmiştir.¹²⁹

Bu gelişmeler devam ederken Türk Dışişleri Bakanlığı'ndan Rum tarafının, AB yoluyla Yunanistan ile gerçekleştireceği bütünleşme hareketinin benzerinin Türkiye ve KKTC arasında gerçekleştirileceği açıklaması yapılmıştır.¹³⁰ Ancak gerek Türkiye'nin gerekse AB bünyesindeki bazı etkili ülkelerin sert çıkışları, Yunanistan'ın "veto" şantajından daha fazla etkili olamamıştır. AB tarafından Türk tarafının haklılığının müdafaa edilmesi hareketi kısa sürede balon gibi sönmüş ve o tarihten günümüze, Yunanistanlı AB, Türkiye ilişkilerinde tek yanlı ve baskıcı bir politika uygulamayı sürdürmüştür.

10-11 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen AB Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye en olumsuz şekilde yansıyacak kararların, Kıbrıs'ın AB üyeliği konusunda alınan kararların oluşturduğu düşünülmektedir. Söz konusu kararlar, Yunanistan ve GKRY'nin "Kıbrıs Sorunu"nu uluslararası platformlara çekerek AB'yi taraf konumuna getirme ve GKRY'nin AB üyeliğini gerçekleştirmeye yönelik 12 Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde varılan aşamanın da ilerisinde kazanımlar sağladıklarına işaret etmektedir.¹³¹

Lüksemburg Zirvesi'nde, Kıbrıs konusunda Rum-Yunan görüşleri paralelinde alınan kararların, Helsinki Zirvesi ile daha da geliştirildiğini ve Kıbrıs sorununun artık AB'nin bir sorunu olduğu ve Türkiye-AB ilişkilerini etkileyen bir unsur haline geldiğini söylemek mümkündür.

¹²⁹ "Rumlara AB Hayal", Hürriyet, 11-11-1998.

¹³⁰ "Elen Adasına Hayır", Milliyet, 12-11-1998.

¹³¹ Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu, GKRY AB'ye Üye Olabilir mi: Hukuki Durum ve Siyasi Değerlendirmeler, Avrupa Birliği Bilgilendirme Serisi, No: 3, Ankara, Haziran 2001, s. 22-23.

Ayrıca, Helsinki Zirvesi kararlarıyla Türkiye ve KKTC'nin "Kıbrıs Rum Kesimi"nin tüm Kıbrıs'ı temsil edemeyeceği ve Kuzey Kıbrıs'ta da en az Güneydeki kadar meşru ve eşit haklara sahip bir devlet bulunduğu yolundaki politikasının AB ve AB ülkeleri nezdinde itibar görmediğinin ortaya konulması, Rum Kesiminin haksız ve hukuk dışı olarak sürdürdüğü Kıbrıs Cumhuriyeti" unvanını pekiştirici bir nitelik arz etmiştir¹³².

Öte yandan Kıbrıs sorununa BM girişimleriyle çözüm bulma çabaları ve GKRY'nin AB üyeliğiyle ilgili gelişmelerin zamanlamasında Lüksemburg ve Helsinki Zirveleri arasında büyük benzerlikler bulunduğu ve AB'nin tutumunun BM'nin girişimlerini olumsuz yönde etkilediği dikkat çekmektedir.

Bu bağlamda, AB'nin sorunun BM çerçevesinde çözülmesi girişimleri konusunda ısrarlı olmadığı izleniminin edinilmesi ve AB üyesi ülkelerin birçoğunun Kıbrıs'ta temsilcileri bulunduğu gerçeği dikkate alındığında; Adadaki iki tarafın rızasına dayanan "BM iyi niyet misyonunun da bir yıpranmaya maruz kalacağı düşünülmektedir. Bu çerçevede, sorunun Kıbrıs'taki iki toplumun sorunu olmaktan çıkıp uluslararası bir nitelik kazanacağı, dolayısıyla AB'nin ve AB ülkelerinin konuya eskiye oranla daha fazla müdahil olmasına zemin hazırlayacağı değerlendirilmektedir.

¹³² <http://europa.eu.int/council/off/conclu/dec 99/dec 99nl.pdf>

Bu arada, Fransa, Almanya, Hollanda ve İtalya'nın "Kıbrıs sorunu çözülmeden Kıbrıs üyeliğinin söz konusu olamayacağı" yönündeki tezlerinin de Helsinki kararlarıyla önemli ölçüde rafa kaldırıldığını söylemek mümkündür¹³³

7-11 Aralık 2000 tarihleri arasında yapılan Nice AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirve Sonuç Belgesinde, Kıbrıs'la ilgili bir paragrafın yer aldığı görülmüştür. Söz konusu paragrafta, Genel Sekreterin de BM Güvenlik Konseyi kararlarıyla uyumlu ve kapsamlı bir çözüm bulma yolundaki çabalarına destek verilmiş ve taraflara aracılı görüşmeler sürecinde katkıda bulunmaları çağrısı yapılmıştır.

Bununla birlikte Nice Zirvesi'nin on beşlerin 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere, Konseydeki oy dağılımları, komiserlerin sayısı ve Avrupa Parlamentosu'nun üye sayısına ilişkin olarak yaptıkları hesaplamalarda, 27 ülkenin yer alacağı bir genişleme perspektifi göz önünde bulundurulmuş sonuçta hazırlanan tablolarda Kıbrıs'a da yer verilmiştir.¹³⁴

5 Eylül 2001 tarihinde Avrupa Parlamentosu, Jacques F. Poos raportörlüğünde hazırlanan "Güney Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Üyelik Başvurusu ve Müzakerelerin Durumu Hakkındaki Raporu" kabul etmiştir. Siyasi durum, müktesebat uyumu ve son gelişmelerin ele alındığı Rapor'da Türkiye'ye yönelik haksız değerlendirmelerde bulunulmuştu. KKTC ve Türkiye'nin Kıbrıs Sorununun çözümünde iyi niyetli olmadığı iddia edilen raporda, Rum Kesiminin AB'nin koyduğu tüm kriterlere uyduğu öne sürüldü ve çözüm bulunamamasının,

¹³³ Sami Kohen, "AB Kıbrıs İşini Zorlaştırıyor", Milliyet, 15-12-1999.

¹³⁴ Ali Birol Yeşilada, Kıbrıs Görüşmeleri, AB-Türkiye Sorunları Ekonomik Krizler ve Ortaya Çıkan Karmaşık Durum, Ankara, 1999, s.2.

Rum kesiminin AB'ye adaylığına engel olmayacağı bildirilmiştir. Kararda, Türk ordusu için “işgalci güç” ifadesi kullanılarak Türk ordusu adada bulunduğu müddetçe Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin başlanmaması gerektiği iddia edilmiştir.¹³⁵

Bu arada AB, adadaki statükoyu kabul edilemez olarak yorumlamış ve müzakere edilen 29 konudan 16'sını tamamlayan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin performansını dikkate değer bulmuştur. Birliğin, GKRY'yle görüşmeleri hızla ve aralıksız bir biçimde sürdürmesi “Adadaki sorun çözülmeden Güney Kıbrıs tam üye olamaz” tezinin de artık çoğu Birlik üyesi tarafından dikkate alınmadığının göstergesi olarak algılanmıştır.

9 Ekim 2002 tarihinde yayınlanan İlerleme Raporunda, AB Komisyonu aralarında Kıbrıs Rum Kesiminin de bulunduğu 10 aday ülke ile Aralık ayındaki Kopenhag Zirvesi'nde görüşmelerin sonuçlandırılması tavsiyesinde bulunmuştur. Ayrıca , adada çözüm bulunmadan da Kıbrıs Rum Kesimi'nin AB'ye üye olmasının gerektiğini bildirilmiştir.¹³⁶

13 Aralık 2002 tarihinde Kopenhag Zirvesi sonuç bildirgesinde Güney Kıbrıs'ın AB'ye alındığı şu ifadelerle açıklandı; “Katılım müzakereleri tamamlanan Kıbrıs'ın, AB'ye yeni üye olarak girmesi kabul edilmiştir. Ancak AB Konseyi, Birleşmiş bir Kıbrıs'ın AB'ye katılmasını tercih eder. Bu kapsamda Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının 28 Şubat 2003 tarihine kadar BM Genel Sekreterinin önerileri doğrultusunda çözüm bulunması için görüşmeleri sürdüreceklerine ilişkin kararı memnuniyetle karşılar. AB Konseyi, adada çözüm bulunması için eşsiz bir fırsat olduğuna inanmakta ve Kıbrıs Türk ve Rum liderlerini bu

¹³⁵ “Bir Darbe de Avrupa Parlamentosundan”, Cumhuriyet, 05-10-2001.

¹³⁶ “AB Komisyonu, Rumlara Geç, Türkiye'ye Bekle Dedi”, Zaman, 10-10-2002.

olanağı yakalamaları yolunda uyarır. AB Konseyi bir anlaşma olmaması durumunda, müktesebatın adanın Kuzey bölümünde uygulanmasının askıya alınmasına karar verdi”¹³⁷ sözleriyle ifade edilmiştir.

Zirve Bildirisi’nde ayrıca, müzakere sonuçlarına ait belgelerin onaylandığını ve Kıbrıs dahil 10 aday ülkenin, “Katılım Anlaşması”nın imzalanması için 16 Nisan 2003 tarihinde Atina’da yapılacak törene davet edildiği de belirtilmiştir.

Kopenhag Zirvesi’nde Rumların AB üyeliğinin onaylanması Kıbrıs’ta bayram havası estirmiştir. Türk tarafının itirazlarına rağmen AB’ye Temmuz 1990’da başvuran Rum Yönetimi, 12 yıllık mücadele sonucunda Kopenhag Zirvesi’nden istediği sonucu almayı başarmıştır. AB’nin devreye girmesiyle Kıbrıs Sorunun çözümüne ilgisini kaybeden Rum tarafı, üyeliğini tehlikeye atmamak için son dakikaya kadar anlaşmayı arzulayan taraf görüntüsü sergilemiştir. Rum halkının çok büyük bir bölümü 11 Kasım’da sunulan Annan Planı’na karşı olmasına rağmen, Rum Yönetimi Başkanı Glafkos Klerides, herhangi bir belge imzalamak zorunda kalmadan ülkesini AB’ye sokmuştur.¹³⁸

16 Nisan 2003 tarihinde Atina’da Kıbrıs Rum Cumhuriyeti’nin de aralarında bulunduğu 10 ülke, Avrupa Birliği’ne Katılım Belgesi’ni imzalamıştır. 1 Mayıs 2004’e kadar, AB üyelerinin parlamentolarında söz konusu belge imzalanacak ve böylece 1 Mayıs 2004’de Kıbrıs Cumhuriyeti (Rum Kesimi) Avrupa Birliği’ne tam üye olacaktır.¹³⁹ Rum Kesiminin imzaladığı katılım protokolü Türkiye’nin istediği “eşit statü, ortak devlet” ilkelerinden çok geride bulunmaktaydı. Türkiye’nin yoğun diplomatik çabalarına karşın değiştiremediği

¹³⁷ “Kıbrıs’ta Yeni Dönemeç”, Radikal, 14-12-2002.

¹³⁸ “Güney’de Bayram Kuzey’de Hüzün”, Hürriyet, 15-12-2002.

¹³⁹ Nazlı Ilıcak, “Megali İdea, Enosis, Kıbrıs ve Türkiye”, Tercüman, 17-04-2003.

protokol, GKRY'yi Kıbrıs Cumhuriyeti olarak görüyor ve Türkleri “cemaat” olarak kabul ediyordu. Kopenhag Zirvesi'nin sonuç bildirgesinde bile Kıbrıs ifadesi kullanılırken Yunanistan dönem başkanlığı sırasında “Kıbrıs Cumhuriyeti”nden bahsedilmesi dikkat çekiciydi.¹⁴⁰

Ayrıca imzalanan Katılım Belgesiyle AB'nin Kıbrıs konusunda Helsinki Zirvesi'nde aldığı kararları çiğnediği görülüyordu. Zirvede “Tüm aday ülkelere eşit davranılacağı” söyleniyordu. Ancak bu kararlar Rumlar çözüm olmadan AB üyeliğine kabul edilirken, Türkiye'nin üyeliği için çözüm engeli çıkarılmak isteniyordu.¹⁴¹ Milletlerarası anlaşmalar ve AB hukuku hiçe sayılarak Rum tarafının üye yapılması Türkiye'ye karşı tavrın düşmanca çizgiden ayrılmayacağını bir kez daha göstermiştir. Ne garantörlük anlaşmalarındaki kesin hükümler, ne ihtilafı ülkelerin AB'ye alınmayacağı kuralı işletilmiştir. Türkiye 44 yıldır savaşılanırken, Rumlar bir oldu-bitti ile üye yapılmıştır.¹⁴²

1 Mayıs 2004 tarihine yaklaşıırken, iki taraf arasında “Annan Planı” çerçevesinde soruna çözüm aranması için son kez girişimlerde bulunulmuştur. Bundan sonraki gelişmeler III. Bölümde detaylı bir şekilde ele alınarak açıklanmaya çalışılmıştır.

¹⁴⁰ “Kıbrıslı Türkler “Cemaat” Kabul Edilecek”, Cumhuriyet, 17-04-2003.

¹⁴¹ Onur Öymen, “Cesaretsizliğin Bedeli”, Cumhuriyet, 17-04-2003.

¹⁴² Ünal Sakman, “Masalarda Kayboldukça”, Tercüman, 18-04-2003.

III. ANNAN PLANI ÇERÇEVESİNDE KIBRIS SORUNUNA ÇÖZÜM

ARAYIŞLARI

A. SON ANNAN PLANI ÖNCESİNDEKİ GELİŞMELERE GENEL BAKIŞ

2002 yılında Birleşmiş Milletler, kırk yıldır gündeminde olan Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak Genel Sekreterin adıyla anılan bir çözüm paketini ortaya atmış ve günümüze kadar süren yoğun bir tartışma sürecini başlatmıştır.

KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş ile GKRY Cumhurbaşkanı Glafkos Klerides yaklaşık bir yıldır Kıbrıs sorununu doğrudan görüşmelerle ele alarak çözüm aramaktaydılar. BM Genel Sekreteri Kofi Annan 11 Kasım 2002’de taraflara AB genişleme süreciyle ilgili önemli kararların alınacağı “Kopenhag Zirvesi”nin yaklaşması, Yunanistan’ın GKRY’nin AB üyeliğine kabul edilmemesi halinde genişlemeyi veto edeceğini açıklaması ve ABD’nin Doğu Akdeniz ve Ege Denizi’nde istikrar arayışları gibi sebepler yüzünden kendi adını taşıyan kapsamlı bir çözüm planı sunmuştur.

Belge Türk tarafına verildiğinde Türkiye'deki 3 Kasım seçimlerinin üzerinden bir hafta geçmiştir. İktidar değişikliği olmuş, henüz hükümet kurulamamış ve en önemlisi de Kıbrıs görüşmelerini yürüten Denktaş New York'ta kalp ameliyatı geçirmiştir. Böyle bir ortamda taraflardan 7 gün içerisinde öngörüşlerin bildirilmesi ve çalışmaların ise 30 gün içerisinde bitirilmesi istenmektedir.¹⁴³

Denktaş'ın hastanede ciddi sağlık sorunlarıyla uğraşırken kendisine plan konusunda baskı yapılarak, seçim sandığından iktidar partisi olarak çıkan AKP'nin acemiliğinden ve Kıbrıs dosyasına henüz vakıf olmamasından yararlanarak “belki aradan çıkartabilir” hesabına dayanan uluslararası bir fırsatçılık girişimi sergilenmiştir.¹⁴⁴

Annan Planı'na ilk eleştiri Dışişleri Bakanı Şükrü Gürel'den gelmiştir. Planın en büyük sakıncasının önceden Rum tarafına sızdırılması olduğuna dikkat çeken Gürel, kendisinin ve Başbakan Bülent Ecevit'in konuyla ilgili kaygılarını Annan ve ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell'a mektupla bildireceklerini söylemiştir. Daha sonra Gürel mektubunda “plan metnin karşılıklı fedakarlık gerektiren dengeli bir öneri mi, yoksa Türk tarafının zararına ancak Rum tarafını tatmin etmeye dönük bir paket mi olacağı”nı sorduğunu dile getirmiştir.¹⁴⁵

¹⁴³ Bilal N. Şimşir, “AB, AKP ve Kıbrıs”, Bilgi Yayınları, Birinci Baskı, Aralık 2003, s. 52.

¹⁴⁴ <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid~2@tarih~2004-04-02-moonvid~392512,00>

¹⁴⁵ “Gürel BM'yi Suçladı: Rapor Rum Amaçlarına Yönelik”, Cumhuriyet, 15.12.2002

Hastalığı nedeniyle New York'ta bulunan Denktaş 15 Kasım günü verdiği demeçte Annan Planı'nın tuzaklarla dolu olduğunu söylemiştir. Denktaş sürekli asıl amacın “...Giriş Anlaşması”nı imzalatarak Kıbrıs'ın bir bütün olarak AB'ye girmesini sağlamak olduğunu ancak müzakere edilmesi gereken konular, o belgenin parçalarını oluşturan ve bu haliyle kabulü mümkün olmayan kısımlarla doludur. Bu yapılmadan, giriş anlaşması yapılamaz” demiştir.¹⁴⁶

Annan belgesine ilişkin Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığının raporlarını değerlendiren Milli Güvenlik Kurulu (MGK), Denktaş'ın müzakere süreci ile ilgili aldığı son karara tam destek vermiştir. Toplantının ardından yapılan açıklamada “Türkiye'nin Denktaş'ın müzakere süreci ile ilgili son tutumunu desteklediği” belirtilmiştir.¹⁴⁷

Türkiye'nin de desteğini alan Denktaş, Annan Planı'na ilişkin değişiklik önerisini 5 Aralık günü BM'ye iletmıştır. Denktaş sunduğu metinde, Annan belgesinde oluşturulan devlet mekanizmalarının iki tarafın eşitliğini yeterince gözetmediği uyarısında bulunmuş ve çözüm anlaşmasının iki devlet (Türk ve Rum devletleri) tarafından imzalanması gerektiğini vurgulamıştır. Aynı tarihte GKRY lideri Klerides de değişiklik önerilerini Birleşmiş Milletlere göndermiştir.

Bu arada Brüksel'de aylık olağan Genel İşler Konseyi çerçevesinde bir araya gelen AB Dışişleri Bakanları genişleme tarihini 1 Ocak yerine 1 Mayıs 2004 olarak değiştirmişlerdir. Gerek Türk gerek Rum tarafının hem planın içeriği hem de takvimine itiraz etmesi de genişlemenin ertelemeinde önemli bir rol oynamıştır. Böylelikle AB ülkeleri

¹⁴⁶ “KKTC Cumhurbaşkanı, New York'ta Milliyet'e Konuştu...”, Milliyet, 16-11-2002.

¹⁴⁷ Bilal N. Şimşir, “AB, AKP ve Kıbrıs” a.g.e, s. 78-79.

Kopenhag Zirvesi'nde genişlemeyi onaylarken Kıbrıs'taki sorununu çözmek için dört ay kadar zaman kazanmışlardır. Kıbrıs sorununun çözümlenmemesi ve 12 Aralık'ta tarafların BM planı üzerinde anlaşmaya varamaması halinde Güney Kıbrıs'ın üyeliği onaylanacak ve Mayıs ayına kadar Türk tarafına zaman tanınmış olacaktır.¹⁴⁸

Kıbrıs sorununda Kopenhag Zirvesi'ne kadar somut bir ilerleme sağlanmasını isteyenler Türkiye'ye dört koldan baskı yaptılar. Ankara-Atina-Lefkoşa arasında mekik dokuyan Alvaro De Soto ultimatomdan farksız bir uyarıda bulunmuştur: “Annan Planı ile yorumunuzu 48 saat içerisinde bildirin” demiştir. Ayrıca AB dönem başkanı Rasmussen, Dışişleri Bakanı Möller'i Ankara'ya yollamıştır. Günter Verheugen ve ABD'nin Kıbrıs Özel Koordinatörü Weston, Kıbrıs sorununun Kopenhag'dan önce çözülmesini “kaçınılmaz şart” olarak gördüklerini açıklamışlardır. Fakat baskıların en sertleri Kıbrıs halkından gelmektedir. Özellikle genç kuşak her gün sokaklara dökülerek Cumhurbaşkanı Denktaş'a haksız ve acımasız bir baskı uygulamışlardır.¹⁴⁹

Türk tarafına baskı yapılırken tarafların planla ilgili değişiklik önerileri üzerine Yenilenmiş Annan Planı veya “İkinci Annan Planı” 10 Aralık günü özel danışmanı Alvaro De Soto tarafından Denktaş ve Klerides'e sunulmuştur.

İkinci Annan belgesindeki önemli değişiklikler şu şekilde belirlenmiştir: İlk belgede Ada'da bulundurulacak Türk ve Yunan asker sayısı 10 binle sınırlanırken yenisinde bu rakam 2500 ila 7500 arasına çekilecektir.

¹⁴⁸ “Genişlemeye Kıbrıs Freni”, Hürriyet, 19-11-2002.

¹⁴⁹ Erdal Şafak, “Kıbrıs'ta Son Tango”, Sabah, 03-12-2002.

İlk belgede Türk halkının tepki gösterdiği Kuzeye yerleşecek Rumların sayısı “Türk nüfusun üçte biri kadar, yaklaşık yüzde 33 oranında olacaktır” ifadesi yeni belgede “ilk 5 ile 9 yıl arasında yüzde 18'e kadar olacaktır, ondan sonra yüzde 28'i geçmeyecektir” olarak değiştirilmiştir.

Ayrıca yeni belge ile seçimlerde iç vatandaşlık şartı getirilmektedir. Kuzeydeki Rumların, ortak devlet vatandaşı olmaları nedeniyle, Kuzeyde oy kullanmalarının engellenebileceği düşünülmektedir. Buna göre, bir şahıs her iki parça devletin vatandaşlığını da taşıyamayacaktır.

Türk tarafının tepkisini çeken su konusu ise daha önce **“koordinasyon gerektiren görevler”** arasında yer almaktayken, yeni belgede ise merkezi devletin kontrolüne verilmiştir. Yeni belgede Ada'nın Türkiye'ye en yakın burnu olan Karpaz'da Rumlara bağlı bir kanton kurulması öngörülmüştür.

Planda, Karpaz'ın kanton olarak Rumlara bırakılmasının yanı sıra, Türk tarafının hassasiyet gösterdiği egemenlik, eşitlik ve 24 saatlik tanınma taleplerine cevap bile verilmemiştir. Parlamento ve mahkemeler konusunda planda herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Planda ayrıca Rumlar lehine çeşitli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Örneğin:

- Rum göçmenlerin kuzeyine dönüş takvimi, 20 yıldan 15 yıla indirilmiştir
- Eş başkanlık süresi 3 yıl yerine 2 buçuk yıl olarak öngörülmüştür

- Kurucu taraflara liderlerini 2003'ün Mayıs ayında değiştirme imkanı sunulmuştur. İlk planda, **Denktaş ve Klerides'in üç yıl** boyunca eş başkan olmaları öngörölmekteydi. Değiştirilen belgede bu üç yıllık süre altı aya indirilmiştir...¹⁵⁰

Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanlarının 12-13 Aralık 2002 tarihleri arasında Kopenhag'da gerçekleşen zirve toplantısından Türkiye müzakere tarihi alamazken Kıbrıs Rum Yönetimi dahil 10 aday ülkenin 1 Mayıs 2004'te AB'ye üye olacakları kesinleşmiştir. Ayrıca alınan kararda AB Konseyi'nin Birleşmiş bir Kıbrıs'ın AB'ye katılımını tercih ettiğini ve bu kapsamda Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının 28 şubat 2003 tarihine kadar Annan Planı çerçevesinde çözüm bulunması için görüşmelere devam edeceklerini memnuniyetle karşıladığını belirtmiştir.¹⁵¹

Kopenhag Zirvesi'nden 5 gün önce (7 Aralık 2002) Başbakan Abdullah Gül, verdiği bir demeçte zirvede Türkiye'ye kesin bir tarih verilirse Türkiye-AB ilişkilerindeki birçok meselenin çözümünü kolaylaştıracaktır demiştir.¹⁵² Gül'ün bu söyleminin aksine AB cephesi daha önceki tutumlarından çok farklı bir tavır sergilemiştir. İngiltere Dışışleri Bakanı Yardımcısı Peter Hain, La Libra Belgique gazetesine verdiği demeçte, “Biz hazır olduğu zaman Türkiye'nin AB'ye katılmasından yanayız, ama daha önce değil... Kopenhag Zirvesi'nde, birleşmiş bir Kıbrıs'ı AB'ye almalıyız. Bölünmüş bir Kıbrıs, Kıbrıs için felaket, AB için kabus olur, istikrarsızlığa yol açar... Eğer Kıbrıs bölünmüş kalır ve Türkiye çözümü engellerse durum değişir. Bu iki konu birbirine bağlıdır” demektedir.¹⁵³ Halbuki AB Dönem

¹⁵⁰ Bilal N. şimşir, “AB, AKP ve Kıbrıs” a.g.e, s. 176-177.

¹⁵¹ “Kıbrıs'ta Yeni Dönemeç”, Radikal, 14-12-2002.

¹⁵² “Önce tarih, sonra Kıbrıs”, Türkiye, 08-12-2002.

¹⁵³ “Peter Hain: AB ile Kıbrıs Meselesi Birbirine Bağlıdır.”, Türkiye, 08-12-2002.

Başkanı Rasmussen, Yunanistan'da, “Türkiye'ye müzakere tarihi verilmesi konusuna Kıbrıs'ta çözüme bağlamanın adil olmayacağını” söylemiştir.¹⁵⁴

AB, Türkiye'ye müzakere tarihi için ümit vermezken bir yandan da Kıbrıs'ta çözüme destek olunmasını istemiştir. Topluluğun gündeminde Türkiye'nin üyeliği hiçbir zaman yer almamıştır. AB'nin buradaki hedefi sorunları çözülmemiş Kıbrıs'ı Atina'nın veto şantajı sonucunda üyeliğe kabul etme zorunda kalmaları ve bu bağlamda koymuş oldukları kuralları ihlal etme sorumluluğundan kurtulmak için olgunlaşmamış BM planı vasıtasıyla sorunu çözmek amacını taşımaktadır.

Kıbrıs sorununun çözümünü Kopenhag Zirvesi'ne yetiştiremeyen AB, yeni hedef olarak 28 Şubat 2003 tarihini göstermiştir. Annan Planı çerçevesinde anlaşma sağlanamaması üzerine Kıbrıs'taki muhalefet Denktaş aleyhine büyük bir miting düzenleyerek “Denktaş'ın İstifası”nı istemiştir. Ayrıca CTP ve TKP, 19 Aralık'ta meclise, Denktaş'ın görüşmelerden çekilmesi ya da kararları bağlayıcı nitelikte olan tam yetkili bir meclis komisyonunun danışmanı olarak atanması için önerge verilmiştir. Önerge, iktidardaki UBP ve DP'nin oylarıyla reddedilmiş ve sadece danışmanlık niteliğinde bir komisyon kurulmuştur.¹⁵⁵

İç ve dış baskılardan bunalan Denktaş 29 Aralık'ta Ankara'da “Türkiye'den anlaşmayı imzalamam için baskı gelirse çekilirim, yerime başkasını bulurlar” demiştir. Birkaç gün sonra Recep Tayyip Erdoğan'ın “Kıbrıs'ta 30-40 yıldır sürdürülmesinden yana değilim. Siyaset sorun üretme değil çözüm üretme sanatıdır. Kıbrıs Sayın Denktaş'ın kişisel olayı değildir.

¹⁵⁴ “Rasmussen: “Kıbrıs ayrı, tarih ayrı konu”, Posta, 11-12-2002.

¹⁵⁵ “Denktaş'a İsyan Mitingi”, Radikal, 27-12-2002.

Halkı bir tarafa itemezsiniz.”¹⁵⁶ şeklinde demeç vermesi dikkat çekmiş ve AKP Hükümetinin Denktaş'ı “devre dışı” bırakabileceği izlenimini vermiştir.

İki lider arasındaki gerginlik, Cumhurbaşkanı Sezer'in Denktaş'a destek olmasıyla son bulmuştur. Sezer, Denktaş'ın adada doğrudan görüşmeleri öneren taraf olduğunu, görüşmelerde yapıcı bir tutum takındığını belirterek, “Bugün eğer Annan Planının birtakım kazanımlar elde edilmişse bunda kuşkusuz KKTC ve Sayın Denktaş şimdiye kadar müzakerelerde gösterdiği basiretli tutumun rol oynadığını kabul etmek gerekir” demiştir. Bu arada TBMM Başkanı Bülent Arınç'ın 20 milletvekiliyle birlikte KKTC'yi ziyaret etmesi ve “Denktaş'a hakaret edilmesi ve Rumlarla işbirliği yapılması vatana ihanettir”¹⁵⁷ söylemiyle Denktaş'a destek olmuştur.

Denktaş'ın girişimiyle 4 Aralık 2001'de bir araya gelen liderler, 16 Ocak 2002'de yüz yüze görüşmeleri başlatmışlardır. Bu süreçte 58 kez görüşen Denktaş ve Klerides son olarak 16 Eylül 2002'de bir araya gelmişlerdir. Kopenhag Zirvesi'nden 28 Şubat 2003 tarihine kadar müzakerelere devam edilmesi yönünde karar çıkmıştır. Buna göre 3,5 aylık bir aradan sonra durmuş olan görüşmelere 15 Ocak 2003'te Lefkoşa'daki BM Konferans Merkezinde başlanmıştır.¹⁵⁸

Taraflar arasında yapılan görüşmelerde ilerleme sağlanamamıştır. Denktaş müzakerelere başlarken görüşülecek konuların çok olması nedeniyle 28 Şubat'a kadar bir çözüme varılamayacağını söyledi. Müzakerelerde Denktaş'ın Rum tarafına sunmuş olduğu

¹⁵⁶ “AKP, Denktaş'la İpleri Koparıyor.”, Cumhuriyet, 02-01-2003.

¹⁵⁷ “Arınç'tan İnce Cevap”, Radikal, 14-01-2003.

¹⁵⁸ “Kıbrıs Kaldığı Yerden”, Cumhuriyet, 16-01-2003.

değişiklik önerilerinin hiçbirini kabul edilmemiştir. Bu haliyle Türk tarafının planı kabul etmeyeceğini bilen Rum tarafı çözüm için çaba göstermekten sürekli kaçınmıştır. AB'nin, iki toplum uzlaşmasa bile GKRY'nin AB'ye üyesi olacağı kararın alınması, müzakerelerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesini engelleyen en önemli faktörlerden biridir.¹⁵⁹

28 Şubat tarihine gelindiğinde görüşmelerden bir sonuç çıkmayacağının anlaşılmış ve Türkiye ve KKTC toplumu plan yüzünden ikiye ayrılmış ve böylece gündemden düşmeyen yoğun bir tartışma başlamıştır.

Türkiye'de yükselen tansiyon, genellikle MGK kararlarıyla bir noktaya kadar düşürebilmiştir. “Anlaşma olsun ama başta egemenlik olmak üzere temel haklar sağlama bağlansın” görüşü Denktaş'ın politikasıyla örtüşmüştür. Hükümet cephesi de MGK zemininden farklı bir değerlendirme yapmamıştır. Ancak AKP'nin çizgisi belli olmayan politikalarının Kıbrıs'ı daha olumsuz noktaya getirdiği ayrıca belirtilmiştir.¹⁶⁰

Günter Verheugen, “Çözüm olmasa bile, Kıbrıs Rum Kesiminin 1 Mayıs 2004'te AB üyesi olacağını ve bu tarihten itibaren Türkiye'nin resmen tanımadığı bir devletin AB üyesi olması halinde, tam üyelik müzakerelerine başlamasının zor olacağını”¹⁶¹ ve bu bağlamda “Kıbrıs sorunu çözülmemediği Türkiye'nin AB toprağında işgalci güç konumunda olacağını”¹⁶² söylemiştir.

¹⁵⁹ Coşkun Kırca, “Tek Ses Çıkarma Zorunluluğu”, Akşam, 29-01-2003.

¹⁶⁰ Mustafa Balbay, “İkinci Gün Ne Olacak”, Cumhuriyet, 01-02-2003.

¹⁶¹ Günter Verheugen, “Kıbrıs'ı Çözün Yoksa AB Zor”, Vatan, 05-03-2003.

¹⁶² “Türkiye AB Toprağını İşgal Etmiş Olur.”, Hürriyet, 19-02-2003.

Bu arada Güney Kıbrıs Rum Kesiminde 16 Şubat 2003'te başkanlık genel seçimleri yapılmıştır. Eski EOKA'cı olduğu bilinen Tasos Papadopoulos ilk turda başkan seçilmiştir. KKTC Cephesinde, eski EOKA'cı Tasos Papadopoulos'un ilk turda seçilmesinin Rumların hala ENOSİS politikalarını benimsediği dile getirilmiştir. Papadopoulos seçildikten sonra “Karpaz alınmadan ve tüm göçmenler yerlerine gitmeden mesele halledilemez” diyerek müzakereleri kriz ortamına sürüklemiştir.

28 Şubat tarihi yaklaşırken görüşmelerden ilerleme sağlanamadığını gören Annan uzlaşma sağlamak amacıyla Ankara, Atina ve Kıbrıs'ı ziyaret etmeye karar vermiştir. Annan ziyaretiyle birlikte gözden geçirilmiş “Üçüncü Annan Planı”nı taraflara sunmuş ve destek istemiştir.

Üçüncü Planın Türk tarafı açısından olumlu olarak nitelendirilen değişikliklerden bazıları şu şekildeydi.

Üçüncü Annan Planı'ndaki Türkler açısından olumlu sayılabilecek bazı değişiklikler şunlardır:

- Karpaz, Türk tarafında kalacak, ancak bölgedeki Rumlara özerklik verilecektir. Ayrıca, Karpaz'a karşılık Güzelyurt yöresinde 5 köy Rumlara verilecektir.

- Güneyden kuzeye göç edecek Rumlar Senatoda oy kullanamayacak, sadece yerel seçimlerde oy kullanacaktır.

- Türkiye'den KKTC'ye göç etmiş Türklerden Ada'da kalmalarına izin verileceklerin sayısı 33 binden 50 bine çıkarılacaktır.

- Ada'da kalacak Türk ve Yunan askerlerinin sayısı 6'şar bin olacaktır.

Planda iki tarafı simgeleyen 'ortaklar' tanımı, Türk tarafının isteği üzerine oluşturuca ortaklar' şeklinde değiştirilecektir.

Yeni Devletin adı United Cyprus Republic (Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti) olacak, Kıbrıs Cumhuriyeti, 2 'parça devlet' değil, 'oluşturucu iki devlet' kuracaktır...¹⁶³

Cumhurbaşkanı Sezer, Annan'la görüşmesi sonrasında yaptığı açıklamada, kalıcı çözümün Ada'daki gerçeklere dayanması, yeni ortaklık devletinin iki eşit halkı, iki eşit kurucu devlet arasında oluşturulması gerektiğini vurgulamıştır. Yeni plan, Türk tarafı lehine çok sınırlı değişiklikler içermesi nedeniyle Ankara'yı memnun etmemiştir.

Cumhurbaşkanı Sezer'in plan hakkındaki görüşüyle AKP lideri Erdoğan'ınki örtüşmemekteydi. Erdoğan "Yeni planın birinci ve ikinci planlara göre daha fazla çözüm içerdiğini biliyorum. Temennim odur ki müzakereler beklediğimiz çözümü getirir ve Mart ayında referandumla bu iş noktalanmış olur. Yeter ki taraflar masaya bu işi çözmek için otursunlar. Bunun olumlu sonuç vermemesi durumunda ise AB yolu kapanacaktır"¹⁶⁴ demiştir.

Bu gelişmelerin ardından BM Genel Sekreteri Kofi Annan, 27 Şubat günü Kıbrıs'ta Türk ve Rum liderlerle yaptığı dörütlü görüşmede sunulan üçüncü belgenin, imzalanısa da imzalanmasa da 30 Mart'ta halk oyuna sunulması için 10 Mart'a kadar taahhütte bulunmalarını istemiştir. Annan bu kararın alınması için iki lideri 10 Mart'a kadar Lahey'deki toplantıya çağırılmıştır.

¹⁶³ Bilal N. Şimşir, a. g. e, s. 419.

¹⁶⁴ "Erdoğan, Yeni Annan Planı'nı Olumlu Buldu", Zaman, 25-02-2003.

Kofi Annan'ın Kıbrıs ziyaretinin hemen ardından Denktaş üzerinde “referandum” baskısı artmıştır. Plana direnen Denktaş yalnız kalmıştır. ABD, AB, İngiltere ve BM referanduma destek verirken, Ankara suskunluğunu muhafaza etmektedir.

Ayrıca KKTC Meclisinde referanduma hiçbir parti karşı çıkmamaktaydı. İktidar ve muhalefet partileri “referandum” demişlerdir. Amerika'nın Lefkoşa büyükelçisi Michael Klassans Denktaş karşıtı eylemleri açıktan desteklemiş ve KKTC'nin işlerine müdahale etmiştir.¹⁶⁵

Cumhurbaşkanı Denktaş, 1 Mart'ta TV 8'e yaptığı açıklamada “Annan, planın tarafından imzalanmayacağını bildiği için, referandum ile beni ‘by-pass’ etmek istiyor” demiştir.

Denktaş, Lahey'e gitmeden önce Ankara'ya uğrayarak bir dizi görüşme yapmıştır. Çünkü Lahey'de imzalanacak belgenin altında Türkiye ve Yunanistan'ın da imza yerleri bulunmaktadır. Her şeyden önce KKTC ve Ankara'nın bu konuda görüş birliğinin olması gerekmektedir.

Ankara'daki ilk toplantı Sezer'in başkanlığında yapılmıştır. Zirveden çıkan sonuç Annan Planı'nın Türk tarafının kaygı ve beklentilerini karşılamaktan çok uzak olduğu ve bu nedenle Annan'ın referandum önerisine ret yanıtının verileceği yönündedir. Zirvede ayrıca Türk tarafının değişiklik önerilerinin Genel Sekretere iletilmesi benimsenmiştir.

¹⁶⁵ Özer Hatay, “Kıbrıs Sorunu Perspektifleri”, Dünya, 05-04-2003.

Denктаş, zirvenin ardından TBMM Başbakanı Bülent Arınç'ı ziyaret etmiş ve Meclis Genel Kuruluna hitaben bir konuşma yapmıştır. Daha sonra TBMM Genel Kurulu, Kıbrıs sorununa ilişkin olarak 6 Mart 2003'te, KKTC'ye bir "destek deklarasyonu" yayımlamıştır.

8 Mart'ta Başkanlıkta yapılan toplantıda, Türkiye Lahey'de, Annan Planı'na ilişkin belgeye "hayır" denmesi ve Türk heyetinin BM Genel Sekreterine, "KKTC'nin kararı belli değilken ve içindeki boşluklar doldurulmadan bu belgenin imzalanmaması" kararlaştırılmıştır.

Toplantı sonunda Dışışleri Bakanı Yakış, "Referandumla ilgili olarak Türk tarafında bir görüş ayrılığı yoktur. Sayın Denктаş'ı yalnız bırakmayacağız. Türk tarafının yaklaşımı yine çözüme dönük ve açık olmak şeklinededir. Bu düşüncelerimizi ve beklentilerimizi Lahey'de ifade edeceklerdir"¹⁶⁶ demiştir.

Bu arada ankaya'daki Türkiye-KKTC zirvesi kararı ve TBMM'nin KKTC'ye destek deklarasyonunun ardından AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın da Kıbrıs konusunda söylem değiştirmeye yöneldiği dikkat çekmiştir. Erdoğan, Kıbrıs konusunda şunları söylemiştir:

"... bazı konularda 3. Annan Planı'nın olumlu yanları olduğu gibi bazı konularda hala ciddi olumsuzluklar olduğunu gördük. Sayın Annan geldiğinde plan yoktu elimizde. Bize sadece bazı başlıkları söylemişti. Ama plan elimize geldiğinde gördüm ki bazı ciddi

¹⁶⁶ Fikret Bila, "Yakış: Kasten Beklemiyoruz", Milliyet, 09- 03-2003.

olumsuzlukları taşıyor. Bu olumsuzluklar, giderilmesi gereken olumsuzluklardır. Bunlar giderilmezse sıkıntı olur. Ama, giderilirse çözüme yönelik adımlar atılır. Gerek Rum Yönetimi, gerek KKTC buna özveriyle yaklaştığı takdirde bu iş çözülür diyorum”.¹⁶⁷

10 Mart’ta Kıbrıs Türk ve Rum heyetleri ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere heyetleri Hollanda’nın başkenti Lahey’de toplanmışlardır. Kofi Annan, beş heyeti her birine ayrı salon vererek “mekik diplomasisi” başlatmıştır.

Kofi Annan, kendi adıyla anılan Kıbrıs çözüm planını referanduma götürülmesi için, taraflara üç maddelik bir metin sunmuş ve bu metni o gün imzalatmak için bütün ağırlığını koymuştur. İmzalanması istenen metnin birinci maddesi, taraflar arasında bir uzlaşmaya varılmadan planın referanduma sunulmasını öngörmektedir.

İkinci madde, Üç garantör devletin (Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’nin) referandumdan önce, referandumdan çıkacak sonucu kabul etmelerini şart koşmuştur.

Kofi Annan, KKTC’yi ve garantör devlet Türkiye’yi şunları kabule zorlamıştır:

- Tarafların üzerinde anlaşmadıkları, üzerinde herhangi bir değişiklik yapmaya yanaşmadığı ve üstelik doldurulması gereken pek çok boş sayfadan oluşan içeren karmaşık bir planı referanduma götürmekte direnmiştir.

- Referanduma gitmeden önce garantör devletlerin (Türkiye’nin), referandumdan çıkacak sonucu peşinen kabul etme şartını getirmiştir.

¹⁶⁷ “Planı değişmeli, Erdoğan da Şahin Kesildi”, Cumhuriyet, 08-03-2003.

Türk heyeti Başkanı Dışışleri Müsteşarı Büyükelçi Uğur Ziyal, öne sürülen bu koşulun Türk Anayasasına aykırı olduğunu, bu nedenle kabul edilemeyeceğini bildirmiştir.

KKTC heyeti de Genel Sekreterin çözüm planının henüz referanduma götürülecek durumda olmadığını, planda ciddi değişiklikler yapılması gerektiğini, bunun için müzakerelere devam etmeye hazır olduklarını bildirmiştir. Ayrıca TBMM'nin onayı olmadan Türkiye'nin güvenlik anlaşmasını imzalamaya yetkilerinin olmadığını açıklamıştır. Denktaş, yeni bir başlangıç yapılmadığını bu nedenle müzakerelerin sürdürülmesi gerektiğini söylemiştir. Kofi Annan KKTC liderinin değişiklik isteklerini ve müzakerelere devam edilmesi teklifini geri çevirmiştir.¹⁶⁸

Sonunda, Kıbrıs sorununa çözüm için hazırlanan Annan planı 19 saat süren yoğun müzakerelerin ardından hem KKTC hem de Rum Kesimi tarafından reddedilmiştir.¹⁶⁹

Lahey'deki başarısızlığın ardından AB her zaman olduğu gibi Türk tarafına yüklenmiştir. Verheugen, Güney Kıbrıs'ın dün ada nezdinde AB üyesi olmasıyla birlikte, Türkiye'nin AB toprağının bir kısmında işgalci durumuna düşeceğini söylerken¹⁷⁰ aynı gün AIHM'in de Türkiye aleyhinde karar alması dikkat çekicidir. İyice politize olduğu anlaşılan bu mahkeme, terörist başı Abdullah Öcalan'ın Devlet Güvenlik Mahkemesi'nce yargılanmamış olduğuna karar vermiştir.¹⁷¹

¹⁶⁸ Bilal N. Şimşir, a.g.e., s. 473-474.

¹⁶⁹ Cüneyt Arcayürek, "Yolun Sonu", Cumhuriyet, 12-03-2003.

¹⁷⁰ Coşkun Kırca, "Kıbrıs, Irak, İngiltere, Amerika ve Türkiye", Akşam, 14-03-2003.

¹⁷¹ "AIHM kararını açıkladı: Öcalan Adil Yargılanmadı", Cumhuriyet, 13-03-2003.

Yunan basını ise Lahey'deki Kıbrıs görüşmelerinin sonuçsuz kalmasını AKP liderinin tutumuna bağlamış ve “Çözüme beş kala Erdoğan çark etti, sorun yoğun bakımda kaldı” şeklinde başlık atmışlardır.¹⁷²

Lahey'deki müzakerelerin başarısızlıkla sonuçlanmasının birçok nedene dayandığı bilinmektedir: Bunlardan en önemlisi, Birleşmiş Milletlerin, bu işi siyasi ve kurumsal muhataplarıyla yapacağına Türkiye ve KKTC'yi sanki bir tür sömürgeymiş gibi, çeşitli toplum kesimlerine dönük bir psikolojik kampanyaya ve halkı kandırmaya başvurması Türk tarafında AB ve BM'ye karşı ciddi bir güven bunalımı yaratmıştır.¹⁷³ AB'nin Güney Kıbrıs Yönetimine baştan her halükarda AB'ye üye olacağının beyan edilmesi daha sonraki müzakereleri de Rum tarafının çözüme yönelik çabalarında isteksizlik yarattığı bilinmektedir. Plan hazırlanırken Rumlarla gizliden ilişkiye geçilmesi ve planı hazırlayan baş aktörün İngiltere'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi David Hannay, GKRY'nin eski liderlerinden Yorgo Vasilliu'nun şirketiyle ilişkisinin bulunması, planın yanı ve tek taraflı hazırlanmasına zemin hazırlamıştır.¹⁷⁴

Lahey Zirvesinden hemen sonra Türkiye'deki 58. Hükümet istifa etmiştir. Recep Tayyip Erdoğan, 59. Hükümetin başına geçmiştir. Yeni hükümet güvenoyu aldıktan bir gün sonra Irak'ta savaş çıkmıştır.

¹⁷² “AKP Lideri Çark Etti, Plan Öldü”, Cumhuriyet, 12-03-2003.

¹⁷³ Gündüz Aktan, “Kıbrıs'ta Ne Yapılabilir”, Radikal, 19-03-2003.

¹⁷⁴ “Rumların AB Heyeti Başkanı, İngiltere'nin Kıbrıs Özel Temsilcisine Hisselerine Devretti. BM Planı ve Kirli İlişkiler”, Cumhuriyet, 21-02-2003.

2 Nisan’da, Cumhurbaşkanı Denktaş, Rum Yönetimi lideri Tasos Papadopoulos’a bir mektup göndererek, Kıbrıs konusunda yeni bir öneri paketi sunmuştur. Bu öneri paketiyle Denktaş, Kıbrıs’ta çözüm sürecinin sona ermediğini, Rum tarafı isterse, Annan Planı zemininde değil, başka bir zeminde sürecin devam edebileceğini göstermeyi istemiştir. Denktaş’ın önerileri iki ana unsur içermektedir. Birincisi ve en önemlisi, Maraş Bölgesini, yeniden iskana açılmak üzere Rum tarafının kontrolüne verilmesidir. İkinci unsur, iki taraf arasında güven artırıcı önlemlerle ilgilidir; ticaret, ulaşım ve dolaşım gibi.

Denktaş önerilerin kabul edilmesi, Ada’da havayı yumuşatacak, hem de anlaşma için diyalog yolunu açık tutacaktır. Rum tarafı, Denktaş ile sadece BM çerçevesinde görüşebileceğini söyleyerek öneriyi reddetmiştir¹⁷⁵.

Bu arada Dışişleri Bakanı Powell 3 Nisan’da Başbakanla yaptığı görüşmede, “Bu plan revize edilsin tekrar masaya yatırılınsın, AB ile uyumlu bir Türkiye daha faydalı olur. Kıbrıs konusunda ABD hükümeti Türkiye’nin çözüm önerilerini ve girişimlerini destekliyor”¹⁷⁶ demiştir.

BM Güvenlik Konseyi, Annan Planı üzerinde anlaşmaya varılamamasında KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş’ı sorumlu tutan bir karar metnini 14 Nisan’da oybirliğiyle kabul etmiştir. Ayrıca Genel Sekreter Kofi Annan’ın planına destek verdiklerini belirterek müzakerelere devam etmeleri için taraflara çağrıda bulunmuştur.

¹⁷⁵ “Denktaş’a cevap olumsuz”, Radikal, 04-04-2003.

¹⁷⁶ “Köşk: ‘Bu Öneri Çok Yapıcıydı’ ”, Radikal, 04-04-2003.

Başbakan Erdoğan, BM'nin Kıbrıs müzakerelerinin devam etmesine karar vermesini bir başarı olarak değerlendirmiş ve “Bizim arzu ettiğimiz budur”¹⁷⁷ demiştir.

16 Nisan 2003'te Yunanistan'ın başkenti Atina'da düzenlenen törende 10 ülke Avrupa Birliği'ne katılım anlaşmasını imzalamıştır. Bu 10 ülkeden biri olan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), “Kıbrıs Cumhuriyeti” adı ile tüm Kıbrıs'ı temsilen AB'ye katılım anlaşmasını imzalamıştır. Anlaşmanın ardından Yunanlılar zafer sevinciyle gerçek duygularını açıklamışlardır: Başbakan Simitis “Enosis'i başardık” derken, Yunan Savunma Bakanı Yannis Papandoniu, “Kıbrıs Rumlarının AB'ye girişi Hellenizmin zaferidir. Yunan bilinciyle, Yunan diliyle, iki Yunan devleti artık AB üyesidir”¹⁷⁸ demiştir.

Rum Kesiminin AB'ye girmesinin ardından Ankara, Kıbrıs sorununun çözümüyle ilgili olarak yeni stratejisini belirlemiştir. 1 Mayıs 2004'e kadar izlenecek politikanın ana başlıklarına göre, Kıbrıs sorunu BM gündeminde kalacak, Kuzey Kıbrıs ile ilhak politikasına son verilecek, AB ile ilişkilerin bozulmasına müsaade edilmeyecek ve çözüm için her yol denenecektir.¹⁷⁹ Denktaş ta 4 Nisan'da Ankara'nın paralelinde “Annan planı müzakere zemini olarak kabul ettiğini” bildirmiştir. Rumlar ise 16 Nisan'a kadar BM'den karar çıkartmayarak “sorunun AB meselesine” dönüştüğünü kabul ettirmek istemişlerdir. BM'den sorunun 1 Mayıs 2004'e kadar Annan Planı çerçevesinde çözülmesini kararı çıkmıştır. Bu karar üzerine AB Dönem Başkanı Yunanistan'ın Başbakanı Kostas Simitis, Kıbrıs sorununun

¹⁷⁷ “Erdoğan: ‘Müzakerelerin Devam Kararı Başarıdır’”, Milliyet, 15-04-2003.

¹⁷⁸ “Zeytin Dallı Kapanış”, Hürriyet, 18-04-2004.

¹⁷⁹ “Türkiye, BM Çözümünde Israrlı”, Cumhuriyet, 18-04-2004.

çözümünde Annan Planının müzakere temeli oluşturabileceğini, ancak bu konuda olumlu koşulların oluşturulabilmesi için bazı değişikliklerin yapılması gerektiğini söylemiştir.¹⁸⁰

Denktaş, 23 Nisan'da çözüme yönelik olarak taraflar arasında yumuşama ve diyalog sürecini başlatmak için iki halkın arasında 30 yıldır kapalı olan sınırları açmıştır. Kısa sürede her iki taraftan yoğun geçişler olmuştur.

2003 yılının en önemli olaylarından birisi de yıl sonunda yapılacak olan Kıbrıs'taki milletvekili seçimleri olmuştur. Çünkü taraflar çözüm için kendilerini bu tarihe endeksleyerek seçim sonucunda ortaya çıkacak tabloya göre politika belirleyeceklerdi. Böylece hem Ankara hem de Brüksel 2003 yılını Kıbrıs seçimlerini bekleyerek boşa geçirdiler¹⁸¹

Aslında her iki tarafta, seçimlerde KKTC'deki muhalefetin kazançlı çıkacağı ve bu bağlamda Kıbrıs çözümünün çok daha kolay olacağını düşünmektedirler. Denktaş'la yıldızı barışmayan Türk Hükümeti çelişkili açıklamalarla kafaları karıştırarak adada yapılacak seçimlere kadar zaman kazanmak istemiştir. Çaresiz kalan hükümet bütün umudunu Kıbrıs'ta yapılacak seçimi muhalefetin kazanmasına bağlamıştır. Çünkü muhalefet, küçük değişikliklerle Annan Planı'nı kabul ettiğini daha önceden deklare etmiştir.¹⁸² Aynı şekilde AB bu seçimlerde başta CTP olmak üzere muhalefetin iktidar çıkacağını planlamış, devamında Denktaş'ın müzakere yetkisinin alınacağını, 2004'te de kendi istemi doğrultusunda sorunun çözülebileceğini düşünmüştür.¹⁸³ Bu doğrultuda Verheugen, seçimlerin Kıbrıs Türk muhalefetinin kazanması halinde, Komisyonun tüm adayları Mayıs'a

¹⁸⁰ Kostas Simitis, "Olacağı Buydu!", Güneş, 20-04-2004.

¹⁸¹ Ferai Tınç, "Kıbrıs'ta Seçim İpoteği", Hürriyet, 14-11-2003.

¹⁸² Tufan Türeç, "Hükümetin Kıbrıs'taki Politikası: Kaçak Güreş", Hürriyet, 20-10-2003.

¹⁸³ Mustafa Balbay, "Kıbrıs'ta 3. Barış Harekatı", Cumhuriyet, 20-05-2003.

kadar AB'ye katılımı için hazırlayabileceği konusunda kuşkusunun olmadığını beyan etmiştir.

14 Aralık 2003'te beklenen seçim yapılmıştır. Seçimler iki yaklaşım arasında geçmiştir. Bir tarafta, Annan Planı temelinde Kıbrıs'ta bir çözüme varılmasını destekleyenler, diğer tarafta ise Annan Planı'nın çözüme bir zemin olamayacağını iddia eden partiler bulunmaktadır. 50 sandalyeli parlamentodaki sandalyeler 25-25 iktidar ve muhalefet arasında paylaşılmıştır.¹⁸⁴

KKTC tanınmamasına rağmen seçimler uluslararası toplum tarafından yoğun bir biçimde izlenmiştir. Bilindiği gibi devlet olmak için tanınma şart değildir. Seçim öncesinde yapılan özgür siyasi kampanya, yargının gözetiminde kurallara sıkı sıkıya bağlı şeffaf uygulama vb. nedenlerle seçimlerin adil, dürüst ve demokratik olduğu en açık bir biçimde kanıtlanmıştır. Halkın hakimiyeti olan demokrasi, tanınmayan KKTC'nin etkin bir devlet olduğunu bir kere daha ortaya koymuştur.

Muhalefet cephesi hükümet cephesinden yüzde 2 fazla oy almıştır. Ancak bu fark meclisteki sandalye sayısına yansımamıştır. Annan Planı temelinde çözüm isteyenler ve buna karşı çıkanlar olarak alındığında, iki taraf arasındaki oy farkı yüzde 1 civarındadır. Bu arada muhalefetin meclisin üçte ikisinin çok altında kalması, Cumhurbaşkanı Denktaş'ın müzakerecilik görevine devam edeceğini göstermiştir. Ancak daha önceki seçimlere göre muhalefetin artan oyu, halkın Annan Planı temelinde çözüm istediği anlamına gelmiştir.¹⁸⁵

¹⁸⁴ Meral Gezgin Eriş, "Kıbrıs'ta Sandıktan Ne Çıktı", Dünya, 18-12-2003.

¹⁸⁵ Gündüz Aktan, "Buradan Nereye", Radikal, 15-12-2003.

Seçim sonuçlarının işaret ettiği istikamette, muhalefet partisi CTP ile iktidar partisi DP; Annan Planı çerçevesinde çözümü kabul eden bir koalisyon hükümeti kurmuşlardır. Seçimin sonuçlanması ve yeni hükümetin kurulmasıyla birlikte KKTC ve Türkiye’de çözüm üzerindeki çalışmalara hız vermişlerdir. Daha önceden de Cumhurbaşkanı Denktaş Yunanistan’ın To Vima gazetesine verdiği demeçte, Türk Dışışleri Bakanlığıyla Kıbrıs konusunun çözümü için ortak çalışmaların sürdüğünü ve hazırladıkları yeni planı seçimlerden sonra sunacaklarını söylemiştir.¹⁸⁶

4 Mart’ta Cumhurbaşkanı Denktaş, Ankara’da Başbakan Erdoğan ve Dışışleri Bakanı Gül ile görüşerek adada taraflar arasında yapılacak görüşmelerde Türk tarafının “olmazsa olmazları “ hususunda tam bir mutabakat sağlamıştır.¹⁸⁷ Bunlar; iki kesimliliğin güçlendirilmesi, bu amaçla Kuzeye geçecek Rum sayısının sınırlandırılması, Türkiye’nin garantörlüğü, mal-mülk sorununun adil ve toplu olarak çözülmesi,varılacak bu anlaşmanın AB’nin değiştirilemeyecek temel hukukuna dahil olmasının sağlanmasıdır. Bununla birlikte ATO’da konuşma yapan Denktaş, Türk tarafının “olmazsa olmaz” olarak sunduğu isteklerinin kabul edilmemesi halinde, artık bir daha masaya oturmayacağını ve referandumla “hayır” kampanyasına öncülük edeceğini söylemiştir.¹⁸⁸

Ancak Rum tarafının, görüşmelerin 1 Mayıs’a kadar yetişmeyeceği, dolayısıyla anlaşmazlık konularının geçici olarak bir paket halinde bekletilmesi, sanki uzlaşma varmış gibi Güney Kıbrıs devletiyle birlikte AB’ye girişin sağlanması üzerinde durmuşlardır. Burada

¹⁸⁶ “Denktaş: Yeni Bir Plan Üzerinde Çalışıyoruz”, Radikal, 15-12-2003.

¹⁸⁷ Fikret Bila, “Erdoğan’dan Güvence”, Milliyet, 07-03-2004.

¹⁸⁸ Sami Kohen, “Denktaş’ın İkinci Cephesi”, Milliyet, 04-03-2004.

amaç Güney Kıbrıs ve Yunanistan'ın müzakerelerin her aşamasında direnerek zaman kazanılması suretiyle 1 Mayıs tarihine ulaşılmasıdır.

Kıbrıs sorununa Annan Planı çerçevesinde çözüm bulma çalışmaları başkanlığında bir dizi görüşmeler şeklinde gerçekleşmiştir. Müzakerelerde taraflar arasında sıkıntılı anlar yaşanmıştır. New York'ta varılan anlaşmaya göre, Kıbrıs'ta taraflar aralarında anlaşamazlarsa iki anavatan da meseleye dahil olacaklardır. Ancak Bürgenstock'a gelen Yunan heyeti, görüşmelerin dörtlü yerine ikili olmasını istemiştir. Ayrıca Rum lideri Papadopoulos, Cumhurbaşkanı Denktaş'ın yetki verdiği KKTC heyetini yetkisiz bularak Türk tarafı ile ikili görüşmeleri reddetmiştir¹⁸⁹

Bu arada Kıbrıs Rumları ile Atina'nın arasındaki hedef ve birliktelik değişmezken, Türkiye ve KKTC'nin ilişkileri iyi bir manzara arz etmemektedir. Denktaş New York'a gitmeden önce ve sonra hükümetin kendinden gerçekleri sakladığını söylemektedir. Başbakan Erdoğan, "Davos'ta, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'a verdiği yetkiden (Plandaki boşlukların Annan tarafından doldurulması) Denktaş bilgilendirilmemiştir. Cumhurbaşkanı Sezer de Annan'a verilen bu açık çekin içeriğini daha sonra Davos tutanaklarından öğrendiğini ve 23 Ocak'taki MGK toplantısının dışına çıkıldığını söylemiştir.¹⁹⁰

13 Şubat'ta New York'ta başlayan Kıbrıs Maratonu bir haftadır İsviçre'nin Bürgenstock kasabasında 31 Mart'ta sona ermiştir. BM Genel Sekreteri Kofi Annan 29

¹⁸⁹ Cüneyt Arcayürek, "...", Cumhuriyet, 26-03-2004.

¹⁹⁰ Mustafa Balbay, "...", Cumhuriyet, 26-03-2004.

Mart'ta soruna taraf olan dört tarafı buluşturmuştur.¹⁹¹ Annan, Dışışleri Bakanı Gül ve Yunanistan Dışışleri Bakanı Petros Molivyatis'in hazır olduğu toplantıda, plan taslağını incelenmek üzere taraflara vermiştir. 30 Mart'ta taraflar, plana ait değişiklik önerilerini Annan'a yazılı ve sözlü sunmuşlardır. Rum tarafının planda 20 noktaya itiraz ettiği öğrenilmiştir.¹⁹² 31 Mart'ta değişiklik önerilerini değerlendiren BM Genel Sekreteri Kofi Annan boşlukluları doldurulmuş "4. Annan Planı'nı" 24 Nisan'da referanduma götürölmek üzere taraflara iletmiştir.

B. IV. ANNAN PLANI VE PLAN ÜZERİNE DEğerLENDİRMELER

1. Anayasal Düzenlemeler

BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın yenilenmiş Kıbrıs planına göre; Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti, biri Kıbrıs Rum Devleti diğerisi ise Kıbrıs Türk Devleti olan iki eşit kurucu devletten oluşan fesh edilemez bir ortaklık yapısı olan, bağımsız bir devlet olacaktır. Kurulacak olan yeni cumhuriyet hükümeti, "siyasi eşitlik", "iki bölgelilik" ve kurucu devletlerin "eşit statüsü" temel ilkeleri çerçevesinde yapılandırılması planlanmıştır.

Buna göre kurucu devletler eşit statüdedirler. Anayasanın Federal Hükümete verdiği yetkilerin dışında kalan tüm yetkilerini haritalarda belirtilen toprak sınırları içerisinde özgürce kullanabilirler. Dış dünya ile ticari ve kültürel ilişkiler kurabilirler. Federal hükümet

¹⁹¹ "9 Bin Sayfa Masada Telefon Trafığı Dorukta", Cumhuriyet, 31-03-2004.

¹⁹² "İsviçre'de Kritik Gün", Cumhuriyet, 31-03-2004.

ve kurucu devletler birbirlerinin yetki ve görevlerini ihlal edemezler. Federal Devlet ve kurucu devletlerin yasaları arasında herhangi bir hiyerarşi yoktur¹⁹³

Federal Parlamento iki meclisten oluşmaktadır: Senato ve Temsilciler Meclisi. Her iki meclis beş yıllık bir süre için nisbi temsil şeklinde seçilen 48 üyeden oluşur.

Senato her bir kurucu devletten eşit sayıda seçilen Kıbrıslı Türk ve Rum senatörlerden oluşur. Senatörler, Kıbrıs Rumları ve Kıbrıs Türkleri ayrı ayrı oylayarak, nisbi temsil temelinde, Kıbrıs vatandaşları tarafından yasaya uygun olarak seçilir.

Temsilciler Meclisi, her kurucu devletin, Meclis toplam sandalye sayısının en az dörtte birine sahip olması önkoşuluyla, kurucu devlet iç vatandaşlığına sahip olanların oranına göre belirlenecek sayıda temsilciden oluşur.

Buna göre, Temsilciler Meclisinde Türkler 12, Rumlar 36 sandalyeye sahip olacaklardır. Rumların Türklere göre sayıca üstünlüğü Senatodaki eşit sandalye dağılımıyla dengelenecektir.

Parlamento kararları, iki kurucu devletten gelen senatörlerin dörtte birinin oylamaya katılması koşuluyla başat çoğunluk sistemiyle alınacaktır.

Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nde yürütme yetkisine Devlet Başkanlığı görevini üstlenecek "Başkanlık Konseyi" sahip olacaktır. Konseyin oy kullanan altı üyesi vardır.

¹⁹³ www.ctpkibris.org

Parlamento, Başkanlık Konseyine oy hakkı olmayan üyeler de seçilebilir. Özel çoğunluk kararı ile aksi belirtilmedikçe oy kullanmayan üç üye seçilebilir.

Başkanlık Konseyi, iç vatandaşlığa sahip olanların sayısı ile orantılı olarak her kurucu devletten gelen oy hakkı olan üyelerin üçte biri ve oy hakkı olmayan üyelerin üçte birinden oluşmaktadır. Buna göre Başkanlık Konseyi'nin 6 Rum, 3 Türk üyesi olacaktır. Cumhurbaşkanlığı makamı, Türk ve Rum üyeleri arasında dönüşümlü bir şekilde işleyecektir. Cumhurbaşkanlığını 40 ay Rumlar, 20 ay ise Türkler yapacaktır.¹⁹⁴

Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nin resmi dilleri Rumca ve Türkçe'dir. Tüm orta eğitim öğrencilerine bu diller zorunlu olarak öğretilenektir. Sonuç olarak Türkçe, AB'nin 21. resmi dili haline gelecektir.

Tek bir Kıbrıs vatandaşlığı olacaktır. Kıbrıs vatandaşlığına sahip olan herkes aynı zamanda kurucu devlet iç vatandaşlığına da sahip olacaktır. Hiç kimse aynı zamanda her iki kurucu devletin iç vatandaşlık statüsüne sahip olamayacaktır.

Taraflara sunulan plan, 24 Nisan'daki referandumda kabul edilirse, Oluşturucu Türk Devleti de federasyonun bir parçası olarak 1 Mayıs tarihinde resmen AB'nin bir üyesi olacak, Kıbrıslı Türkler de bu çerçevede AB vatandaşı sıfatı kazanacaklardır.

¹⁹⁴ <http://www.hurriyetim.com.tr>

IV. Annan Planı'nın bir öncekine göre Türk tarafının lehine olduğu söylenebilir. İlk Annan Planı'nın fazla incelenmeden imzalanmasında ısrar eden bazı çevreler dinlenseydi IV. Annan Planı olmayacak ve iyileştirmeler olmayacaktı. Bu durum müzakere masasına hemen oturmamanın karşı taraftan birtakım kazanımlar sağlamak için iyi bir yöntem olduğunu göstermektedir.¹⁹⁵

Son Annan Planı, bazı iyileştirmeler yapılmasına rağmen Türkiye'nin kabul edebileceği bir anlaşma metni değildir. Planda, uygulanması durumunda, Türk tarafını sıkıntıya düşürecek, Rum nüfuzu içinde eritecek bazı maddeler bulunmaktadır. Son müzakere sürecinde bu olumsuz maddelerin düzeltilmesi için büyük uğraş verilmesine rağmen planda aynen kaldığı görülmektedir.

Anayasal düzenlemeler açısından; son Annan Planı'nın üçüncü taslağa göre yapılan iyileştirmeler ve bu meyanda Türk tarafının itirazları dikkate alınmayarak aynen korunan maddeler şunlardı:

Annan Planı'nın 26 Şubat 2003 tarihinde masaya konulan üçüncü şeklinin Türk tarafı açısından en sakıncalı bölümlerinden biri, 48 sandalyeli Senato'da taraflar arasındaki sayısal eşitliğin iki toplum değil, iki oluşturucu devlet arasında tanımlanmış olmasıydı.

Temsilciler Meclisi'ndeki Türk-Rum delege sayısı birbirine eşit (24-24) olsa bile uzun dönemde bu sayısal eşitlik Rumlar lehine bozulacaktı. Türk oluşturucu devletine yerleşecek

¹⁹⁵ “Annan Planı'nın Maceralı Öyküsü”. Hürriyet, 02-04-2004.

Rumlar seçme ve seçilme hakkını elde ettikten sonra senatör olmaya hak kazanacaklardı. Senatoda Rumların sayıca üstün olmaları ihtimali ortaya çıkacaktı.

Türk tarafı bu durumu kendi lehine çevirebilmek için BM'den senatörlerin iki toplumluluk ve etnik kökenleri göz önüne alınarak eşit sayıda seçilmelerini, senatoda 24 Türk ve 24 Rum üyenin olmasını istedi. Bu talep kabul edildi ve IV. Plana "Senato eşit sayıda Kıbrıslı Rum ve Türk senatörden oluşur" ifadesi girdi. Bu düzeltmenin Türk tarafının en büyük kazançlarından biri olduğu dile getirilmektedir.

Üçüncü Planda senatoda karar alınabilmesi için her iki tarafın senatörlerinin dörtte birinin oylamaya katılması koşuluyla basit çoğunluk yeterli oluyordu.

Bu durumda Türk senatörlerin 6'sının Rum tarafının sunduğu karar tasarısında olumlu oy kullanması kararın geçmesi için yeterli oluyordu. Bir başka deyişle Türk senatörlerin görüş ayrılığına düşmesi ve 6 senatörün Rumlarla beraber hareket etmesi halinde kalan 18 senatör bu kararın çıkmasını engelleyemiyordu. Türk tarafı, bu sakıncayı gidermek için BM'nin geçmişte hazırladığı muhtelif çözüm planlarında emsalleri olduğu (ve 1960 Anayasası) üzere karar yeterliliği için 2 senatörden 6'sının değil, en az 13'ünün lehte oy kullanması koşulunun getirilmesini istedi. Ancak bu talep müzakereler sırasında kabul görmedi. Bu durumda, Senatodaki Türk çoğunluğunun Rumların herhangi bir karar tasarısını tehlikeli görüp engellemek istemesi halinde, büyük bir uyum içinde davranması gerekecek. Bir anlamda veto yetkisinin işleyebilmesi için toplam 24 üyeden 19'unun birlikte hareket etmesi şarttır. Yeni plana göre, Senatodaki sandalye sayısı taraflar arasında 24/24 olarak eşit sayıda dağılımı yapılırken, Temsilciler meclisinde sandalye sayısı Türk ve Rum nüfuslarıyla orantılı olarak (16/36) saptanması öngörülmüştü. Görüldüğü gibi yeni Kıbrıs

Cumhuriyeti’nde siyasi sistem, Rumların egemenliği ilkesine dayanmaktaydı. Buna göre Rumlar Temsilciler Meclisi’nden istediği kararları kolaylıkla çıkartabileceklerdi. Ayrıca 1960 Anayasası’nda, Türkler için bir bakıma garanti olarak sayılan, Cumhurbaşkanı ve vekilinin kararları veto etme yetkisi bu planda yer almamıştır.¹⁹⁶

2-) Mal Mülk Mübadelesi ve Toprak Düzenlemesi

Annan Planı’nın Türk tarafı açısından ilk aşamadaki en sancılı bölümü toprak düzenlemeleridir. KKTC’nin kontrolündeki topraklar kadarının Rumlara verilmesi sonucunda %28,6’ya düşecektir. Bu planın imzalanmasıyla birlikte Kuzeydeki en verimli topraklara sahip olan Karpaz ve Güzelyurt ilçesi de dahil olmak üzere 65 yerleşim birimi Rum bölgesine geçecektir.

Söz konusu toprak düzenlemesi sonucunda 55 bin Kıbrıs Türk’ü evinden olacaktır. Evlerin boşaltılıp Rumlara verilmesi üç yıl içinde tamamlanacaktır. Evlerini terk edenler için toplu konutlar yapılacak ve mağdur olanların bu evlere yerleştirilmesinden sonra bu topraklar karşı tarafa bırakılacaktır. Yeni konutların finansmanın karşılanabilmesi için ABD, AB ve uluslararası finans kuruluşlarının katılacağı bir bağışçılar konferansı düzenlenmesi planlanmıştır.¹⁹⁷

Son Annan belgesiyle, daha önceki olaylar neticesinde mallarının tasarrufunu kaybeden mal sahiplerinin taleplerinin karşılanması için bir sistem oluşturuldu. Buna göre;

¹⁹⁶ Ertuğrul Önalp, “Referandum Sonrasında Ne Yapılabilir”, Cumhuriyet, 06-05-2004.

¹⁹⁷ Sedat Ergin, “Son Annan Planı”, Hürriyet, 01-01-2004.

-Toprak ayarlamasına tabi bölgelerdeki taşınmaz mallar, mallarının tasarrufunun kaybeden mal sahiplerine iade edilir.

-Toprak ayarlamasına tabi olmayan bölgelerde, “iade” veya “tazminat” yoluyla mülkiyet haklarının kullanımı için yapılacak düzenlemeler aşağıdaki temel kurallara göre olacaktır:

-Tasarrufunu kaybeden mal sahipleri ve kuruluşlar “tazminat almayı tercih etmeleri” durumunda, malların gerçek değerinin tespitiyle bulunacak bedel tutarını devlet garantili tahvil ve Mal Değer Belgesi şeklinde alırlar.

Tasarrufu kaybeden diğer mal sahipleri, şayet tazminatı tercih etmezlerse toplam mülklerinin üçte birinin “iadesi” hakkına sahip oluyorlar ve geriye kalan üçte ikilik bölümü ise ya tazminat yoluyla kapatılıyor ya da takas yöntemiyle mahsup ediliyordu.¹⁹⁸

Rum tarafına terk edilecek toprakların yönetimi geçici bir süreyle Kıbrıs Türk Devleti’nde olacaktır. BM bir yıl sonra devreye girecektir. Yönetim BM gözetiminde 42 aylık bir döneme yayılan 3-6-10’ar aylık aralarla Rum tarafına devredilecektir.¹⁹⁹

Annan Planı’nın yürürlüğe girmesinden önce yapılan işlemlerin neden olduğu yükümlülük ve tazminat talepleri, işbu Anlaşmanın hükümleri gereği aksi düzenlenmediği durumlarda, iddia sahibinin bulunduğu kurucu devlet tarafından ele alınacaktır.

Kuruluş Anlaşması’nın yürürlüğe girdiği tarihte toprak düzenlenmesine dahil bölgelerde oturan en az beş yıldan beri Kıbrıs’ta ikamet eden Kıbrıs vatandaşları dışındaki

şahıslar, geldikleri ülkelere dönüp yerleşmeleri amacıyla mali destek almak için başvurabilirler. Bu miktar dört kişilik bir aile için en az 10.000 Euro olacaktır²⁰⁰

IV. Annan Planı taslağı ekindeki harita 3. taslak ile aynı olup değiştirilmemiştir. Türk tarafı, iki oluşturuıcı devlet arasındaki sınırın düz olmasını istemesine rağmen, sınır çizgisi bir elin parmakları gibi girintili çıkıntılı idi. Buna göre 60 km’lik Magosa-Lefkoşa karayolunda üç kez Rum sınırına girip çıkmak gerekecektir. Bu sınır düzeltme isteğı BM tarafından uygun görülmemiştir.

Mal-Mülk mübadelesinde, ortak devletlerin yetkileri yoktur ve bu iş için “Mülkiyet Kurulu” yetkilendirilmiştir. Kurulun vereceğı kararlar, ortak devletlerdeki mahkemelerce temyiz edilemeyecek ve Mülkiyet Mahkemesinin verdiğı kararlar değiştirilmeyecektir. Kısa sürede iç hukuk yollarının tükenmesi nedeniyle, mülkiyet sahipleri doğrudan AİHM’e müracaat edebileceklerdir.

Ayrıca toprak düzenlenmesi sonucunda, KKTC’nin ekilebilir topraklarının %65’i Rumlara bırakılmaktadır. Toprak düzenlemesiyle, Türk tarafının uğrayacağı toplam kayıp yılda 200,3 milyon dolar olarak hesaplanmıştır.²⁰¹

¹⁹⁸ Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü s.16.

¹⁹⁹ <http://www.yilmaz.com.tr>

²⁰⁰ Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü s.86.

²⁰¹ Ertan Efeğil, “Temel Konular Işığında Annan Belgesi’nin Analizi” Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2003. (Birinci Baskı) s.55-56.

Türk oluşturucu devletinde, yabancılardan mülk edinme konusunda, bu planla moratoryum imkanı getirilmiştir. Buna göre kuzeydeki Türk oluşturucu devletinde kiři başına dūřen milli gelir Rum tarafındaki gelirin %85'ine ulaşıncaya kadar ya da en geç 15 yıl içinde Rumların ya da AB vatandaşlarının Kuzey Kıbrıs'ta mülk edinme hakları kısıtlanabilecektir.²⁰²

Mülkiyet konusunda en doğru yaklaşım, kişilerin otuz yıl önce evlerini terk ettikleri ve mevcut duruma adapte olduklarının kabul edilmesidir. oğuna yerel kaynaklar ya da uluslararası yardımlar ile maddi ya da mülki tazminat sağlanmıştır. İki halk arasında 1975'te yapılan anlaşma ile nüfus mübadelesi resmi temele oturtulmuştur. Bu arada o kadar çok olay olmuştur ki; bu olayları tekrar deşmeye ve kişileri tekrar eski durumlarına kavuşturmaya çalışmak hem gerekdişi, hem de insanlık dışı bir davranıştır.²⁰³

3.) Garantörlük ve Adanın Askersizleştirilmesi

Son planın en önemli maddelerinden biri de Adanın garantörlüğü ve askerden arındırılmasıdır. Bu bölüm Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenliğiyle yakından ilgilidir.

Yeni planın, güvenlik ve garantiler ile ilgili bazı önemli maddeler şunlardır: Kıbrıs'ın tümünün veya bir parçasının başka bir ülke ile birleşemeyeceği, 1960 Garanti ve İttifak Anlaşmalarının yeni düzende de uygulanmak üzere geçerli olmaya devam edeceği, 1960 Garanti Anlaşmasının, sadece Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nin değil, aynı zamanda kurucu

²⁰² Sedat Ergin, "Mal-Mülk Konusunda Türklerin Dediği Oldu", Hürriyet, 03-04-2004.

²⁰³ Michael Stephen, "Senaryolar ve Öneriler", Hasan Ünal (ed). Uluslararası Kıbrıs Konferansı, Tebliğler ve Tartışmalar, TOBB. Ankara, Mart 2003, s.160.

devletlerin de toprak bütünlüğünü, güvenliğini ve anayasal düzenini garanti edeceği şeklindedir.²⁰⁴

Ayrıca IV. Annan Planı'nda, Türkiye ve Yunanistan'ın adadaki askeri varlıkları belirli bir süreç içinde azaltılması öngörülmüştü. Buna göre;

2011 yılına kadar her birlik asker sayısını 6000'e indirecek, 2018 yılına kadar veya Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılımına kadar hangisi daha erkense, hiçbir birlik 3000'i geçmeyecekti. Bundan sonraki sürede Yunan birliğinin sayısı 960, Türk birliğinin sayısı 650'yi geçemeyecek ve bu birliklerin adadan tümüyle çekilmesi konusu ise üç yıllık sürelerle gözden geçirilecekti.

Bunun yanında, adada bulunan Kıbrıslı Rum ve Türk kuvvetler dağıtılacak ve silahları da Türk ve Yunan birliklerinin adadan aşamalı ve eş zamanlı olarak adadan ayrılmaları sağlanacaktı.

Aynı şekilde, Kıbrıs Cumhuriyeti kurucu devletlerin rızası olmaksızın, toprağını uluslararası askeri operasyonlara açmayacak ve bunun için Türkiye AB üyesi olana kadar Yunanistan ve Türkiye'den izin alacaktır²⁰⁵.

Annan Planı'nın "daimi derogasyonlar" içermemesi durumunda Türk tarafının ileride büyük sıkıntılara düşeceği kaçınılmazdır; Rumlara ve özellikle Türk kesimine gelecek olanlara seyahat, yerleşme ve mülkiyet hakları alanlarında getirilen kısıtlamaların Kıbrıs

²⁰⁴ "Hükümet Annan Planı'nın Olumlu Yanlarını Açıkladı", Hürriyet, 05-04-2004.

²⁰⁵ Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü, a.g.e., s. 14-15.

AB'ye girdikten sonra geçerli olabilmesi için AB'nin bunların birincil hukuk olduğunu kabul etmesi gerekmektedir. Planda bu konuya açıklık getirilmemiştir. Bu konunun AB üye devletlerinin parlamentolarında onaylanması gerekmektedir. Şimdiki hali Türk tarafına yeterli teminat vermemektedir²⁰⁶.

Bu bağlamda, Kıbrıs'ta varılacak anlaşmanın, AB birincil hukuku kapsamına alınmasına yönelik bir soru üzerine De Soto, AB Konseyi'nin Komisyona bir talepte bulunarak, bu anlaşmanın içeriğinin yasal açıdan güvenli kılınmasını isteyeceğini kaydetmişti²⁰⁷. Ancak AB'den olumlu cevap gelmemiştir. AB Komisyonu Başkanı Prodi yaptığı açıklamada “daimi derogasyonlar kabul edilemez” derken Verheugen de bu doğrultuda “daimi derogasyonların kabul edilmemesi AB Komisyonunun büyük başarısıdır”²⁰⁸ demiştir.

Görüşmeler sırasında De Soto'nun plan taslağında bulunmayan bir maddeyi Türk tarafının bilgisi olmadan eklemesi, Türk tarafının Annan Planı'na olan güvenini daha da sarsmıştır. Bu madde “Türk savaş gemilerinin Kıbrıs karasularından geçerken Kıbrıs Hükümeti'nden izin alacağı” hükmünü taşımaktaydı. Planı hazırlayanların bu girişimi, 9 bin sayfalık belgede bunun gibi başka tuzakların olabileceğini akla getirmektedir.²⁰⁹

Plana göre adada kalacak olan 650 kişilik askeri güç belki asayiş korumak için yeterli olabilir. Ancak bu küçük birlik, Türk Silahlı Kuvvetlerine bir askeri üs sağlamayacak

²⁰⁶ Coşkun Kırca, “Son Annan Planı”, Akşam, 02-04-2004.

²⁰⁷ “Annan Planı'nın Son Hali”, Hürriyet, 01-04-2004.

²⁰⁸ Sabahattin İsmail, “Erdoğan-Gül İkilişinin Çelişkileri, Annan Planı ve Referandum”. “Annan Planı'na Hayır”, İleri Yayınları, Birinci Baskı, Nisan 2004, s.77-78.

²⁰⁹ “Annan Planı'nda Tuzak” Güneş, 24-04-2004.

niteliktedir. Annan Planı'nın uygulanması için adaya yaklaşık 7 bin asker gelecektir. Adada kalacak Türk askeri birliğin Birleşmiş Milletler gücü içinde eritilmesi düşünülmektedir.²¹⁰

Avrupa Birliği'ne girdikten sonra Kıbrıs'ın Türkiye için bir tehlike oluşturmayacağını dolayısıyla asker ve üslere ihtiyaç olmayacağını söyleyenler bulunmaktadır. Ama AB üyesi İngiltere'nin Kıbrıs'ta büyük bir üssü vardır. Bu üsler AB'ye karşı değildir. Orta Doğu'nun istikrarı için kurulmuştur. İngiltere Orta Doğu'nun dışında olmasına karşın Türkiye bu bölgededir. Bu bölgenin istikrarı İngiltere'den Türkiye için önemli değil midir? Eğer önemli ise Türkiye neden Kıbrıs'taki imkanlardan mahrum kalmaktadır?

Bu arada AB'nin geleceği de sorgulanabilir. Irak Krizi'nde AB içindeki çatlağın ileride daha büyük boyutlara ulaşabileceği ve bir süre sonra bu birliğin dağılabileceği varsayımı yanlış olmayacaktır. Bu durumda adadaki küçük Türk askeri birliğin, Türk tarafının haklarını nasıl savunacağı ve etkin bir güç olup olmayacağı akla gelebilir. Batının geçmişte Türk tarafına yaklaşımı hatırlanacak olursa (Girit meselesinde olduğu gibi) bu tezin dikkate alınması yerinde olur.

4.) Rum Göçmenlerin Kuzeye Yerleştirilmesi

Yeni plana göre Rumların kuzeye kesin dönüşleri için sınırlama getirilmiştir. Buna göre göç edecek Rumlar için 19 yıl sürecek barajlı bir takvim işleyecektir. Kuruluş Anlaşması'nın yürürlüğe girmesini takip eden beşinci yılın sonuna kadar Rumların geri

²¹⁰ <http://www.stargazete.com.tr>

dönüşüne moratoryum getirilmiştir. 6. ve 9. yıllar arasındaki geçişler, yerleşim yerindeki nüfusun %6'sını, 10. ve 14. yıllar arasında %12'sini, 19. yıla kadar veya Türkiye'nin AB'ye katılımına kadar (bunlardan hangisi daha önce gerçekleşirse) %18'ini geçemeyecek şekilde kısıtlama getirilmiştir.²¹¹

Bu eşiğin ardından Rumların oranı %33'e kadar çıkabilecektir. Buna karşılık, Karpaz Bölgesi'nde özel statüdeki Rum köylerinin sakinleri ve 1974'te güneye göç etmek zorunda kalan ve bugün yaşları 65'e varan Rumlar bu sınırlamaların dışında tutulmuşlardır.²¹²

Ayrıca plan, Kıbrıs kimliğini muhafaza etmek amacıyla 19 yıllık geçiş dönemi boyunca Kıbrıs'ta yaşayan Yunanistan ve T. C. uyrukluların göçmenliği için kısıtlama getirmiştir. Buna göre Türk ve Rum Kurucu Devletlerindeki Türk ve Yunan göçmenlerinin nüfusu ilgili kurucu devletlerin nüfuslarının %5'ini geçemeyecektir.

Son Annan Planı, güneyden gelecek Rumların kuzeye göç etmelerine izin vermesi Kuzey'in istikrarını bozmuş olmaktadır. Bu durumda kuzey topraklarında yaşayan nüfusun en az üçte birinin zamanla Rumlardan oluşacağı ve iki bölgeliliğin büyük ölçüde ortadan kalkacağı görülmektedir.²¹³

Daha önce birlikte yaşamış ancak aralarında sert çatışmalar çıktığı için ayrılmış farklı etnik gruptan toplumları tekrar bir araya getirilmesinin bir örneği dünya tarihinde yoktur. Almanlar kendi toprakları olduğu halde Çek Cumhuriyeti'ndeki Sudetenland Bölgesine ve

²¹¹ Kıbrıs Sorunun Kapsamlı Çözümü, a.g.e., s.10.

²¹² Sedat Ergin, "Son Annan Planı" Hürriyet, 01-04-2004.

²¹³ "Plan Gösterildiği Gibi Değil", Cumhuriyet, 31-03-2004.

Batı Polonya'ya Polonyalılar da Ukrayna Bölgesine gitmemişlerdir. Bu ayrışma tarihi bir değişiklik olarak kabul edilmiş ve benimsenmiştir.²¹⁴

Beş yıl boyunca, Güney Kıbrıs'ta Dışişleri Bakanlığı yapmış olan Rolandis, Kıbrıs Rum televizyonuna vermiş olduğu demeçte, iki toplumu ortak köylerde yaşamaya zorlamanın ciddi çatışmalara, hatta ölümle sonuçlanacak olaylara yol açacağını söylemiştir.

Kofi Annan bu planın bir Kıbrıs milleti yaratacağını iddia etmektedir. Bir anlaşmayla belki bir devlet kurulabilir; ama bir millet kurulamaz. 300 yıldır Türklerle Rumlar Kıbrıs'ta bir arada yaşamışlardır; ama bir millet oluşturamamışlardır.²¹⁵

Sonuç olarak, Annan Planı Türk tarafının beklentilerini karşılamaktan uzak bir pakettir. Uygulanması halinde bir çok sakıncası olacağı görülmektedir. Planın referandum sonucunda her iki tarafça onaylanması durumunda; Türk tarafı aynı anda hem AB müktesebatına uyum sağlamaya çalışacak, hem de Annan paketini uygulayacaktır. Bu sorunlar biriktiğinde Kıbrıs Türkleri bunları taşıyamaz hale geleceklerdir. Sadece ekonomik açıdan Annan Planı'nın yarattığı yükler nedeniyle güney Kıbrıs ekonomisinin hakimiyetine teslim olmaları olasılığı çok yüksektir. O andan itibaren emlak rejiminin bir anlamının kalmadığı ve Kıbrıs Türklerinin ellerindeki malların karşı tarafa değişik yollardan satılmış olduğu görülecektir. Bu arada ekonomisi zayıflanmış olan Kıbrıs Türkleri, Annan Planı imzalsın veya imzalanmasın, Güney Kıbrıs'ın "Kıbrıs Cumhuriyeti" adı altında AB'ye katılımıyla birlikte temin edeceği pasaportlar sayesinde adayı terk edeceklerdir. Planın en

²¹⁴ Andrew Mango, "Annan Planı'nın Siyasi Yönleri", Hasan Ünal (ed.), Uluslararası Kıbrıs Konferansı, Tebliğler ve Tartışmalar, TOBB, Ankara, Mart 2003, s.128.

²¹⁵ "Annan Planı ve Kıbrıs", Cumhuriyet, 24-01-2003.

büyük eksikliği ise “daimi derogasyonları” içermemesi ve AB yetkililerinin bu konuda hiçbir şey yapmayacaklarını ifade etmeleridir.

C. REFERANDUMDAN SONRAKİ GELİŞMELER

1. Referandum Sonucunun Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) Açısından Değerlendirilmesi

24 Nisan 2004 Kıbrıs’ın her iki tarafında Annan Planı Referandum’a (Halk Oyu) sunulmuştur. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti plana %65 oranında “evet” derken, Güney Kıbrıs %75 oranında “hayır” demiştir. Kıbrıs’taki oylamada, her iki taraftan da “evet” oyu çıksaydı, Annan Planı gereği en fazla 20 yıl içinde Rumlar adanın hakimi haline gelecek ve Türkleri azınlık konumuna düşüreceklerdi.

Referandumlardan alınan sonuçları, Başbakan Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Gül alınabilecek “en iyi ikinci sonuç” olarak değerlendirdiler. Halbuki alınan bu sonuç Annan Planı’nın taşıdığı riskler göz önüne alındığında Türkler açısından “en iyi sonuç” olarak kabul edilmelidir.

Referandum sonucunun, her şeyden önce çözümsüzlüğün asıl kaynağının Rumlar olduğunu ortaya koymuştur. 30 yıldır Türkler aleyhine yürütülen propagandanın gerçeği yansıtmadığını, bir arada yaşamayı, birleşmeyi asıl istemeyenin Rum tarafı olduğunu gösterdi. Referandum sonucunun ortaya koyduğu bir diğer gerçek de, bu süreçte AB’nin hatalı, yanlı ve haksız bir tutum izlediğidir. Rumların yüksek oranda hayır oyu kullanmaları

AB'nin izlediği yanlış politikanın bir sonucudur. Nitekim Verheugen de Rumlara güvenerek hata yaptığını kabul etmiştir.²¹⁶ AB, sonuç ne olursa olsun Güney Kıbrıs'ın AB üyeliğini garanti ederek bu sonucun doğmasına sebep olmuştur.

Kıbrıs sorunu çözülmedikçe Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkacağı mesajını veren Avrupa Birliği ülkelerinin, aynı koşulu Rumların önüne koymayıp sadece Türkiye'ye baskı yapmanın büyük bir hata olduğunu daha net bir şekilde görmüşlerdir.²¹⁷

Referandumdan sonra, AB ve ABD; KKTC'yi resmen bir devlet olarak kabul etmeseler de, artık mevcudiyetini kabul etmek zorunda kalacaklardır. Nitekim ABD; KKTC'ye uygulanan izolasyon politikaları ve ambargonun kaldırılmasına dönük çalışmalar yapmak üzere Başbakan Talat'ı Washington'a davet etmiştir.²¹⁸ Yapılan bu davet, Washington'un KKTC'yi resmen tanıdığı veya yakında tanımak niyetinde olduğu şeklinde değerlendirilemez ama; bu ABD'nin bir bakıma KKTC'nin realitesini kabul ettiği anlamına gelmektedir.

Referandum öncesi ABD ve AB, Kıbrıs Türk tarafından “olumlu” bir sonucun çıkması için Türk halkına sınırsız vaatlerde bulunmuşlardır. Halk oylamasından sonra, 30 senedir ekonomik ve siyasi ambargoya tabi tutulan halk, haklı olarak bu izolasyonları kaldırılmasını ve AB dışındaki ülkelerin KKTC'yi tanımalarına karşı çıkılmamasını ve verilen sözlerin tutulmasını istemekteydi.²¹⁹

²¹⁶ Fikret Bila, “Referandum’un Ardından”. Milliyet, 27-04-2004.

²¹⁷ Oktay Ekşi, “Hak Yerini Buldu” Hürriyet, 27-04-2004.

²¹⁸ “ABD, KKTC için Çalışıyor”, Milliyet, 05-05-2004.

²¹⁹ Oktay Ekşi, “İlk Görüntü”, Hürriyet, 25-05-2004.

Bu bağlamda Hükümet ve MGK, Kıbrıs'ta 24 Nisan'da yapılan referandumun sonucunu değerlendirip uluslararası toplumu vaatlerini tutmaya çağırmıştır. MGK'nın bildirisinde, “..çözüm planına olumsuz yanıt veren Rum tarafının AB'ye girecek olmasına karşın, plana olumlu yanıt veren Türk tarafının dışarıda bırakılmasının çelişkili ve adaletsiz bir durum yarattığını saptanmıştır. Çözüm yönünde iradenin uluslararası kuruluş ve devletler tarafından dikkate alınması ve referandum öncesi böyle bir sonucun çıkması durumunda KKTC'ye uygulanan yaptırımların kaldırılması; siyasi, ekonomik ve sosyal iyileştirmelerin yapılması, vaatlerin yerine getirilmesinin gerekliliği dile getirilmiştir” denilmiştir.²²⁰

Ancak uluslararası kuruluş ve devletler tarafından verilen bu vaatlerin büyük bir kısmı yerine getirilememiştir. Referandumun hemen arkasından çıkan sonuçlardan etkilenen kuruluşlar, Rum tarafı aleyhine beyanatlar verirken aynı zamanda Türk tarafında önemli iyileştirmelerin yapılacağını söylemişlerdi. Ancak her zaman olduğu gibi bunun da arkası gelmemiştir.

Avrupa Birliği, Türkiye'nin yoğun girişimlerine karşın Kıbrıs'taki “yeşil hattın” statüsünü belirleyen tüzükte çok sınırlı değişiklikler yapabilabilmiştir.²²¹ Buna göre:

Tüzükte, yeşil hattın, “AB'nin dış sınırı olmadığı” ifade edilirken, kişi, mallar ve hizmetlerin geçişinde özel kuralların getirilmesi gerektiği, bunun “temel sorumluluğunun” Kıbrıs Cumhuriyeti'nde olduğu belirtilmektedir.

²²⁰ “MGK'dan Sözüünüzü Tutun Çağrısı”, Radikal, 27-04-2004.

²²¹ Ayhan Şimşek, “Tüzükte Rumların Dediği Oldu”, Cumhuriyet, 29-04-2004.

Ayrıca Tüzükte, AB vatandaşlarının serbest dolaşım haklarını kullanabilmelerinin zorunlu olduğu vurgulanmıştır. Ancak Kuzeyde oturmayan AB vatandaşları ve üçüncü ülke vatandaşlarının geçiş yapabilmesi için Kıbrıs'a Güney'den giriş yapma zorunluluğu konmaktadır. Türk limanlarından ve havaalanlarından ticaret yapılmasına olanak tanınmamaktadır. Kısacası, KKTC, ihraç mallarını Rum tarafı üzerinden satmak zorunda kalmıştır.

259 milyon Euro tutarındaki yardım paketi serbest bırakılmasına karşın henüz faydaya geçmiş durumda olmadığı da bilinmektedir.

Başbakan Talat, KKTC'ye yönelik uluslararası tecridin kaldırılması için ilk adım olarak değerlendirilen tüzükten “tatmin olmadığını” açıkladı. Talat, “Kıbrıslı Rumların bizi yönetmek gibi bir iddiası olamaz. Ama bu tüzükte, AB, siyasette de, ticaretle de bizi Rum'un onayına başvurmak zorunda bırakıyor” ifadesini kullanmıştır.²²²

Bu arada Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'ne KKTC milletvekillerinin bağımsız katılımını sağlayacak tasarının Rumlar (bir haçlı ittifakı gibi) Sırp, Ermeniler ve Ruslar yanına alarak reddedilmesini sağladılar. Verdikleri değişiklik önerisinde KKTC milletvekillerinin bu mecliste kendilerini temsil edilemeyeceği ancak Rum delegasyonu içinde yer alabileceği kararını çıkartmıştır.²²³

AKPM'deki oylamada Azeri milletvekillerinin, KKTC aleyhinde oy vermesi şaşkınlık yaratmıştır. Bu davranışın izahı olarak, bu toplantıda KKTC'ye olumlu oy vermenin

²²² “Yeşil Hat Tüzüğü Bizi Tatmin Etmedi”, Hürriyet, 30-04-2004.

²²³ İnal Batu, “Özbekistan Rum-Yunan Yanlısıdır”, Radikal, 03-05-2004.

Azerbaycan'ın ihtilaflı olduğu “Karabağ Sorunu”na emsal teşkil edeceğini ve bu bağlamda ülke olarak zor durumda kalacaklarını söylemişlerdir.

Genel olarak referandum öncesinde ve sonrasında uluslararası kuruluşların ve devletlerin Türk tarafına vermiş oldukları vaatlerin arkasında durmadığı gözükmemektedir. Ne KKTC'nin tanınması için herhangi bir yeşil ışık yakıldı, ne de yıllardır süren ambargonun kaldırılmasında somut adımlar atıldı. Hal böyleyken yakın gelecekte Türklerden yeni taleplerde bulunulması halinde şaşırmmamak gerekir.

2-) Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Referandumda “Hayır” Oyu Kullanarak Neyi Hedefledi?

Kıbrıs Rum Kesiminde, seçmenlerin yüzde 96,8'i oy kullanmış ve bunun yüzde 75'i referandumda “hayır” demiştir. Rumlar, yüzde 75 hayır oyuyla Türkleri “eşit ortak” olarak görmediklerini, “iki kesimliliği” kabul etmediklerini, “Helenizm”den kurtulamadıklarını, Türkleri hala “azınlık” olarak görmek istediklerini kanıtlamışlardır.²²⁴

Rum Yönetimi Lideri Tasos Papadopoulos, uluslararası toplumdaki olumsuz tabloyu değiştirebilmek için BM üyesi ülkelere gönderdiği mektupta, Annan Planı'nda Rumlar için kabul edilemez hususları şöyle sıralamıştır;²²⁵

Türk askerinin Türkiye'nin AB üyesi olduktan sonra dahi adada sonsuza kadar kalmasını kabul edilemez bulmuşlardır. Ancak Rumların Türk askeri hakkındaki tepkileri

²²⁴ Hasan Cemal, “Yeni Bir Umut Yolculuğu”, Milliyet, 25-04-2004.

²²⁵ “Papadopoulos ‘Mazereti’ ”, Radikal, 06-05-2004.

samimi değildir. Çünkü referandumun kabulüyle adada kalacak olan asker sayısı yaptırım gücü çok az olan miktara (650) indirilmesi kabul edilmişti. Rumlar referandumda plana “hayır” diyerek mevcut askeri gücün (30.000) adada kalmasını sağlamışlardır.

Bu bağlamda, Genişlemeden Sorumlu Komiser Verheugen, Rumların Türk askerinden kaynaklanan güvensizlik ve korku yüzünden “Hayır” dediğini öne sürüldüğüne de dikkat çekip, “Bunu anlamakta güçlük çekiyorum. AB üyesi olma aşamasına gelmiş bir ülkenin askeri tehdidi altında olması bahanesi kabul edilemez”²²⁶ demiştir.

Papadopoulos’un referandumdaki çekincelerinden birisi de Türkiye’nin zaten var olan garantörlük hakkının devam etmesidir. Bu hakkın bir noktada kesilmesini istiyordu. Ayrıca Rum lideri Papadopoulos, Türk asıllı 45 bin göçmenin vatandaşlık haklarına sahip olması ve referandumda bunlara oy kullanma hakkı verilmesine de karşı çıkmaktaydı.

Mülkiyet ve servet edinme haklarına getirilen kısıtlamalar, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin, garantör ülkeler Türkiye ve Yunanistan’ın onayı olmadan AB’ye liman ve havaalanları tahsis edememesi, son olarak Annan Planı’nın uygulanacağına dair açık teminat verilmemesi hususları Güney Kıbrıs’ın Referandum’da olumsuz oy verme nedenleri arasında sayılmaktaydı.

Ancak, Rum liderinin mektubunda, Annan Planı’nda Rumların kabul edilemez olarak sıraladığı maddeler, Papadopoulos’un referandumda ret oyu vermesinin gerçek nedenleri değildir. Rumların amacı; Kıbrıs Türklerine fazla taviz vermeden 1 Mayıs’ta kazanacağı

²²⁶ “Hayır’ın Acısı Çıkarılıyor”, Radikal, 28-04-2004.

üyelik erkini Kuzey Kıbrıs'taki bazı gruplar arasındaki zayıf yapılanmadan doğan boşluklar üzerinde kullanarak ve daha önce uygulanmış modelleri (Doğu Almanya) örnek olarak Kıbrıs Türklerini bir çatı altında toplamaktır, diğer bir değişle eritmektir.

Rumlar bu gizli emellerini bir plan dahilinde gerçekleştireceklerdir. İlk adım olarak gene Annan Planı çerçevesinde hedeflerine ulaşmaya çalışacaklardır. Rumlar lehine düzeltilmiş plan referanduma götürülmek üzere tekrar taraflara sunulacak. Böylece, adada bütünleşme şansı Türklerin sırtından bir kez daha Türkiye'ye AB için müzakere tarihi verme konusu da bu yolda şantaj olarak kullanılacak.²²⁷ Bu girişim, Türkiye'nin müzakere tarihinin verilip verilmeyeceğinin karara bağlanacağı Aralık 2004 zirvesinden önce olacaktır.

Annan Planı ister kabul edilsin, ister edilmesin; Rum tarafının değişmez politikası, Kıbrıs Türklerine yaklaşma çabası olacaktır. Bu ikinci planlarını, reddedilen referandumun hemen ardından gerçekleştirmeye başladılar. Bir taraftan referandumun tekrarlanmasını isterken bir taraftan Türklerin ekonomik koşullarını yükseltmek için büyük çaba göstereceklerini söylemeye başladılar.²²⁸

Bu tür söylemlere karşın AB'nin Kıbrıslı Türklere ekonomik yardım yapamayacağını aksi halde Lahey'deki Adalet Divanı'na başvuracağını söyleyen Papadopoulos, "ben paraları Türk rejimine değil, Kıbrıslı Türk yurttaşlara vermek istiyorum" demiştir.²²⁹ Böylece Rumlar, KKTC Devletini, otoritesini küçük düşürürken; kendi devletlerinin gücünü öne

²²⁷ Doğan Heper, "Annan'dan İyisi, Yine Annan". Milliyet, 29-04-2004.

²²⁸ "Referandumu Bir Kez Daha Yapalım". Hürriyet, 29-04-2004.

²²⁹ "Papadopoulos: Lahey'e Gideriz", Radikal, 28-04-2004.

ıkararak, Türk halkı nezdinde itibar sağlayarak onların kendi aralarında çözülmesini sağlamak, zayıflatmak ve sonunda Rum Devleti içinde eritmek amacını gütmektedirler.

Bu görüşü destekleyen son gelişme ise şöyledir: Rumlar son bir yıl içerisinde 120 bin Kıbrıs Türk’ne doğum belgesi, kimlik kartı ve pasaport vermiştir. Kıbrıs’ta çok sayıda eğitimli genç işsiz nüfus bulunmaktadır. 1 Mayıs’la birlikte Rum tarafı çekim merkezi olacaktır.²³⁰ Kuzey Kıbrıslı Türkler AB’nin bazı olanaklarından yararlanıp AB’ye ye ülkelere vizesiz girebilecekler, AB lkelerinde öğrenim görme olanağı elde edeceklerdir. En fazla korkulan zaman içerisinde Kıbrıs Türklerinin tümüyle Kıbrıs Cumhuriyeti’ne yama olmalarıdır. Böylesi bir durumda iki bölgeli, iki devletli federasyon tümüyle ortadan kalkmış olur, Kıbrıs Cumhuriyeti de kendiliğinden bütünleşmiş olacaktır.²³¹

Rumları bu politikanın uygulanmasına yönelten etkenlerin başında referandum sresinde gerek Türkiye’de, gerekse Kuzey Kıbrıs’ta tutarlı bir politikanın olmaması, bunu yerine dağınıklığın hakim olması gelmektedir. Batı, Annan Planı’nın kabul için özellikle Kuzey Kıbrıs’ta illegal yollarla toplumun yapısını sarsmıştır. Verilen vaatler, muhalefetin Kıbrıs’ın milli birliğine, hatta Türkiye’ye zaman zaman yıpratıcı bir tavır alınmasına sebep olmuştur. Hatta Başbakan Talat, “bizim için bağımsızlıktan iyisi Annan Planı’dır”²³² diyebilmiştir. Bu dağınıklık sonucunda ortaya çıkan görünüm, Güney Kıbrıs’ın politikasını bu yönde oluşturmasında belirleyici olmuştur.

²³⁰ İnal Batu, “Özbekistan Rum-Yunan Yanlısıdır”. Radikal,03-05-2004.

²³¹ Hikmet etinkaya, “120 Türk, Kıbrıs Cumhuriyeti Yurttaşı...”. Cumhuriyet,27-04-2004.

²³² Oktay Ekşi, “Hak Yerini Buldu”. Hürriyet, 27-04-2004.

Rum tarafı, Annan Planı sürecinde hem onurlu, hem akıllı davranarak amacına ulaşmıştır.²³³ Onurlu davrandı, çünkü işine gelmeyecek kararları kabul etmesi için yapılan baskılara boyun eğmemiştir. Gerektiğinde AB'ye ve ABD'ye bile meydan okuyabilme cesaretini göstermiştir. Akıllı davrandı, çünkü gözdağı verir gibi görünen Avrupalıların kendisini asla cezalandıramayacağını bilecek kadar siyaset, diplomasi ve tarih bilincine sahipti. Üstelik AB uğruna hiçbir zaman Kıbrıs Rum davasından vazgeçmeyen bir Yunanistan'ın varlığını ve gücünü hep arkasında hissetmiştir.

Güney Kıbrıs, daha önceden AB'ye giriş vizesi aldığı için, referanduma 'hayır' demesine karşılık, 1 Mayıs 2004'te 'Kıbrıs Cumhuriyeti' adı altında tüm Kıbrıs'ı temsilen AB'ye tam üye olmuştur. Aynı gün Timothy Garton Ash, The Guardian gazetesindeki yazısında, "...bu genişlemenin burukluk yaratan gelişmelerden biri Kıbrıslı Rumların adanın birleşmesini reddederken, Kıbrıslı Türklerin 'Evet' oyu vermeleri; sonuçta hayret verici bir mantıkla Kıbrıslı Rumlar AB üyeliği ile ödüllendirilirken, Kıbrıslı Türkler dışarıda kalmakla cezalandırıldı"²³⁴ demiştir.

Rum tarafındaki referandumun sonucu bizi şu neticeye götürüyor: Annan Planını kabul etmeyen Türklerle birlikte yaşamayı değil, onları bir azınlık olarak gören ezici bir Rum çoğunluğunun var olduğudur. Bugünlerde, AB kapısındaki Türkiye'yi ve egemen eşitlikten vazgeçmek niyetini belli etmiş saydıkları Kıbrıs Türkü'nü yakın gelecekte istedikleri noktaya zorlayabileceklerini hesaplamaktadırlar. Bunu gizleyebileceklerini zannediyorlar. Bu hesabı göstermek ve boşa çıkarmak için siyaset üretilmelidir.

²³³ Hikmet Bila, "Evet'in Bedeli". Cumhuriyet, 28-04-2004.

²³⁴ Timothy Garton Ash, "Genişlemeye Devam Etmeli", Radikal, 01-04-2004.

D. SON GELİŞMELER TÜRKİYE’NİN AB ÜYELİK SÜRECİNİ NASIL ETKİLEYECEK

Kıbrıs sorununa ilişkin olarak yapılan referandum sonucunun Türkiye açısından en önemli yansıması, Kıbrıs’ın artık Türkiye’nin AB üyeliği önünde bir engel olmaktan resmen çıkmasıdır.²³⁵

Bununla birlikte referandumda “hayır” demesine rağmen, AB’nin daha önceden almış olduğu haksız karar neticesinde 1 Mayıs’ta Kıbrıs’ın tamamını temsilen ve “Kıbrıs Cumhuriyeti” adıyla AB’ye tam üye olan Rumların varlığı, Türkiye’nin AB üyelik sürecini olumsuz etkileyecektir. Bundan sonraki olası gelişmeleri kısaca özetlemek gerekirse;²³⁶

Türkiye, AB üyesi Kıbrıs Cumhuriyeti’ni tanımak zorunda kalacaktır. Daha önce Rum Yönetimini Gümrük Birliği’nde tanıyan Türkiye, bu kez resmen tanıyacaktır. Avrupa Birliği ve yeni üyesi Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye’den AB üyesi bir ülkenin topraklarındaki askeri birliklerini çıkarmasını isteyecektir. Her ne kadar referandumda Rumlar hayır oyu kullandıktan sonra Türk askerinin adada kalması durumu meşru gibi gözükse de, AB’nin Kıbrıs’ın tamamını üyelik kapsamına almasıyla “Türk askerinin adadaki mevcudiyeti”ni bir tartışma konusunu gündeme getirmektedir.

Kıbrıs Cumhuriyeti, karasularından “zararsız geçiş hakkı”nı kullanmak isteyecek olan Türk askeri gemilerini engelleyecek, ortaya çıkacak sorunlarda veto hakkı değil, tüm yasal

²³⁵ “Kıbrıs Denklemi Değişti” Radikal, 27-04-2004.

²³⁶ Günay Öz, “Kıbrıs Dersleri”, Cumhuriyet, 28-04-2004.

yolları kullanacaktır. “Kıbrıs Sorununun” referandumdan sonra Türkiye’nin üyeliğine engel olmayacağı düşünülse bile kısa bir süre sonra AB’nin bu konuyu yeniden gündeme getirmesi söz konusu olabilir.

Yunanlı ve Rum liderler, referandumun hemen ardından Annan Planı’nda bazı değişiklikler yapıldıktan sonra bir kez daha referanduma gidilmesi çağrısında bulundular.²³⁷ Daha sonra ABD de aynı çağrıyı yapmıştır. Bu bağlamda planda Türk tarafı aleyhine pek çok değişiklik talep edilecek ve iki taraf tekrar referanduma zorlanacaktır. Referandum büyük ihtimalle Aralık’taki AB zirvesinden hemen önceye denk gelecektir²³⁸ ve “müzakere tarihi” almayı bekleyen Türkiye’ye bir nevi şantaj yapılacaktır.

Benzer bir biçimde, Türkiye de Güney Kıbrıs’ın tanınmasını “müzakere tarihi”nin verilmesine bağlayacaktır. Türk Dışişleri 2004 sonunda müzakere tarihi almasına karşılık bu seçeneği elinde tutmak isteyecektir.²³⁹

Türkiye’nin AB üyelik süreci, bundan sonra çok daha sıkıntılı geçecektir. Tuzaklarla dolu Annan Belgesi’ni, Rumlar lehine yeniden değiştirilerek tekrar referanduma sunulmak istenmesi, Türkiye’deki siyasi tansiyonun yükselmesine yol açacaktır. Türkiye’nin bu konuda taviz vermeyeceğini anlayan AB içindeki Yunan-Rum ittifakı yetkisini kullanarak Türkiye’nin önünün tıkanması girişiminde bulunacaktır.

²³⁷ “Referandumu Bir Kez Daha Yapalım”, Hürriyet, 29-04-2004.

²³⁸ İsmet Berkan, “Rumların Stratejisi”, Radikal, 27-04-2004.

²³⁹ Mehmet Ali Birand, “Güney Kıbrıs’ı Tanıma AB’den Tarihe Bağlı olmalı”, Posta, 04-05-2004.

Türkiye'nin AB üyeliğine engel olan konu Kıbrıs'la sınırlı değildir; Ege, Güneydoğu ve Ermeni Meselelerinin de engel oluşturduğu düşünülmektedir. Ege Sorunu'nda taraflar arasında ortak bir yaklaşımın olmasına karşın, diğer iki konunun çözümü mümkün görülmemektedir. Çünkü gerek Kürt Sorunu, gerekse Ermeni sorununun çözümünde Türkiye'den talep edilen istekler arasında bulunan “toprak talebi” faktörü kabul edilemez durumdadır.

Bu konuların dışında başka konuların Türkiye'nin adaylık sürecinde önüne konulup konulmayacağını kimse tahmin edememektedir. Bu yargıya geçmişte Türkiye-AB ilişkilerinden edinilen tecrübelerden ulaşılmaktadır.

AB, Türkiye'nin üye olmak için bu kadar istekli olmasını zayıflık olarak algılamaktadır²⁴⁰. Bu nedenle AT üyelik kriterleri ile ilgili olmayan bazı konuları gündeme getirip Türkiye'ye baskı yapmıştır.

Türkiye, gerçekleştirdiği reformlara ve referandumdan çözüm isteyen taraf olarak çıkmasına rağmen AB'den beklediği olumlu sinyali alamamıştır. Özellikle Fransa, Türkiye'nin üyeliğine karşı olumsuz bir tavır almıştır. AB üyesi devletlerin Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkmasının asıl sebebi üyelik kriterlerini yerine getirip getirmemesi değildir; Türkiye'yi AB üyesi olarak görememeleri yatmaktadır.

Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac, Avrupa Günü'nde yaptığı konuşmada Türkiye'nin üyelik konusuna değinmiş ve “Türkiye'nin dini, kültürel azınlıklar alanında çok

²⁴⁰ Clement Dodd, “Annan Planı'nın Siyasi Yönleri”, Hasan Ünal (ed) Uluslararası Kıbrıs Konferansı, Tebliğler ve Tartışmalar, TOBB, Ankara, Mart 2003, s. 126.

şey yapması gerekir. Bugün Türkiye, bütün üyelerden talep edilen koşulları yerine getirmemiştir. Müzakereler uzun ve zor olacak; gerçekçi olmak gerek. Yarın sabah olacak bir iş değil, bu iş yıllar sürecektir.” demiştir.²⁴¹

Fransa Maliye Bakanı Nicholas Sarkozy ise daha sert bir ifadeyle “Türkiye’nin ne coğrafi, ne kültürel, ne de tarihsel açıdan Avrupa’da yeri olduğunu” öne sürmüştür.²⁴² Aynı bağlamda, Fransız düşünür Baudrillard, Bilgi Üniversitesi’nde verdiği konferansta “AB sanal bir model, ekonomik birlik var ama Avrupa kimliğinden söz edilemez. Türkiye’nin AB’ye katılması varsayımı bile Avrupa din ve görenekler anlamında bir iç sorgulamaya bir tür tepki ve radikalleşmeye yol açıyor. Kuzey Afrika ve Türkiye’den gelen göçmenlerin yarattığı sorunlar maskelenmiş durumda. Türkiye’nin üyeliği bazı ülkelerin, birliğin kuruluş ilkelerini gündeme getirmelerine neden oluyor; bir tür kuşku, kaygı ve dengesizlik yaratabiliyor” demiştir.²⁴³ Baudrillard, bu yorumuyla Fransız halkıyla birlikte bazı üye ülkelerin Türkiye’nin AB üyeliğine ne kadar soğuk baktığını ve mesafeli durduğunu anlatmıştır. Bu tutumun oluşumunda “din faktörü” ön planda yer alıyordu. Fransa’nın eski AB Bakanı Sosyalist Pierre Moscovici çeşitli bahaneler üreten Türkiye karşıtlarına “Kendinizi kandırmayın. Meselenin derininde din faktörü yatıyor” diye cevap vermiştir.²⁴⁴

AB’nin büyük sıkıntısının asıl nedeni kimlik arayışında yatmaktadır. Fransız stratejist Dominique Moisi, Herald Tribune’deki yazısında AB’nin gerçekten bir “kimlik krizi” geçirmekte olduğunu belirtmiş ve -en önemlisi- Türkiye’nin AB’ye kabul edilip edilmemesi meselesinin de bu kimlik bunalımıyla ilgili olduğunu vurgulamıştır.

²⁴¹ “Türkiye ile Zor Olacak”, Radikal, 10-05-2004.

²⁴² “Fransa’nın Aklı Karışık”, Cumhuriyet, 11-05-2004.

²⁴³ “Türkiye’nin AB Süreci Sancılı Olacak”, Milliyet, 01-05-2004.

²⁴⁴ Ferai Tınç, “Türkiye Olmadan”, Hürriyet, 22-05-2004.

Son günlerde, Türkiye'nin üyeliği AB içinde “özellikle Fransa’da hararetle bir tartışma konusu haline gelmiştir. Türkiye’nin üyeliği sorunu AB’nin bunu kimlik krizinin bir unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim genişleme ile ilgili sorunlar, “din-kültür farkı, sosyal dengesizlik” vs. tartışılırken Türkiye anlaşmazlıkların odak noktasıdır.²⁴⁵

Almanya’nın da, Türkiye’nin AB üyeliğine bakışı Fransa’ninkinden farklı değildir. Muhalefet lideri Henkel, düşüncelerini bizzat Başbakanı Erdoğan’la yapmış oldukları basın toplantısında çekinmeden açıklamıştır. Henkel, Türkiye’nin Avrupa Birliği içinde yerinin olmadığı ancak Türkiye’ye özel bir statünün verilebileceğini belirtmiştir. Aslında iktidardaki partinin düşünceleri de muhalefetinkilerden farklı değildir. Almanya’da yaşayan yaklaşık 3 milyon Türk asıllı Alman vatandaşının kendilerini seçimlerde desteklediklerini bildikleri için Türkiye’nin üyeliğini destekler görünmektedirler.

2006’da Alman muhafazakar partisinin büyük ihtimalle iktidara geleceği tahmin edilmektedir. Türkiye’nin AB üyeliğine karşı olan muhafazakarlar başlansa bile müzakereleri durdurmaya veya müzakere sürecini mümkün olduğu kadar uzatarak Türkiye’yi yıldırma planlamaktadırlar.²⁴⁶ Gerek Fransız gerek Alman kamuoyunun Türkiye’nin AB üyeliğine karşı çıkmasında Türk göçmenlerinin bu toplumlara uyum sağlayamamaları etkili olmuştur.

AB üyelerinden Polonya ve Avusturya da Türkiye’nin üyeliğine soğuk bakmaktadır. Polonya Cumhurbaşkanı Aleksander Kwasniewski, AB sınırlarının coğrafya ile

²⁴⁵ Sami Kohen, “Birlik, Kimlik Arayışında”, Milliyet, 01-05-2004.

²⁴⁶ Hasan Ünal, Uluslararası Kıbrıs Konferansı, a.g.e, s.167.

belirlenemeyeceğini ve Birliğin ortak değerlere sahip çıkan yeni üyelere de açık olduğunu söylemiş ancak üye adayları arasına Türkiye'yi sokmamıştır. Kendisine bu ayrımın hatırlatılması üzerine kendileri için önceliğin, Avrupa'nın doğu sınırı olduğunu söylemiştir. Daha sonra Türkiye'nin müzakere tarihi almasına taraftar olduklarını ancak Türkiye gibi büyük bir Müslüman ülkenin üyeliğinin çok zor olduğunu belirtmiştir.²⁴⁷

Yeni Avrupa Anayasası'nda Hristiyanlığa atıfta bulunulmasına öncülük yapan Polonya'nın din konusundaki ısrarının sürdüğü anlaşılmaktadır. Yeni anayasada Hristiyanlığa yer verilmemesine karşın 11 AB ülkesi bu maddenin konulmasında ısrar etmektedir.²⁴⁸

Avusturya'da, ana muhalefet lideri Alferd Gusenbauer "Türkiye'nin üyeliği, AB'nin de Türkiye'yi kabul etme olgunluğuna sahip olmadığını" söylemiştir. 25 üye ülkenin bütünlüğünün tam olarak sağlanmadan Türkiye'nin AB'ye alınmasının büyük bir sorumsuzluk olacağını savunan Gusenbauer, "AB'nin Türkiye ile dürüst olmayan bir ilişki kurduğunu ve gereksiz umutlar verdiğini" belirtmiştir.²⁴⁹

Avrupa Komisyonu Başkanı Romano Prodi de Türkiye'ye samimi davranılmadığını belirtmiştir. Prodi, "AB liderleri, Türkiye'de iyi mesajlar veriyor, Brüksel'de farklı konuşuyorlar. Türk yetkililerle bir araya geldiklerinde, Türkiye AB'ye üye olacak diyorlar.

²⁴⁷Ferai Tınç, "Polony'dan Türkiye Değerlendirmesi", Hürriyet, 17-05-2004.

²⁴⁸ "Türkiye'ye Yarayacak", Hürriyet, 20-06-2004.

²⁴⁹ "Avrupa'dan Farklı Sesler", Cumhuriyet, 10-05-2004.

Ancak Brüksel’e geldiklerinde Türkiye konusunda acele etmeyin, yavaş gidin diyorlar” şeklinde konuşmuştur.²⁵⁰

Tüm bunlar, AB’nin Türkiye’nin üyeliğine olumlu bakmadığını göstermektedir. AB’nin bu tutumu Türkiye’nin “üyelik kriterleri”ni karşılayamamasından kaynaklanmamaktadır. AB’nin Türkiye’nin üyeliğine karşı olmasının üç nedeni bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi “din” faktörüdür. Avrupa’nın Türkiye’ye bakışına kültürel faktörler etkili olmaktadır. Alman Hristiyan Demokratlar, din farklılığı sebebiyle Türkiye’yi istemediklerini açıkça ifade etmektedirler. Bunlara son zamanlarda Fransa, Polonya ve Avusturya da eklenmiştir. İkinci neden ise büyük ve çok nüfuslu bir Türkiye’nin AB kurumlarında en büyük temsil yetkisine sahip olması durumudur. Nüfusu yılda 1 milyon artan Türkiye 20 sene içerisinde Avrupa’da en yüksek nüfusa sahip ülke haline gelecektir. Bu durum, özellikle AB’nin etkili ülkeleri olan Almanya ve Fransa tarafından sakıncalı bulunmaktadır.

Türkiye’nin AB’ye üye olması durumunda AB’nin sınırları İran-Irak ve Suriye’nin olduğu sorunlu bir bölgeye kadar uzanacaktır. Halbuki AB, Türkiye’yi bir tampon bölge gibi kullanarak, kendi emniyetini sağlamaktadır. Çok güçlü olmasa da bu üçüncü neden de AB’nin Türkiye üyeliğine mesafeli kalmasını sağlamaktadır.²⁵¹ Sayılan üç nedenden dolayı AB Türkiye’ye üyelik yolunu açmayacaktır. AB, Türkiye’ye samimi davranmamaktadır. Türkiye’nin üyelik umutlarını söndürmeyerek bu uzun bir süre kendi çıkarları için kullanmaktadır.²⁵²

²⁵⁰ Emin Çölaşan, “AB’de Bugün”, Hürriyet, 01-05-2004.

²⁵¹ Hasan Ünal, “Kıbrıs’tan AB’ye (1)”, Zaman, 20-10-2003.

²⁵² Michael Stephen, “Uluslararası Kıbrıs Konferansı”, a.g.e. s.153.

1 Mayıs'ta AB'ye üye olan 10 ülkenin hepsi topluluğa Türkiye'den sonra müracaat etmiş olmalarına rağmen kısa süre sonra müzakere tarihi almışlardır. 1987'de müracaatını yapan Türkiye, 1999'da aday ülke statüsünü kazandığından beri müzakere tarihini beklemektedir. 2004 Brüksel Zirvesi'nde, AB Hırvatistan'ı hem aday üyelik statüsü verip hem de 2005'te müzakere tarihi vermiştir.²⁵³ Ev ödevini yapan Türkiye'ye, müzakere tarihini vermekte zorlanan AB çifte standart uygulamaktadır. Bu isteksizliğin altındaki en önemli faktör Türkiye'nin büyük bir Müslüman ülke olmasıdır.

Üyelik kriterlerini yerine getiren Türkiye referandumla gelen kazanımlarla birlikte AB'den müzakere tarihi beklemektedir. Ancak AB, Türkiye'nin bu haklı isteğine uygun yeşil ışığı yakmamaktadır. Brüksel Zirve Sonuç Bildirgesi bunu kanıtlamaktadır. Özellikle raporlarda uzun süredir yer almayan "Güneydoğu Sorunu"na dikkat çekilmesi kaygı verici olarak nitelendirilmiştir.²⁵⁴

Hükümetinin politikasını Türkiye'nin AB üyeliği üzerinden yürüten Başbakan Erdoğan, AB'nin aralıksız süren olumsuz tavrı sonucunda sert tepki vermiştir. Erdoğan, "AB, müzakere tarihi vermediği takdirde, Türkiye temsil ettiği değerlerle geleceğe yürümenin bir başka yolunu mutlaka bulacaktır. AB üyeliği, Türkiye'nin hedeflerini gerçekleştirecek tek seçenek değildir" demiştir.²⁵⁵ AB üyeliğini her şeyin üstünde tutan Başbakan Erdoğan'ın böyle konuşması Türkiye'nin AB ile ilişkilerindeki sıkıntının boyutlarını ortaya koymaktadır.

²⁵³ "Hırvatlara Jet Tarife", Hürriyet, 19-06-2004.

²⁵⁴ Emin Çölaşan, "AB'nin Esiri Olunca", Hürriyet, 22-06-2004.

²⁵⁵ "Yola Devam Ederiz", Hürriyet, 01-05-2004.

IV. TÜRKİYE VE GÜNEY KIBRIS'IN ÜYELİK KRİTERLERİNİ YERİNE GETİRME PERFORMANSLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

A. TÜRKİYE'NİN PERFORMANSI

Türkiye'nin, üyelik kriterlerine uyum sağlamakta göstermiş olduğu performansı iyi bir şekilde analiz edebilmek için önce adaylık öncesindeki durumunun ortaya konulması gerekmektedir. Daha sonraki dönemde göstermiş olduğu çabaların sonuçları ilerleme raporları çerçevesinde ele alınacaktır.

1998 yılında yayınlanan ilk düzenli rapor Türkiye'nin adaylık öncesindeki durumunu yansıtan yeterli bir belge olduğu düşünülebilir. 1998 düzenli raporu, siyasi ve ekonomik koşullarla birlikte AB müktesebatını üstlenebilme kapasitesi açısından Türkiye'nin durumunu

ve perspektifini incelemiştir. Buna göre;²⁵⁶ AB’ye uyumda en önemli etken sayılan “siyasi kriter”ler (demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, azınlıkların korunması) ile ilgili olarak Türkiye’nin durumu pek iç açıcı görünmemekteydi.

Anayasa Mahkemesi Ocak 1998’de Refah Partisi’nin kapatılması kararını almış ve Yargıtay ise Eylül 1998’de İstanbul Belediye Başkanı Erdoğan’ın mahkumiyet kararı onaylamıştı. Avrupa, siyasi partilerin kapatılması ve seçimle gelmiş olanların hapse atılmasını üzüntüyle karşılamıştı.

Türkiye’de demokrasi ve hukukun üstünlüğü cephesinde önemli eksiklikler bulunmaktadır. Türk hukuk sistemi, siyasiler ve devlet memurları arasında yaygın olan yolsuzluk ve rüşveti engelleyecek tedbirlerden yoksundur. 1996 yılındaki “Susurluk” skandalı, devletin bazı kısımlarının organize suç dünyasıyla arasındaki bağlantılarının varlığını açıkça ortaya koymaktadır.

1998 İlerleme Raporu’na göre Türk yargı sisteminde de önemli eksiklikler bulunmaktadır. Raporda; demokratik bir sistemle bağdaşmayan ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin İlkelerine aykırı olan olağanüstü hal mahkemelerin (Devlet Güvenlik Mahkemeleri) varlığı, mahkemelerdeki aşırı yükün verimliliği azalttığı, hakimlerin Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’nun kararlarına bağımlı oluşu ve bunların kararlarına Adalet Bakanlığı’nın siyasi yönden müdahale edebilmesi hususları bir endişe konusu olmaktadır.

²⁵⁶ http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab-rapor_98/html

Ayrıca 1982 Anayasası uyarınca kurulmuş olan Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK) milli güvenlik politikasının oluşturulmasında ve uygulanmasında oynadığı rol ve siyasi hayattaki etkinliği eleştirilmektedir. AB Komisyonu hazırladığı raporda, “MGK, ordunun siyasi hayatta oynadığı büyük rolü göstermektedir. Ordu sivil denetime tabi değildir ve hatta bazen hükümetin bilgisi olmaksızın büyük operasyonlar düzenlemektedir” ifadesini kullanmıştır. Bu bağlamda MGK'nın, devlet otoriterlerinin Topluluk müktesebatıyla uyumlu mevzuat hazırlamasına engel olacağı da ifade edilmiştir.

Türkiye’de insan hakları ihlallerinin devam ettiğini ve azınlıklar ile ilgili düzenlemelerde önemli eksikliklerin bulunduğu da vurgulanmaktadır. Raporda, AB’nin üzerinde durduğu en önemli konu Güneydoğu sorunudur. Komisyon bu bağlamda Güneydoğuya askeri olmayan sivil bir çözüm bulunmasını istemektedir. Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesinin 1996 yılında aldığı bir karar gereğince Türkiye’deki insan haklarının durumu Avrupa Konseyi’nin izleme prosedürü altındadır.

İşkence, kaybolma ve yargısız infaz olayları AB tarafından sıkı bir şekilde takip edilmektedir. İşkence ve kötü muameleden dolayı (polis ve jandarma dahil) kolluk kuvvetleri mensuplarına karşı başlatılan kovuşturmalar Avrupa standartlarına kıyasla hayli hafif mahkumiyet kararlarıyla sonuçlanmaktadır. İfade özgürlüğü tam olarak teminat altına alınmamıştır ve çok sayıda kısıtlamaya tabidir. Anayasanın ve devletin birliğine, toprak bütünlüğüne, laikliğe ve devlet kurumları için saygıya ilişkin diğer mevzuat hükümlerinin çok dar bir çerçevede yorumlanması; AB üyesi devletlerde suç teşkil etmeyecek açıklamalar, konuşmalar, makaleler ve kitaplardan ötürü politikacıların, yazarların, gazetecilerin ve

sendika mensuplarının yargılanması ve mahkum edilmesi için eleştirilmektedir. Örneğin 1 Ocak 1998 tarihinde Türkiye’de 91 gazeteci hapiste bulunmaktadır.

Türk hapishanelerindeki şartlar Avrupa Konseyi tarafından konulan standartlara uymamaktaydı. Örgütlenme ve toplantı özgürlüğü sınırlamaya tabiydi. Mevzuatta olmasına rağmen “ölüm cezası” 1984’ten beri uygulanmamaktadır. 1999 yılında yayınlanan düzenli rapora göre aday ülkelerce onaylanması gereken insan hakları sözleşme tablosu incelendiğinde Türkiye’nin toplam 18 sözleşmeden sadece 7’sini Güney Kıbrıs’ın ise 13’ünü imzaladığı görülmekteydi. AB üyeliğine aday olan 13 ülkenin “insan hakları sözleşmelerine” uyum sağlamakta en ileri düzeyde Güney Kıbrıs bulunurken Türkiye sıralamada en sonda bulunmaktaydı.²⁵⁷

Türkiye-AB ilişkilerinde en çok sorun yaratan konularından birisi de Kıbrıs sorunudur. Birlik Türkiye’nin adayı 1974 yılında işgal edildiğini ve burada 35 bin kişilik bir gücün bulunduğunu belirtmekteydi. Türkiye ile KKTC arasındaki yakınlaşmayı hukuka aykırı bulan AB Komisyonu, BM Genel Sekreteri’nin yürüttüğü iyi niyet misyonunun ilgili taraflarca desteklenmesini istemiştir.

Bu sorunların çözülmesine ek olarak AB Komisyonu Türkiye’nin komşu ülkelerle tüm anlaşmazlıkların uluslararası hukuka uygun olarak barışçıl yollarla çözümünü desteklemektedir. Yunanistan ile Türkiye arasındaki “Ege sorunları” çözüm bekleyen önemli sorunlardan biridir.

²⁵⁷ <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab-rapor1999.html>

Komisyon Türkiye'nin siyasi koşullarını gözlemledikten sonra ekonomik koşullarını da değerlendirmiştir. Kopenhag AB Konseyi'nin 1993 Sonuçlar Bildirgesinde AB'ye katılım için "İşleyen bir piyasa ekonomisini ve birlik içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle başa çıkma kapasitesinin" sahip olması gerektiğini belirtilmektedir. Türkiye'nin ekonomik kriterleri yerine getirmekteki başarısını değerlendiren Komisyon, ortaya çıkan tablonun siyasi koşulların yerine getirilmesine göre daha ileri düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Rapor, Türkiye'nin bir piyasa ekonomisinin temel özelliklerinin çoğuna, hayli gelişkin bir kurumsal ve yasal çerçeveye, dinamik bir özel sektöre ve liberal ticaret kurallarına sahip olduğunu ifade etmekteydi. Buna ek olarak, ekonominin önemli bir büyüme potansiyeli taşıdığı ve özellikle modernleşmesine ciddi şekilde katkıda bulunmuş olan Gümrük Birliği'ne önemli oranda uyum sağladığı belirtilmişti.

Bununla birlikte Türkiye'nin iç pazara katılmak ve onun düzgün işleyişini sekteye uğratmamak için gereken makroekonomik istikrar derecesine ulaşamadığı da ayrıca belirtiliyordu. Şimdiye kadar, makroekonomik istikrarı sağlamak ve sürdürmek için gereken reformları sonuçlandırmaya yönelik girişimlerin başarılı olamamasının nedenleri olarak siyasi istikrarsızlık, siyasal, toplumsal ve ekonomik güçler arasında ekonomik strateji konusunda kalıcı uzlaşmanın olması gösterilmişti.

Bu arada Komisyon raporunda Türkiye'de devam eden enflasyonun büyük bir sorun olduğu da kaydedilmişti. Enflasyonu durdurmak için pek çok girişim olduğu halde uygulanan politikaların istikrarsız olması neticenin alınmasını engellediği belirtilmişti. 1995 sonundan 1997 sonuna kadar, yıllık enflasyon (tüketici fiyatları) % 80'den % 100'e çıkarken yine bu

zaman dilimi içerisinde kamu sektörü borçlanma ihtiyacı (merkezi hükümet, KİT'ler, bütçe dışı fonlar, vs.) yükselerek iki katına çıkmıştır. 1980 yıllarında başlayan KİT'lerin özelleştirme sonuçları beklenenin çok altında olmuştur.

Türkiye, Gümrük Birliği kararında öngörülen mevzuatın büyük kısmını gerekli süreler içinde kabul etme ve uygulama yeteneğini göstermiştir. Komisyon bu kararlılığı Türkiye'nin vecibesinde bulunan ancak yerine getirilmeyen diğer sektörlerdeki konularda da istemektedir. Kamu ihaleleri dahil iç pazar, tarım ve çevre konuları başta olmak üzere yapılacak daha pek çok şey olmakla beraber, Türkiye Avrupa Stratejisinde belirlenen alanların çoğunda Topluluk yasalarına uyumlaşma sürecini başlatmış durumdaydı. Ancak ne gümrük birliği ne de Avrupa Stratejisi kapsamına girmeyen sektörlerde ise, müktesebatın kabul edilmesi bakımından Türkiye'nin önünde uzun bir yol bulunmaktaydı.

Helsinki Zirvesi'nde adaylık statüsünü elde eden Türkiye, AB üyelik kriterlerine uyum sağlama gayesiyle büyük bir çaba göstermiştir. Bu uğurda 2004 yılının ortalarına kadar; iki anayasa değişikliği (Ekim 2001 ve Mayıs 2004) ve 8 adet uyum paketini meclisten geçirmiştir. Özellikle 2001 yılından sonraki süre içerisinde gösterilen performans batılı ülkeler tarafından övgüyle karşılanmıştır. Geçen bu süre dahilinde 1998 yılında tespit edilen eksiklikler AB tarafından hazırlanan "Katılım Ortaklığı Belgesi" ve Türkiye'nin taahhüdü olan "Ulusal Programa" cevap verecek nitelikte olmak üzere çok büyük oranda giderilmiştir.

Türkiye'nin AB üyelik kriterlerine uyum için göstermiş olduğu çabaları AB Komisyonu'nun her yıl aday ülkeler için yayınladığı İlerleme Raporları mesnet alınarak 1 yıllık zaman dilimleri içerisinde değerlendirmeye alınacaktır.

1999 yılı düzenli rapor dönemi içerisinde Türkiye'nin reform çabalarının yetersiz olduğu görülmektedir. Bu dönemde AB-Türkiye ilişkileri PKK Lideri Abdullah Öcalan'ın tutuklanması ve yargılanmasından ve Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesince ölüm cezasına mahkum edilmesinden de etkilenmiştir. Öcalan'ın yargılanması çerçevesinde AB'nin Türkiye'ye yaptığı baskı üzerine 23 Şubat 1999'da Türk Dışişleri Bakanlığı şu açıklamayı yaptı: "Türkiye'de mahkemelerin bağımsızlığını sorgulamak kabul edilemez. AB'nin duruşmalara gözlemci gönderme niyeti bağımsız yargıya müdahale etme ve onu etkileme çabalarının kabul edilmesi ve teşvik edilmesi anlamına gelmektedir. Hukukun üstünlüğü ilkesine aykırı olan bu tavır da kabul edilemez" demişti. AB'nin 35.000 kişinin ölümüne sebep olan PKK liderini kollaması Türkiye'yi rahatsız etmişti.

Bu arada demokrasi ve hukukun üstünlüğü bağlamında bazı iyileştirmeler yapıldı. TBMM Ağustos 1999'da Siyasi Partiler Kanunu'nda siyasi partilerin kapatılmasını ve üyelerinin siyasi hayata katılmaktan men edilmesini zorlaştıran bazı değişiklikler yapmıştı. Ayrıca DGM'lerden askeri hakimi çıkaran anayasal ve yasal değişiklikler TBMM tarafından kabul edilerek 22 Haziran 1999'da yürürlüğe girmiştir. Bu reformun doğal sonucu olarak, Öcalan davasına bakan Ankara DGM'nin askerimi hakim yerine sivil hakim getirilmiştir.

Ağustos 1999'da Ceza Kanunu'nun 243, 245 ve 354 sayılı maddelerini tadil eden bir kanun Parlamento tarafından kabul edilmiştir. Kanun, kamu görevlilerinin bireylere yapmış olduğu işkenceyi, kötü muameleyi ve yetki suiistimalini yeniden tarif etmekte ve bu tür suçlar işleyen kamu görevlileri için veya işkence üzerine yanlış rapor düzenleyen sağlık personeli için daha yüksek cezaları öngörmektedir. Ayrıca Eylül 1999'da Cumhurbaşkanı Demirel,

basın ve yayın yoluyla işlenen suçlar için takibat ve cezaları erteleyen bir yasayı onaylamıştır. Son olarak bu dönemde, çocukların çıkarlarının korunmasını amaçlayan, “Çocuk Haklarının Kullanımı Avrupa Sözleşmesi” Haziran 1999’da Türkiye tarafında imzalanmıştır.

2000 yılı İlerleme Raporu dönemindeki en önemli gelişme Türk kamuoyunda siyasi reformlar ile ilgili kapsamlı bir tartışmanın başlamasıdır. Bu bağlamda bazı uluslararası insan hakları belgelerinin (Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi) imzalanması ve “İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu”nun çalışmasının hükümetçe onaylanması alanlarında ciddi girişimde bulunulmuştur. Temmuz 2000’de Üst Kurul, Yeni 5 yıllık kalkınma planı bağlamında hazırlanan bir rapor temelinde, siyasi Kopenhag Kriterlerine uymak için yapılacak siyasal reformlara ilişkin bir belge hazırlamıştır.²⁵⁸

Bu dönemdeki diğer önemli gelişmeler ise şunlardır: Türkiye-AB ilişkileriyle bağlantılı bütün hükümet işlerinin etkin koordinasyonunu sağlamak üzere, “AB Genel Sekreterliği” adında bir yürütme organı ve teknik ve ekonomik konularda ilgili Bakanlıklar arasında tam koordinasyon sağlamak için “AB Ekonomik ve Teknik Koordinasyon Konseyi” kurulmuştur.

Diğer bir olumlu gelişme de yargıç ve savcılarının sayısının artırılmasıdır. Ayrıca devlet memurlarının ve diğer kamu görevlilerinin (özellikle, güvenlik görevlileri) yargılanmasıyla ilgili yasanın çıkması cesaret verici bir gelişme olarak adlandırılmıştır. Ancak bu dönemde

²⁵⁸ <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab-rapor00.html>

Türkiye’de işkence ve kötü muamele açısından durum fazla değişmemiştir. Ayrıca uzun süredir devam eden Loizidu davasında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Temmuz 2000’de bu konuda ikinci bir Ara Karar kabul etti. Bu ara kararda, Türkiye’nin AİHM’nin kararını yerine getirmemesi şiddetle tenkit edilirken gecikmeden bu karara uyulması istenmektedir.

2001 İlerleme Raporu döneminde de önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir, 3 Ekim 2001 tarihinde kabul edilen Anayasa Değişikliği bunlardan birisidir. Anayasal değişiklikler insan hakları, temel özgürlükler ve ölüm cezasının kısıtlanması konularında garantilerin güçlendirilmesi yönünde atılan önemli adımlardır. Bu bağlamda anayasa değişiklikleri özellikle, ifade ve düşüncelerin yayılması, basın ve dernekleşme özgürlükleri konusunda kısıtlama alanını daraltmıştır. Anayasanın 26. ve 28. maddelerindeki, kanunla yasaklanan “dillerin kullanımını engelleyen hükümler” kaldırılmıştır. Ayrıca bu dönemde Adalet sistemi reformunun başlatıldığı görülmektedir. 15 Mayıs 2001’de ceza infaz hakimlikleri kuran bir yasa kabul edilmiştir. Bu hakimler, tutuklu ve hükümlüler tarafından kendi haklarıyla ilgili olarak yapılan şikayetleri incelemekle sorumlu olacaklardır.

Anayasa reform paketi kapsamında, Milli Güvenlik Kurulu’nun işlevi ve bileşimine dair 118’nci madde hükmü değiştirilmiştir. MGK’nın sivil üyelerinin sayısı, beşten dokuza çıkarılmıştır. Askeri temsilcilerin sayısı ise beşte kalmıştır. Ayrıca Devlet Güvenlik Mahkemeleri’nin (DGM) yeniden yapılanmasıyla ilgili olarak 1999 yılında kabul edilen anayasa ve yasa değişiklikleri yürürlüğe girmiştir. Bu değişikliğin bir sonucu olarak, DGM’lerin bütün üyeleri sivil yargıdan atanacaktır.

Katılım Ortaklığı Belgesi'nin 8 Mart 2001'de kabul edilmesinden sonra Türk Hükümeti "Müktesebat'ın Benimsenmesi İçin Ulusal Programı" (MBUP) 9 Mart 2001'de kabul etti. MBUP'de önemli siyasal reformlar ilan edilmiş ve bunlar anayasa değişikliklerine eklenmiştir.²⁵⁹

Bu arada Türkiye, Kasım 2000 ve Şubat 2001'de yaşanan iki ekonomik krizden dolayı, piyasa ekonomisini tamamlama yolunda fazla bir ilerleme kaydedememiştir. Ekonomik krizler önceki istikrar programını geçersiz kılmıştır. Bunu karşılık Türkiye, 2 Mart 2001 tarihinde, önemli bir mali ve ekonomik reformlar paketini kabul etmiştir. IMF ve Dünya Bankası tarafından mali destek sağlanmış ve 2001'in sonlarında, yeni ekonomik planın çeşitli öğelerini uygulamaya koyan çok sayıda yasa hızla kabul edilmiştir. Bu reformlar bunalımın aşılması ve AB üyeliği için ekonomik kriterlerin yerine getirilmesi amacına yöneliktir.

Türkiye'nin AB müktesebatına uyumu Gümrük Birliği'nin kapsadığı alanlarda en ileri düzeydedir. Geçen yılki rapordan sonra bu alanlarda ilerleme kaydedilmiştir. Merkez Bankası da dahil olmak üzere bankacılık, telekomünikasyon, enerji ve tarım alanlarında önemli yasal düzenlemeler kabul edilmiştir. Adalet ve İçişleri alanında, Türkiye en kısa zamanda Avrupa Konseyi'nin kara para aklama ve yolsuzlukla mücadele konularındaki üç anlaşmasını

²⁵⁹ http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab-rapor_01.html

imzalamıştır. Yunanistan’la imzalanan karşılıklı suçlu mücadele anlaşması yürürlüğe girmiştir.²⁶⁰

2002 yılı İlerleme Raporu döneminde Türkiye’nin AB üyelik kriterlerini karşılama yönünde bir atağa geçtiği gözlenmiştir. Kasım 2001’de kabul edilen yeni bir “Medeni Kanun”un arkasından 2002 yılının Şubat, Mart ve Ağustos aylarından iç reform paketi (Uyum yasaları paketi) meclisten onaylanarak çıkmıştır. Bu uyum yasaları, siyasi ve ekonomik açıdan zor şartlar altında kabul edilmiştir ve Türkiye açısından kapsamlı bir değişimi temsil etmektedir. Kopenhag siyasi kriterlerine uyum amacıyla onaylanan Reform Paketleri şu yenilikleri getirmiştir;

Şubat 2002’de onaylanan “I. Uyum Yasaları Paketi”, ile TCK’nın 159. ve 312. maddelerinde ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri kanunlarında değişiklik yapılmıştır. Bu kanun değişikliklerine göre bundan sonra tutuklu bulunan sanık, avukatı ile her zaman görüşme imkanına sahip olmaktadır. Ayrıca tutuklamadan ve tutuklamanın uzatılmasına ilişkin karardan tutuklunun yakınının gecikmeden haber verilmesi de öngörülmektedir. Ceza Kanununun 312’inci maddesinin değişen yeni şekline ilişkin olarak Yargıtay, Diyarbakır DGM’sine AKP lideri Erdoğan’ın eski maddeye dayanarak almış olduğu cezayı bozmuştur. 312’inci maddedeki değişiklik, yasaklı bulunan AKP lideri Tayip Erdoğan’ın siyasete dönmesine zemin hazırlamıştır.²⁶¹

Mart 2002’de kabul edilen “II. Uyum Yasaları Paketi” ile siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin olarak partilerin lehine iyileştirmeler yapılmıştır. Buna göre kapatma

²⁶⁰ <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab-rapor 01-12.html>

²⁶¹ <http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2002/02/08/polika/politika a2.html>

cezası yerine Hazine yardımından men cezası verilebilecek, işkence ve kötü muamele sebebiyle AIHM'sinin tazminat, bu suçları işleyen görevlilere ödettirilecek, 18 yaşında olan herkese dernek kurma hakkı tanınacaktır. Ayrıca dernek, sendika ve meslek kuruluşları amaçları dışında da toplantı ve gösteri yürüyüşü yapabileceklerdir. Bu paket sayesinde basın kanununda yer alan “yasaklanmış dil” kavramı kaldırılmakta, suç işleyen basın-yayın organlarının kapatılması süresi de 30 günden 15 güne indirilmekte, basılı eserlerin toplatılması, basın makineleri ve aletlerine de el konulması ise mahkeme kararının hükmüne bağlanmaktadır.²⁶²

Ağustos reform paketi olarak anılan “III. Uyum Yasaları Paketi”nin içeriği büyük önem taşımaktadır. Bu paketin en önemli maddesi yapılan değişiklikle terör suçlarında ölüm cezasının kaldırılması olması ve bu cezanın müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülmesidir. Ancak savaş ve yakın savaş tehdidi hallerinde işlenmiş suçlara verilen en ölüm cezaları korunmaktadır. Ayrıca bu reform paketi, mahkumiyet kararının, AIHS'sini ihlal ettiğinin “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi” tarafından tespit edilmesi durumunda bu kişilerin yeniden yargılanabilmesine imkan tanınmaktadır. RTÜK Kanunu'nda getirilen değişiklikle Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde yayın yapabilmesine olanak sağlanmıştır. Bu maksatla bu dillerin ve lehçelerin öğrenilebilmesi için özel kursların açılabileceği de hükme bağlanıyordu. Reform paketiyle Vakıflar Kanunu'nda yapılan değişiklikler bundan sonra Cemaat Vakıfları Bakanlar Kurulu'ndan izin almak kaydıyla tanınmaz mal edinebilecekler ve bu mallara üzerinde tasarrufta bulunabileceklerdir.²⁶³

²⁶² <http://www.belgenet.com.tr/yasa/k4748.html>

²⁶³ http://www.tesev.org.tr/ab_izleme/3uyumpaketi.php

Türkiye'nin Ağustos ayında yapmış olduğu AB atağı dünya basınında geniş yer almıştır. Dünya basını genellikle Türkiye'nin reform atağını överken AB üyeliği konusunda ihtiyatlı bir tutum içinde olmayı sürdürdükleri gözlenmiştir. Alman Frankurt Rundschau gazetesi, Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri doğrultusunda yasalarında yaptığı köklü değişikliklerin karşılığında, Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye üyelik yönünde tavizler vermesinin ne kadar doğru olduğunu sorgulamıştır. Alman gazetesi, "AB'nin genişleme sürecini başarıyla yerine getirebileceği bile kesin değilken, Türkiye gibi büyük, kalabalık ve fakir bir ülkeyi de bu tablonun içine katmak, felakete davetiye çıkarmak olur" diye yazmıştır.²⁶⁴

Türkiye, 2002 yılında piyasa ekonomisinin işleyişi alanında önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Bu durum Birlik içerisindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleri ile baş edebilme kapasitesini artıracaktır. Ekonomiye istikrara kavuşturmak için yapılan birtakım girişimler sonrasında, mevcut reform programı olumlu sonuçlar vermiş olup, ekonomi yeniden büyümeye başlamıştır. Enflasyonist baskılar hafiflerken, mali disiplin iyileşmiş ve kamu hesaplarının şeffaflığı belirgin bir biçimde artmıştır. Türk ekonomisinin istikrarsızlığının temel kaynağı olan siyasetin ekonomiye müdahalesi azaltılmış ve kırılgan ve iyi işlemeyen bankacılık sektörü gibi yapısal zayıflıkların giderilmesine ilişkin adımlar atılmıştır. Mali sektörün düzenlenmesi ve denetlenmesi güçlendirilmiştir. Tarım ve enerji gibi temel sektörlerin serbestleşmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır.²⁶⁵

2002'de Türkiye 1998 İlerleme Raporundan bu yana Kopenhag siyasi kriterlerinin karşılanması yolunda önemli ilerleme kaydetmiştir. Özellikle Ağustos 2002 tarihinde

²⁶⁴ <http://www.minidev.com/ab/uyumyasa.asp>

²⁶⁵ <http://www.mfa.gov.tr/turkce/gru/ab/abab/2002ilerlemeraporu.pdf>

meclisin onayladığı yasal değişiklikler, geniş ve etkili reformlar yapmak konusunda Türkiye'nin istekliliğini göstermesi açısından son derece olumlu karşılanmıştır.

2003 İlerleme Raporu döneminde ise çeşitli kanunlara değişiklik getiren 4 temel siyasi reform paketi “4-7 Uyum Yasaları Paketi” kabul edilmiştir. Reformların bazıları, ifade özgürlüğü, gösteri özgürlüğü, kültürel haklar ve silahlı kuvvetlerin siviller üzerindeki kontrolü gibi Türkiye'nin hassasiyet gösterdiği konulara değinmesi nedeniyle siyasal açıdan önem taşımaktadır. Bu çerçevede, 2003'ün Temmuz ayında kabul edilen 7. Uyum Paketi oldukça önemlidir. 3 Kasım 2002 tarihindeki seçimler sonrasında oluşturulan yeni meclis bu “Reform Paketleri”ni ezici bir çoğunlukla kabul etmiştir. Bu süreçte Türk halkının büyük bir çoğunluğu, Türkiye'yi Avrupa Birliği'nin değer ve standartlarına yaklaştırmayı amaçlayan bu değişiklikleri tam anlamıyla desteklemiştir.

Hükümet, reformların etkili bir şekilde uygulanmasını sağlayacak adımlar da atmış, örneğin; Reform İzleme Grubu'nu oluşturmuştur. Ayrıca, hükümet işkenceye karşı “sıfır hoşgörü” politikasını ilan etmiştir. Güneydoğu Bölgesinin kalan vilayetlerindeki olağanüstü hal, 30 Kasım 2002 tarihinde kaldırılmıştır.²⁶⁶

Bu dönemde siyasi reform paketleri dışında 143 yeni kanun kabul edilmiş ve “BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi”, “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi” ve “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 6. Protokolü” gibi çeşitli sözleşmeler onaylanmıştır.

²⁶⁶ <http://www.ikv.org.tr/turkiye-ab/guncel/1-siyasi%20kriterler.htm>

Temmuz 2003’de kabul edilen “VII. Uyum Paketi” Milli Güvenlik Kurulu’nun (MGK) görevlerine, işleyişine ve yapısına temel değişiklikler getirilmiştir.²⁶⁷ Yapılan değişiklikle MGK Genel Sekreterinin genişletilmiş idari ve denetleyici gücü yürürlükten kaldırılmıştır. Spesifik olarak MGK Genel Sekreterinin Cumhurbaşkanı ve Başbakan adına MGK tarafından yapılan herhangi bir önerinin uygulanmasını takip etme yetkisi veren hüküm kaldırılmıştır. Ayrıca MGK’nın herhangi bir sivil kuruma sınırsız erişimine izin veren hüküm de kaldırılmıştır. En önemli değişiklik ise MGK Genel Sekreterinin TSK mensubu olma zorunluluğunun kaldırılmasıdır. Bu arada ilgili kanunla MGK’nın Sinema, Video ve Müzik Eserleri Denetleme Kurulu’ndaki temsilcisi çıkarılmıştır.

Bu arada askeri harcamaların şeffaf hale getirilmesi amacıyla yeni önlemler alınmıştır. Sayıştay, Parlamento’nun isteği üzerine, silahlı kuvvetlerin elinde bulunan devlete ait binalar da dahil olmak üzere, her türlü kurumun hesap ve işlemlerini denetime tabi tutabilecektir.

Yargının güçlendirilmesine yönelik çeşitli yapısal değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Her ilde ve nüfusu yüz binin üzerindeki ilçelerde aile mahkemelerinin kurulması karar altına alınmıştır. Ayrıca yeniden yargılanma imkanı sağlayan kanunlarda değişiklik yapılmıştır. Yargı personelinin eğitmek için “Adalet Akademisi” kurulmuştur.

İfade özgürlüğü konusundaki kısıtlamaların kaldırılmasında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Ceza Kanunu ve Terörle Mücadele Kanununda değişiklikler yapılmıştır. Bu konuda açılan birçok dava beraat kararı ile sonuçlanmıştır. Şiddet içermeyen görüşlerine rağmen tutuklanan kişiler konusu ele alınmış ve birçok kişi tahliye edilmiştir.

²⁶⁷ <http://www.belgenet.com/yasa/k.4963.html>

Genel olarak geçtiğimiz yıllarda yayınlanan ilerleme raporları ile kıyaslandığında, 2003 Raporu'nda eksiklik olarak sıralanan hususların daha dar bir alanı kapsadığı görülmektedir. Ayrıca Raporun “son gelişmeler” bölümünde yer alan “tüm bu süreç boyunca Türk halkının büyük çoğunluğu, Türkiye’yi AB değerlerine ve standartlarına yakınlaştırmayı amaçlayan bu değişikliklere tam destek verilmiştir” ifadesi ile “yürütme” alt başlığı altında Hükümetin kararlılığının kuvvetli ifadelerle vurgulanması, Komisyon yetkililerince son dönemde dile getirilen iki önemli tespitin yansımasıdır. Bu tespitler son bir yıl içinde yapılan reform çalışmalarının AB’den olumlu not almak için değil, Türkiye’nin yararı için yapıldığı ve bu nedenle de toplum tarafından benimsenip desteklendiğini göstermektedir.²⁶⁸

Türkiye, 2003’te AB’ye uyum için göstermiş olduğu performansı, 2004 yılında da aynı istekle sürdürmüştür. Bunun sonucunda 2003 Raporunda yer alan Türkiye tarafından yerine getirilmesi istenen hususlar bu süre içerisinde yerine getirilmiştir. Böylece AB tarafından “Revize Edilmiş Kamu Ortaklığı Belgesi”ne ve Türkiye’nin bir taahhüdü olan “Gözden Geçirilmiş Ulusal Program”a çok büyük bir oranda uyum sağlanmıştır.

Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi (AKPM), 22 Haziran 2004 tarihinde gerçekleştirdiği toplantıda, 1996 yılından beri Türkiye’ye yönelik uygulanmakta olan “denetim süreci”nin sona erdirilmesine karar vermiştir. Türkiye’nin Anayasal ve yasal reformlara ilişkin taahhütlerine bağlılığı ve Avrupa Konseyi üyesi olma yükümlülüklerini yerine getirme konularında tatmin edici düzeyde olduğunu belirten karar, Türkiye’nin kabul

²⁶⁸ <http://www.ikv.org.tr/turkiye-ab/guncel/ikvdegerlendirmesi-2003.web.htm>

edilen uyum paketlerinde yer alan reformlarını uygulama performansı açısından da önemli bir kriter teşkil etmektedir.²⁶⁹

2004 yılında ortaya konulan Mayıs 2004 Anayasa değişiklikleri ve uyum paketlerinde yer alan reformların gerçekleştirilmesiyle Kopenhag Siyasi kriterlerine uyum sağlanmıştır. AB Komisyonu'nun üzerinde durulan konularla ilgili bu dönemde reform yapılması dikkate değerdı.

Mayıs 2004 tarihli anayasa değişiklikleri ile YÖK'ten askeri temsilcinin çıkarılması ve mali kontrol başta olmak üzere askeri uygulamaların TBMM denetimine açılması bu reformların tamamlanması yolunda atılan önemli adımlardır. Ayrıca bu anayasa değişikliğiyle, hangi nedenle olursa olsun ölüm cezası yasaklanmış, anayasanın 143. maddesi yürürlükten kaldırılarak DGM'lerin faaliyetlerine son verilmiştir. Ayrıca kabul edilen anayasa değişikliği paketi çerçevesinde, TSK elindeki devlet mallarının, meclis adına Sayıştay tarafından denetlenmesi ve kadın-erkek eşitliği güvence altına alınmaktadır.²⁷⁰

Ocak 2004'te, MGK Genel Sekreterliği yönetmeliği şeffaflaştırılarak, Genel Sekreterliğin birçok yetkisi ve görevi ortadan kaldırılmıştır. Genel Sekreter başbakana karşı sorumlu hale getirilmiş ve teşkilat yapısındaki üç başkanlık kaldırılmıştır. Artık MGK yeni bir düzenlemeye göre faaliyet göstermektedir. Ayrıca MGK Genel Sekreterinin kadrolarının yönetmeliğinin gizliliğine ilişkin hükümler ortadan kaldırılmıştır.

²⁶⁹ <http://www.ikv.org.tr/turkiye-ab/guncel/AKPMTRkararı-final.htm>

²⁷⁰ http://www.sodev.org.tr/haberler/2004/son_anayasa_degisiklikleri_oluml.htm

Bu dönemde basın ve ifade özgürlüklerinin yürürlüğe konulmasına ilişkin gelişmeler yaşanmıştır; Ocak 2004'te, RTÜK tarafından hazırlanan yönetmelik yürürlüğe girmiştir. Diyarbakır'da özel TV kanalları Kürtçe yayın yaparken, Haziran 2004'te TRT'den anadilde yayına başlanmıştır. Aralık 2003'te farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesine ilişkin yönetmelik yürürlüğe girmiştir. Bu bağlamda 2024 yılında Batman, Şanlıurfa ve Van'da Kürtçe dil kursları öğretime başlamıştır.

Türkiye 2004 yılında işkence ve kötü muamele ile mücadele edilmesi kapsamında uygulanmaya yönelik yoğun bir çaba içerisine girmiştir; Şubat 2004'te İçişleri Bakanlığı, cezasızlıkla mücadele amacıyla yayınladığı genelgede, ceza alması gereken tüm emniyet mensuplarının hakkında gerekli tedbirlerin acilen alınması talimatını vermiştir. Mart 2004'te Başbakanlık Müsteşarlığı, valiliklere işkence ve kötü muamele iddialarının öncelikle incelenmesine yönelik bir genelge göndermiştir. Bu uygulamalar sonrasında, Nisan 2004'te Türkiye, Uluslararası İnsan Hakları İzleme Komitesi Raporu'nda, işkence yapan ülkeler listesinden çıkarılmıştır.

Bu süreç içerisinde din özgürlüğü alanında da eksiklikler tamamlanmıştır; Mayıs 2004'te RİG çalışmaları sonucunda İçişleri Bakanlığı kiliselerin açılmasının kolaylaştırılması yönünde genelge yayınlamıştır. Haziran 2004'te aynı bakanlık "Heybeliada Ruhban Okulu" ile ilgili rapor hazırlanmış ve 33 yıldır kapalı bulunan bu okulu MEB denetiminde, vakıf bünyesinde eğitim vermesini önermiştir. Şubat 2004'te Azınlık Sorunlarını Değerlendirme Kurulu oluşturulmuştur.

2003 Raporundan sonraki dönemde, BM Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokolü ile BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmeleri onaylanmıştır. Aynı şekilde bu dönemde, yargı personeli yoğun bir eğitime tabi tutulurken, Haziran 2004'te 10 yıldır cezaevinde bulunan eski DEP milletvekilleri serbest bırakılmıştır.²⁷¹

Türkiye'nin AB üyeliği yolundaki en önemli başarısı, Kıbrıs Sorunu'nun çözümünde göstermiş olduğu performanstır. Annan Planı çerçevesinde Kıbrıs'a çözüm bulmak için 24 Nisan 2004'te başvurulmuş referandumda, Türkiye'nin büyük desteğiyle "Kıbrıs Türkü" 'evet' oyunu vermiştir. Böylece, Kıbrıs'ın artık Türkiye'nin AB üyeliği önünde bir engel olması çıkmış olmaktadır.²⁷²

Sonuç olarak Türkiye, bugüne kadar göstermiş olduğu sürekli ve artarak devam eden çabaları ile Kopenhag Siyasi Kriterlerini çok büyük oranda karşılamıştır. Bu nedenle 2004 yılı sonunda yapılacak AB Zirvesi'nde Türkiye'ye "müzakere tarihi" verilmelidir. Birtakım eksikliklerin müzakere sürecinde tamamlanması doğal karşılanmalıdır. 2003 yılında üyelik için gün sayan bazı aday ülkelerin ilerleme raporları incelendiğinde, yasal düzenleme eksikliklerine ve uygulamada yaşanan sorunlara rağmen müzakere tarihinin verildiği bilinmektedir.²⁷³ Hatta Türkiye'nin imzalamadığı veya çekince koyduğu bazı uluslararası sözleşmelere bazı AB üyeleri bile halen imzalamamış ya da çekince koymuşlardır.

Türkiye'nin bugünkü olumlu pozisyonuna rağmen bazı Avrupa ülke liderleri ve bazı dine dayalı siyasi parti liderleri bazen açık bir şekilde bazen örtülü olarak Türkiye'nin

²⁷¹ <http://www.ikv.org.tr/turkiye-ab/guncel/2003KOUPIR> Siyasi Kriterler.htm

²⁷² "Kıbrıs denklemi değişti", Radikal, (27-04-2004)

²⁷³ <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab-rapor.03-ikv.html>

üyeliğine karşı olduklarını dile getirmektedirler. Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olmalarının temelinde, Türkiye'nin büyük bir Müslüman ülke olması yanında coğrafi konumu yatmaktadır. Ankara, batının değişmeyen bu tutumunu yumuşatmak için zirve tarihi yaklaşırken bazı AB ülkelere karşı bazı yaklaşımlarda “uçak ve enerji ihaleleri” bulunmak zorunda kalmıştır.

B) GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ'NİN PERFORMANSI

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) üyelik kriterlerini yerine getirmekte göstermiş olduğu performansı AB Komisyonu raporları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Genel olarak Komisyon, GKRY'nin göstermiş olduğu çabaları dikkate değer bulmuştur. Hatta Birlik, Güney Kıbrıs'ın müzakerelerde gösterdiği performansa benzer müzakere yürüten diğer adaylar arasında ilk sıraya yerleşmiş olduğunu da belirtmiştir.²⁷⁴

Komisyonun raporlarında GKRY'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirmekte olduğu belirtilmiştir. Ülkedeki en önemli siyasi sorunun adanın bölünmüşlüğü olduğu ve bunun sebebin ise Türk tarafı olduğu işaret edilmektedir. Türkiye'nin garantörlük anlaşmasına dayanarak 1974'te adaya müdahale etmesi haksız bulunmakta ve adadaki Türk askeri “işgalci” olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca Kıbrıs Türk tarafının müzakerelerden sürekli olarak kaçan taraf olduğu gösterilmektedir. Bu değerlendirmeler doğrultusunda Kıbrıs sorununa siyasi bir çözüm bulunsa da bulunmasa da GKRY'nin AB üyeliğine kabul edileceği

²⁷⁴ “Rumlar AB'ye Koşar Adım İlerliyor”, Milliyet, 02-11-2000.

gibi taraflı bir karar alınmıştır. Annan Planı çerçevesindeki bir çözüme “hayır” diyen GKRY adanın tümü adına üye yapılırken, çözüm “evet” diyen Türk tarafı dışarıda kalmıştır. AB’nin adada çözüme hayır diyen GKRY’nin “siyasi kriterleri yerine getirmekte göstermiş olduğu performanstan” övgüyle bahsetmesi pek de akılcı görünmemektedir.

Bununla beraber GKRY’nin ekonomik kriterlerini karşılamak ve müktesebata uyum sağlamak konusunda daha başarılı bir grafik çizdiğini söylemek yerinde olur. Komisyonun her yıl yayınlamış olduğu ilerleme raporlar temel alınarak göstermiş olduğu performans ve eksiklikleri aşağıda açıklanmıştır;

1998 yılı İlerleme Raporu’nda yer alan adanın bölünmüşlüğü ve bunun yarattığı sıkıntılar siyasi kriterler bölümünün en önemli konusu olmaya devam etmektedir. Ayrıca Güney Kıbrıs’ta ölüm cezasının temelde olmamasına rağmen devlete ihanet suçlarında uygulanması iyi karşılanmamakta ve 1998 yılı sonunda kaldırılması istenmektedir. Siyasi himaye ve rüşvet olaylarının araştırılması, göçmen işçiler ve savunmasız grupların karşılaştığı problemlerin çözülmesi istenmektedir. Bunun yanında Kıbrıs’ta yargının bağımsızlığı ve hakimlerin genelde çok kalifiye oldukları vurgulanmıştır. Temel hak ve özgürlüklerin uygulanması ile ilgili önemli bir sorunun bulunmadığı, ifade özgürlüğü, dernek kurma özgürlüğü, ekonomik ve sosyal haklar ve azınlıkların korunmasının tamamıyla garanti altında olduğu belirtilmiştir. Ancak adanın fiili olarak bölünmüşlüğü sonucunda malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı gibi temel hakların kullanımında sıkıntılar yaşanmaktadır.²⁷⁵

²⁷⁵ <http://europa.eu.int/comm/enlargement/report-11-98>

1993'den beri olan gelişmeler, Kıbrıs ekonomisinin topluluk mevzuatına uyumunda karşılaşılan güçlüklerle adapte olmayı başarmış olduğunu göstermektedir. Dikkati çeken diğer bir gelişme ise uluslararası iş sektörünün büyük ve artan önemi olmuştur. Tarım ve turizmde zıt gelişmeler nedeniyle zorluklar yaşanmakta olup sanayi ve turizm gibi geleneksel sektörlerde rekabet gücü kaybedilmiştir. Adanın kuzey ve güney kısmı arasındaki ekonomik farklılık 1993'ten beri daha da artmıştır. Bununla birlikte Kıbrıs'ın kuzey kısmının entegrasyonu büyük ekonomik zorluk çıkarmayacaktır.

Topluluk mevzuatının benimsenmesi ile ilgili olarak, Kıbrıs özellikle gümrük birliği çerçevesinde önemli ilerleme kaydetmiştir. Ancak iç pazar alanında özellikle yürürlükte olan bankacılık mevzuatıyla tamamen uyumlu olmayan mali faaliyetlerin yürütüldüğü kıyı bankacılığı ile ilgili olarak çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda deniz taşımacılığı, telekomünikasyon, adalet ve içişleri de sayılabilir. İzlemenin yapıldığı 16 bölüm itibarıyla Kıbrıs'ın müktesebatın kabul edilmesinde büyük sorunlarla karşılaşmayacağı söylenebilir.

1999 yılında Güney Kıbrıs, AB üyelik kriterlerini yerine getirmede fazla bir ilerleme kaydedememiştir. Topluluk mevzuatına uyumda, bu tarihe kadar Kıbrıs, Avrupa standartlarının sadece % 15'ine uyum sağlayabilmiştir.

2000 Raporunda, Güney Kıbrıs'ın işlemekte olan bir piyasa ekonomisinin varlığı teyit edilmekte ve bu sayede AB içindeki rekabete uyum sağlayabileceğinin altı çizilmektedir. Ayrıca, ekonominin gelişmekte olduğu ve işsizlik oranının çok düşük seviyelerde seyrettiği de belirtilmektedir. Birkaç yıllık gecikmeden sonra, meclis 2001'in Ocak ayına kadar faiz tavanının kaldırılması için takvim veren bir kanunu getirmiştir. Kıbrıslı yöneticiler sağlık sektöründe de büyük bir reform hareketine başlamışlardır. Ayrıca raporda, son dönem makro-ekonomik istikrarın azaldığının da altı çizilmektedir.

Söz konusu İlerleme Raporu, son dönemde GKRY'nin gerek müktesebat uyumu konusunda, gerek idari kapasitelerin artırılması yönünde de gelişme kaydedildiğini vurgulamaktadır. İç Pazar alanındaki mevzuatın AB müktesebatına uyumlaştırılması için önemli adımlar atıldığı üzerinde durulmakta, ancak GKRY'nin özellikle AB'nin Yeni Yaklaşım Yönergelerine uyum için çalışmalara devam etmesi gerektiğini ifade edilmektedir. Raporda ayrıca, sığınma hakkı ile adli konularda yapılan yeni düzenlemeler sayesinde GKRY'nin adalet ve içişleri alanındaki mevzuata uyum yönünde önemli ilerlemeler kaydettiği ifade edilmekte, sınır güvenliği konusunda ise hala yapılması gerekenler olduğu belirtilmektedir.

Raporda, GKRY'nin halihazırda Katılım Ortaklığı Belgesi'ndeki kısa vadeli önceliklerin çoğunu tam olarak yerine getirdiği ifade edilmektedir. Ayrıca, orta vadeli önceliklerin bir kısmına uyum yönünde ilerleme kaydedildiği ve iç pazar, enerji, adalet ve içişleri gibi bazı alanlardaki önceliklerin tam olarak yerine getirildiği vurgulanmaktadır. Ayrıca bu dönemde Güney Kıbrıs, aday ülkeler tarafından imzalanması gereken insan hakları sözleşmelerinin tamamını imzalayan tek ülke konumunu kazanan ülke olmuştur.

2001 yılında ekonomik ve AB müktesebatına uyum konusunda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Güney Kıbrıs, sosyal güvenlik, denizcilik, adalet ve içişleri alanında kapasiteyi güçlendirmek için önemli adımlar atmıştır. Nisan 2001’de Hükümet tutuklanıp hapsedildikten sonra cezası Yüksek Mahkeme tarafından iptal edilen ya da düşürülen insanlara tazminat ödeneceğine dair bir kanun çıkarmıştır.

Bu arada GKRY’de AB uyum yasalarına aykırı bazı olumsuzluklar yaşanmıştır; Bunlardan en önemlileri olarak GKRY’de yaşayan Türklerin evlenme ve oy verme haklarının bulunmaması, burada ikamet eden 400 Türk’ün yasadışı gözleme tabi tutulması, sınırda yakalanan mültecilerin zorla geri gönderilmesi ve göçmenlere ırkçılık ve ayrımcılık gibi muamelelere tutulması sayılabilir.²⁷⁶

Ayrıca Avrupa Parlamentosu’nun kabul ettiği kararda, GKRY’nin üyelik görüşmelerindeki müzakere konularının 29’undan 22’sini tamamladığı ve gerek ekonomik ve gerekse siyasi kriterleri tamamen karşıladığı belirtilmiştir.²⁷⁷

2002 İlerleme Raporu’nun Kıbrıs Sorunu ile ilgili olarak en önemli maddesi adada çözüm bulunmadan da GKRY’nin üye olmasının gerektiğine karar verilmesidir. Böylelikle GKRY’nin AB üyeliği için önünde herhangi bir engel kalmamıştır.

Bu dönemdeki Komisyon raporundan Kıbrıs’ta insan hak ve özgürlüklerine saygı gösterilmeye devam edildiği, mültecilerin korunması ile ilgili prosedürün geliştirildiği ve

²⁷⁶ <http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/report2001/cy-en.pdf>

²⁷⁷ “AP’den Ağır Rapor”, Radikal, 06-09-2001.

Güney’de yaşayan Türklerinin evlenme hakkına getirilen sınırlamaların kaldırıldığı anlaşılmaktadır.

Yine raporda, genel olarak, 1998 ilerleme raporundan itibaren Güney Kıbrıs’ın üyelik ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirme açısından önemli bir aşama kaydedildiği ve bunun takdirle karşılandığı vurgulanmaktadır.²⁷⁸

GKRY’nin AB üyeliğine hazırlanırken sarf ettiği çabalar son olarak “2003 İlerleme Raporu”nda değerlendirilmiştir. Ekonomide, telekom, enerji, hava ulaşımı, posta servislerinde yapılan özelleştirmeler bu dönemde kaydedilen ilerlemeler olduğu belirtilmiştir. Ancak, eğitim, personel ve adalet konularında hala bazı eksikliklerinin bulunduğu ifade edilmektedir. Raporda, rüşvete karşı bir savaşın verilmesini ve bu girişimin siyasi partileri de kapsamı gerektiği vurgulanmaktadır.

Raporda, müktesebata uyumlu olmayan bazı önemli konuların var olduğu da belirtilmektedir; malların serbest dolaşımı, vatandaş hakları, işçilerin serbest dolaşımı, paranın serbest dolaşımı, rekabet politikası ve tarım konusunda Kıbrıs’ın müktesebata uygun hale gelmesi istenmektedir.²⁷⁹

Komisyon raporlarına göre GKRY’nin bazı eksiklikleri olmasına karşın bunların tam üyeliği engelleyici nitelikte olmadığı, dolayısıyla olumlu görüş bildirildiği anlaşılmaktadır. Buna rağmen AB’den olumlu görüş alan GKRY’nin üyelik kriterlerini karşılamakta bazı önemli eksiklikleri bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi, Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Annan

²⁷⁸ <http://europa.eu.int/comm/enlargement/report2002/cy-en.pdf>

²⁷⁹ <http://europa.eu.int/comm/enlargement/report-2003/pdf/cmr-cy-final.pdf>

Planı çerçevesinde Kıbrıs sorununa çözüm çabalarında yapılan referandumda olumsuz oy kullanarak çözüm engelleyen taraf olması sayılabilir. Böylelikle GKRY yükümlü olduğu siyasi kriterleri karşılamakta yetersiz kalmaktadır. AB'nin "Kıbrıs'ta çözüm olsa da olmasa da tam üyelik hakkının verileceği" kararı, aday ülkelere eşit mesafede bulunma ilkesine aykırıdır ve Türkiye'ye uygulanan bir çifte standarttır. Bundan başka GKRY'nin belgelenmiş eksik bulunan tarafları aşağıda sıralanmaktadır. Bunlar;

GKRY'nin terörizme desteği, kara para aklama ve kaçakçılık faaliyetlerine izin vermesi yayınlanan raporlarda ve meydana gelen olaylarla tespit edilmiştir. GKRY'de bulunan Organize Suçlar Özel Komitesi'nin 1998 yılında yayınladığı bir raporda "yaygın bir şekilde kabul ediliyor ki Kıbrıs'ta organize suç vardır ve gün geçtikçe de çoğalmaktadır" denilmiştir. Aynı şekilde Eski NATO Komutanı General Wesley Clark 14 Eylül 2001 tarihinde CNN'e verdiği bir mülakatta, Güney Kıbrıs'ın teröristlerin Avrupa ve Amerika'ya birinci derecede geçiş belgesi olduğunun altını çizmişti.²⁸⁰ Ayrıca Kıbrıs Rum Yönetimi'nin terörizme desteğinin en önemli göstergesi, Öcalan'ın 1999'un Şubat ayında Nairobi'de yakalanmasıyla daha da açığa çıkmıştır. Öcalan yakalandığında, üzerinden Kıbrıslı Rum Lazaros Mavros'a ait diplomatik bir pasaport çıkmış ve bu pasaportla Avrupa'da seyahat ettiği tespit edilmiştir. Öte yandan PKK teröristlerinin Güney Kıbrıs'ta eğitim kamplarının olduğu da bilinmektedir. Kara para aklama konusunda da Güney Kıbrıs'ın dosyasının

çok kalabalık olduğu yine ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan raporlarda ortaya konmuş ve bu bölgenin kara para aklama, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı konularında hassas bir bölge olduğuna dikkat çekilmiştir.

²⁸⁰ www.trncinfo.com/TANITMADAIRESİ/2002/TURKCE/GUNEYKIBRIS/K170602.html

AB genişleme perspektifleri Araştırma Grubu Başkanı siyaset bilimci Dr. Heinz Kramer'in "Türkiye'nin pek çok alanda eksiklikleri var. Ancak, gelelim Kıbrıs Rum Kesimine... Her alanda Avrupa kriterlerine uyuyor mu da bu kadar iştiaqla bünyelerine kabul etmek istiyorlar?" sorusuna vermiş olduğu cevap şuydu; "Bu ilginç bir paradoks, 14 AB üyesi ülke, istemeyerek de olsa Kıbrıs'ı üyeliğe almaktan başka çareleri olmadığını kabul etti" demişti. Dr. Kramer, bunun sebebini de, Yunanistan'ın son yıllarda bulduğu, "parlak ve zekice" diye nitelendirdiği "AB'nin doğuya genişleme sürecini veto etme şantajı" ile açıklamaktadır.²⁸¹

Kıbrıs Cumhuriyeti gerek nüfus, gerekse yüzölçümü itibariyle çok küçük bir ülke konumunda olup Türkiye'nin yaklaşık yüzde 1 ila 1,5 büyüklüğündedir. Bir ada ülkesi olması sebebiyle KKTC dışında sorunlu bir ülkeyle komşu değildir. AB'ye üye olmadan önce de AB üye ülkelerinin standartlarına yakın bulunmaktadır. Halbuki Türkiye gerek coğrafi konumu gerekse siyasi ve ekonomik durumu açısından sürekli olarak sorunlarla boğuşan bir ülke durumundadır. Böylece sorunları az olan GKRY daha az çaba göstererek AB üyelik şartlarını yerine getirebilmektedir. Türkiye ise şimdiki durumuna gelmek için çok sayıda Uyum Yasasını onaylamış, Anayasası'nda gerekli değişiklikleri yapmış ve bunlardan büyük bir kısmını uygulamaya koymuştur. Deyim yerindeyse Türkiye, AB'ye uyum sağlamak için kabuk değiştirmiştir. Bu cepheden bakıldığında, Türkiye'nin AB'ye uyum sağlamak için Kıbrıs Rum Yönetimi'nden çok daha fazla bir performans gösterdiği kabul edilmelidir.

²⁸¹ Sadi Somuncuoğlu, Arka Kapımıza Dayandılar: Kıbrıs'ta Sirtaki, Boyut Tan Matbaası, Ankara,2002, s. 418.

SONUÇ

Avrupa Birliği, adaylık süreçlerinde Türkiye'ye ve GKRY'ye karşı çok farklı bir tutum izlemiştir. Yunanistan'ın 1981 yılında tam üye olmasıyla GKRY-AT ile olan

ilişkilerinde ayrıcalıklı bir konuma sahip olmuştur. Buna karşın Müslüman ve büyük nüfuslu Türkiye, sürekli olarak dışlanmış ve ayrımcı bir muameleye tabi tutulmuştur.

1981 yılında Avrupa Topluluğu'na üye olan Yunanistan bu tarihten itibaren Türkiye ile arasındaki sorunları AT platformlarına taşımıştır. Atina uzun süredir toplanamayan “Ortaklık Konseyi”nin bir araya gelmesini engellemiştir. Ayrıca Yunanistan ve Avrupa Parlamentosu'nun girişimleriyle Türkiye'ye verilmesi gereken 600 milyar ECU'luk kredi verilmemiştir.

Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna 1987 yılında yapmış olduğu tam üyelik başvurusuna AT üyelerinden özellikle Yunanistan ve Almanya'dan çok sert tepki gelmiştir. Atina, Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkacağını açıkça ifade etmiştir. Bonn ise Türkiye ile tam üyelik şeklinde değil, Gümrük Birliği çerçevesinde bir ilişkiden yana olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca Almanya “Kıbrıs Sorunu'nun Türkiye-AT ilişkilerini olumsuz etkileyeceğini söylemiştir. Türkiye'nin üyelik umudu 1988'de yeni bir gelişmeyle sarsılmıştır. 1988'de Belçika'da toplanan Avrupa Komisyonu üyeleri 1992'ye kadar yeni üye kabul edilmemesi konusunda görüş birliğine varmışlardı. AT Komisyonu 18 Aralık 1989'da Türkiye'nin başvurusu ile ilgili görüşünü açıkladı. Rapor özü itibarıyla Konseye başvurunun şimdilik askıya alınmasını ön görmekteydi. Komisyonun Türkiye'nin üyelik başvurusu ile ilgili olarak 2,5 yıl sonra (diğer üyelik başvurusunda bulunan ülkeler arasında en uzun süre) görüş raporunu hazırlamasının Topluluğun Türkiye'ye tam üyelik açısından olumlu bakmadığının göstergesidir.

Komisyon, Türkiye'nin üyelik müracaatının askıya alınmasını AT'nin 1993'ten önce yeni bir genişleme yapmak istememesine bağlamıştı. Ancak Haziran 1992'de yapılan Lizbon Zirvesi'nde 5 EFTA üyesinin üyelik müzakerelerini Maastricht Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden hemen sonra başlatılması yönünde karar alındı. Bu bağlamda 1989 tarihli Komisyon görüşünde yer alan ve “derinleşme hareketi ve Tek Pazar kurulması yönündeki çabalar sonuçlanmadan AT'nin yeni üyelik müzakerelerine başlamayacağı” yaklaşımının sadece Türkiye'ye yönelik olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Türkiye, AB'ye üye olmadan Gümrük Birliği'ni gerçekleştiren tek ülkedir. Türkiye 1963'te yapılan ve hedefi tam üyelik olan bir çerçeve anlaşmasına dayanarak 6 Mart Belgesini imzalamış ve tam üye olmadığı bir konfederasyona bazı hükümlerlik haklarını devretmiştir. Diğer taraftan Katma Protokolde yer alan ve tam üyeliğe gidiş ve geçiş dönemi özelliğini taşıyan dönemde AT, dört esastan üçünü ortadan kaldırmıştır. 1973-1995 döneminde malların serbest dolaşımı, işgücünün serbest dolaşımı, sermayenin serbest dolaşımı ve milli yardımın verilmesi Topluluk tarafından yükümlülükleri yeri getirilmesi gereken temel esaslardır. Bunlardan sadece sanayi mallarında gümrüksüz ithalat ve mali yardımlardan bir kısmı hariç diğerleri yerine getirilmemiştir. Bu belge ile Türkiye kendisini tek taraflı olarak AB'ye bağımlı kılan bir metni imzalamış ve Türkiye'ye tam üyelik perspektifi verilmemiştir.

1990'ların ilk yarısı boyunca, AB'nin hangi ülkelerle ve hangi takvime göre genişleyeceğinin tartışıldığı platformlarda Türkiye ya tamamen ihmal edilmiş ya da Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin, Güney Kıbrıs ve Malta'nın arkasında yer almıştır. Aralık 1997'de yapılan Lüksemburg Zirvesi sonrasında Türkiye'de yeni bir hayal kırıklığı yaşanmıştır.

AB'nin bu genişlemesinin her şeyden önce siyasi bir hareket olduğu kendini göstermiştir. Türkiye, yeni genişlemenin ve üye adaylığının resmen ilan edildiği Lüksemburg Zirvesi'nde alınan kararlara göre bu genişleme sürecinden resmen dışlandığı görülmektedir. Başbakan Mesut Yılmaz'ın, New York Times Gazetesi'ne vermiş olduğu demeçte belirtmiş olduğu "AB tarafından öne sürülen tüm şartları yerine getirsek dahi, üyeliğimize karşı olan tutumun değişmeyeceğini anladık" görüşü, bu gerçeğin ifadesinden başka bir şey değildir. Bu görüş günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.

Türkiye, AB sistemi içinde yer alma çabasını 1950'li yıllardan beri sürdürmektedir. Henüz birkaç yıl öncesine kadar sosyalist rejimlerle yönetilen ve batı Avrupa tipi katılımcı parlamenter demokrasi ve pazar ekonomisi deneyimleri son derece sınırlı olan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri Türkiye'yi açık bir farkla geçmiştir. Demokrasi ve insan haklarında kötü bir sicili olan Slovakya'yı genişleme sürecine dahil eden AB'nin Türkiye'ye karşı çifte standart uygulamadığını düşünmek pek de yanlış olmaz. Avrupa'nın önceliği, temelde kültürel kimlik ve idealler açısından kendisine ait hissettiği Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye katılımının sağlanmasıdır.

Helsinki Zirvesi'nden çıkan karara göre Türkiye diğer adaylarla eşit konumda olacaktı. Ancak raporun incelenmesinde Kopenhag Zirvesi'nde yer alan dört koşuldan ikisi kaldırılmış, ancak Kıbrıs ve Ege tekrar sorun olarak yer almıştır. Türkiye'nin itirazı üzerine dönem Başkanı Finlandiya Başbakanı Lipponen, Ecevit'e yazdığı mektupta bunların koşul olmadığını bildirmişti. Ancak dönem başkanının mektubundaki muğlak ifadeler daha sonraki dönemlerde tekrar Türkiye'nin aleyhine kullanılmıştır. 2003 Kasım İlerleme Raporunda Kıbrıs Sorununun çözümsüzlüğünün Türkiye'nin AB üyeliği yolunda bir engel olabileceği

ifadesi yer almıştır. Bundan sonraki dönemlerde Ege ve Kıbrıs sorunları Türkiye'nin AB üyeliğiyle irtibatlandırılmıştır. Her iki konu da nitelik değiştirmiş, Türkiye-Yunanistan ekseninden çıkarak Türkiye-AB eksenine girmiştir.

2002 yılında Türkiye AB'ye uyum konusunda çok önemli ilerlemeler kaydetmesine karşın yayınlanan ilerleme raporu ve strateji belgesinde, siyasi kriterleri karşılamadığı gerekçesiyle Türkiye'ye “müzakere tarihi” verilmemiştir. Kopenhag Zirvesi'nde AB, Türkiye'ye yine ayrımcı davranmıştır, diğer aday ülkelerin ilerleme raporlarında Kopenhag Kriterlerini yerine getirmedikleri bilinmesine rağmen üyelik yolları açılırken, Türkiye'ye iki yıl sonrası için “tarihin tarihi” verilmiştir. Eski doğu bloğu ülkelerine bile 8-10 yıl arasında başvurudan sonra tam üyelik imkanı sağlanırken Türkiye 1989 Nisan'ın beri kapıda bekletilmektedir. Türkiye'nin daha önceleri, Kıbrıs sorunun Türkiye'nin üyeliği önünde bir önkoşul olmadığını söyleyen AB, 2003 İlerleme Raporu ile yayınlanan “Genişleme Stratejisi Belgesi”nde, “Kıbrıs'ta çözümsüzlük, Türkiye'nin AB beklentileri için ciddi bir engel teşkil edebilir” ifadesi yer aldı. AB'nin bu tutumu karşısında Başbakan Erdoğan “bahane istiyorlar” şeklinde tepkisini koyarken, İngiltere'nin en etkili gazetelerinden “The Times” Türkiye'ye haksızlık yapıldığını yazmıştır. Gazetede, Avrupa'nın uzun yıllar Türkiye konusunda “miyop” bir tavırda olduğu vurgulandı. “40 yıldır Türkiye'nin önüne yeni itirazlar konuyor” diyen The Times, önce ekonomisinin, sonra insan haklarının, şimdi de Kıbrıs'ın gündeme getirildiğini hatırlatmıştır. Ayrıca yazıda, Müslüman bir ülkeyle egemenlik paylaşmak istemeyen Avrupalı politikacıların tavrının kabul edilemez olduğu belirtilmiştir.

Avrupa Birliği Türkiye'ye hiçbir zaman samimi davranmadı, sürekli iki yüzlü bir siyaset güttü. Topluluk bünyesinde büyük Müslüman bir ülkeyi kabul etmek istemiyor, ancak

bunu açık bir şekilde söylemek yerine “Kopenhag Kriterleri”nin yerine getirilmediği söylenerek gerçek neden maskelenmek isteniyor. Süreç içerisinde ilave kriterlerin öne sürülmesi bu iddianın kanıtıdır. Sürekli gündemde tutulan Ermeni ve Kürt sorunlarının ne büyüklükte Türkiye’nin önüne konulacağı bilinmemektedir. Ancak henüz çözülmemiş Kıbrıs sorununda, yine faturanın Türk tarafına kesileceği kaçınılmazdır. AB böyle davranarak Türkiye’yi hemen dışlamayıp baskı altında tutarak isteklerini sonuna kadar yerine getirmek istemektedir. Türkiye’nin AB üyeliği için göstermiş olduğu aşırı istek AB’nin böyle davranmasına zemin hazırlamaktadır.

Topluluğun Türkiye’ye karşı iki yüzlü davranış içerisinde bulunduğu özellikle kendi bünyelerinde bulunan AB yetkililerince deşifre edilmektedir; Türkiye’ye samimi davranılmadığını Avrupa Komisyonu Başkanı Romano Prodi de gündeme getirmişti. Prodi, “AB liderleri, Türkiye’de iyi mesajlar veriyor, Brüksel’de farklı konuşuyorlar. Türk yetkilerle bir araya geldiklerinde, Türkiye AB’ye üye olacak diyorlar. Ancak Brüksel’e geldiklerinde Türkiye konusunda acele etmeyin yavaş gidin diyorlar” şeklinde konuşmuştu. Avrupa Birliği’nin bu tutumu ve değişmez politikasıyla, Türkiye’nin üyelik yolunda ilerlemesinin söz konusu olmayacağını söylemek yanlış olmaz.

Avrupa Birliği, Güney Kıbrıs’ın Topluluğa adaylığın kabulünde ve sonrasındaki süreçte olumlu bir yaklaşım içerisinde bulunmuş hatta çoğu zaman kendi kurallarını yok sayarak onu koruma altına almıştır. Bu davranışın oluşumunda hiç şüphesiz Birlik içerisinde bulunan Yunanistan’ın etkinliği önemli rol oynamıştır. Güney Kıbrıs’ın adaylık başvurusunun kabul edilmesinde AB, kendi kurallarını çiğneyerek yanlış bir davranış içine girmiştir. Başvurunun yapılmasında esaslı bir hukuki eksiklik ve çeşitli yanlışlıklar

bulunmaktadır. En önemli eksiklik ise çözümlenmemiş bir Kıbrıs Sorunu'nun varlığıdır. Güney Kıbrıs'ın Avrupa Topluluğuna yaptığı tam üyelik başvurusu, Londra ve Zürih Anlaşmalarına, Garanti ve Kıbrıs Cumhuriyeti Anlaşmalarına aykırıdır. Bu bağlamda taraflar arasında akdedilen anlaşmalara göre tek taraflı üyelik başvurusu hukuka uygun düşmemektedir. Başvurunun işleme konulmasında ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin bu konuda cesaretlendirilmesinde aktif olarak rol oynayan Avrupa Birliği hukukun çiğnenmesine göz yummuştur.

AB Konseyi, ilk olarak Kıbrıs'ın bu haliyle üyelik talebine tavır almıştı. 24 Şubat 1998 tarihinde yapılan toplantıda AB, Güney Kıbrıs'ın üyeliği konusunda yaptığı açıklamasında, üyeliğin gerçekleşebilmesi için Adada siyasi bir çözümün şart olduğunu ve görüşmelere Türklerin de mutlaka katılmaları gerektiğini belirtmiştir. Ancak bu açıklamaya Yunanistan çok sert tepki göstermiş ve AB'nin doğuya doğru genişlemesini veto edebileceğini söylemiştir. Yunanistan'ın bu çıkışı, bundan sonraki süreçte AB'nin Güney Kıbrıs'a yaklaşımını belirleyen en önemli faktör olmuştur. Çünkü Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini kollayan Almanya, Güney Kıbrıs'ı himayesine alan Yunanistan'ın bu şantajına boyun eğmek zorunda kalmıştı. Bundan sonraki süreçte AB, Güney Kıbrıs'la olan ilişkilerinde bu çizgide kalarak bir dizi yanlış karar almak zorunda kalmıştı.

AB, Yunanistan'ın da etkisiyle Güney Kıbrıs'la olan ilişkilerinde onu sürekli kollamıştır. Ancak bu davranışını sürdürürken kendi temel değerlerini çokça çiğnemiş ve kendini sıkıntıya sokmuştur. Sorunlu bir Kıbrıs'ın AB üyeliği hala çözüm beklemektedir. Kıbrıs Cumhuriyeti takviyeli AB, önümüzdeki günlerde Kıbrıs'ta çözüm için “müzakere

tarihi”ni de koz olarak kullanmak suretiyle de Türkiye’den yeniden tavizlerde bulunmasını isteyecektir.

Kıbrıs sorununa çözüm arayan Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan kendi adıyla anılan çözüm paketini ilk olarak 11 Kasım 2002 tarihinde taraflara sundu. Tarafların belge üzerindeki itirazları buna bağlı olarak yapılan değişiklikler sonucunda Annan Planı birkaç kez yenilenerek neticede “IV. Annan Planı” nihai şeklini alarak referanduma sunulmuştur. Planın her yenileştirilmesinde bir önceki plana göre Türk tarafına ek iyileştirmeler getirdiği görülmüştür. IV. Annan Planı, Türk tarafı lehine bazı iyileştirmeler içermesine rağmen Türk toplumu ve Türkiye açısından kabul edilebilir olmaktan uzaktır. Planın uygulanması durumunda ilerleyen yıllarda Türk tarafını sıkıntıya düşürecek, Rum nüfusu içinde eritecek maddeler bulunmaktadır. Planın en büyük eksikliği “daimi derogasyonları” içermemesi olup AB yetkililerinin bu konuda herhangi bir girişimde bulunamayacaklarını ifade etmeleridir.

Annan Planı’nın referanduma sunulmasında ortaya çıkan sonuç bazı gerçeklerin daha iyi anlaşılmasını sağladı. Referandum sonucu, her şeyden önce çözümsüzlüğün asıl kaynağının Rumlar olduğunu ortaya koydu. Bu bağlamda 30 yıldır Türkler aleyhine yürütülen propagandanın gerçeği yansıtmadığı, bir arada yaşamayı, birleşmeyi istemeyenin Rum tarafı olduğunu gösterdi. Diğer bir gerçek ise, bu süreçte AB’nin hatalı, yanlı ve haksız bir tutum izlediğidir. Kıbrıs sorunu çözülmedikçe Türkiye’nin AB üyeliğine karşı çıkacağı mesajını veren Avrupa Birliği ülkelerinin, aynı koşulu Rumların önüne koymayıp sadece Türkiye’ye baskı yapmanın büyük bir hata olduğunu anlamış oldular.

Aynı şekilde 2002 İlerleme Raporu ile strateji belgesinde, “adada çözüm bulunmadan da Kıbrıs Rum Kesimi’nin AB’ye üye olması gerektiği” gibi alınan yanlış bir kararın Rumların referandumda olumsuz oy kullanmalarını ayrıca teşvik etmiştir. Bu bağlamda, çözüm planına olumsuz yanıt veren Rum tarafının AB’ye girecek olmasına karşın, plana olumlu yanıt veren Türk tarafının dışarıda bırakılması çelişkili ve adaletsiz bir durum yaratmıştır. Nitekim Timothy Garton Ash, The Guardian gazetesindeki yazısında, “...bu genişlemenin burukluk yaratan gelişmelerden biri Kıbrıslı Rumların adanın birleşmesini reddederken, Kıbrıslı Türklerin “evet” oyu vermeleri; sonuçta hayret verici bir mantıkla Kıbrıslı Rumlar AB üyeliği ile ödüllendirilirken, Kıbrıslı Türkler dışarıda kalmakla cezalandırıldı” demişti.

Referandum sonucunun Türkiye açısından en önemli yansıması, Kıbrıs’ın artık Türkiye’nin AB üyeliği önünde bir engel olmaktan resmen çıkmasıdır. Ancak 1 Mayıs’ta Kıbrıs’ın tamamını temsilen ve “Kıbrıs Cumhuriyeti” adıyla AB’ye tam üye olan Rumların varlığı, Türkiye’nin AB üyelik sürecini olumsuz etkileyecektir. Her şeyden önce Türkiye, AB üyesi Kıbrıs Cumhuriyeti’ni tanımak zorunda kalacaktır. AB ve birliğin yeni üyesi olan Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye’den AB üyesi bir ülkenin topraklarındaki askeri birliklerini çıkarmasını isteyecektir. Her ne kadar çözüm planının referandumda Rumlar tarafından reddedilmesinden sonra Türk askerinin adada kalması durumu meşru gibi gözüксе de, AB’nin Kıbrıs’ın tamamını üyelik kapsamına almasıyla “Türk askerinin adadaki varlığı” bir tartışma konusunu gündeme getirecektir. Ayrıca Kıbrıs Cumhuriyeti, karasularından “zararsız geçiş hakkı”nı kullanmak isteyecek Türk askeri gemilerini engelleme girişiminde bulunacaktır. Ayrıca, AB’nin referandum öncesinde, çözüm halinde KKTC’ye uygulanan kısıtların kaldırılacağı, ekonomik ve sosyal iyileştirmelerin yapılacağı vaatleri verilmişti.

Ancak uluslararası kuruluş ve devletler tarafından verilen bu vaatlerin büyük kısmı yerine getirilmedi.

Türkiye, AB üyelik kriterlerine uyum sağlama gayesiyle büyük bir çaba göstermiştir. Bu uğurda 2004 yılının ortalarına kadar, iki anayasa değişikliği (Ekim 2001 ve Mayıs 2004) ve 8 adet uyum paketini meclisten geçirmiştir. Özellikle 2001 yılından sonraki süre içerisinde gösterilen performans batılı ülkeler tarafından övgüyle karşılanmıştır. Geçen bu süre dahilinde 1998 yılında tespit edilen eksiklikler AB tarafından hazırlanan “Katılım Ortaklığı Belgesi” ve Türkiye’nin taahhüdü olan “Ulusal Program”a cevap verecek nitelikte olmak üzere çok büyük oranda giderilmiştir.

Bu bağlamda, hangi nedenle olursa olsun ölüm cezasının yasaklanması, DGM’lerin faaliyetlerine son verilmesi, Milli Güvenlik Kurulu’nun(MGK) işleyişine ve yapısına getirilen temel değişiklikler, AB’ye uyum çabasında sayılması gereken önemli iyileştirmelerdir. Genel olarak bakıldığında Türkiye’nin AB’ye uyum çabasında göstermiş olduğu performans yeterli ve takdire şayandır. Ancak bu durumda dahi AB’nin, Türkiye’yi kabul etmekte zorlandığını göstermektedir.

Buna karşın Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin AB ile bu bazdaki ilişkilerinde çok farklı muameleye tabi tutulduğu görülmektedir. AB Komisyonu’nun hazırladığı rapora göre, Güney Kıbrıs’ın bazı eksikliklerine karşın tam üyeliği engelleyici nitelikte olmadığı, dolayısıyla olumlu görüş aldığı bilinmektedir. Ancak AB’den olumlu görüş alan Güney Kıbrıs’ın üyelik kriterlerini karşılamada bazı önemli eksiklikleri bulunuyordu. Bunlardan en önemlisi, Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Annan Planı çerçevesinde Kıbrıs sorununa çözüm

bulmada yapılan referandumda olumsuz oy kullanarak çözümü engelleyen taraf olması sayılabilir. Çünkü Güney Kıbrıs'ın bu eğilimi sonucunda yükümlülüğünde bulunan siyasi kriterleri karşılamada yetersiz kalmış oluyordu. AB'nin, "Kıbrıs'ta çözüm olsa da, olmasa da tam üyelik hakkının verileceği" kararı, aday ülkelere eşit mesafede bulunma ilkesine aykırıdır ve Türkiye'ye uygulanan bir çifte standart şeklinde yorumlanmalıdır. Bundan başka Güney Kıbrıs'ın belgeli bir şekilde ortaya çıkarılmış olan terörizme olan desteği, kara para aklama ve kaçakçılık faaliyetleri bulunmaktadır. Eksikleri bulunan Güney Kıbrıs üyeliğe kabul edilirken, büyük gayret gösteren ve aşama kaydeden Türkiye'nin "müzakere tarihi"ni dahi alamamasına siyaset bilimci Dr. Heinz Kramer, bu farklı uygulamaya tepkisini koymuştu.

Türkiye, adaylık başlangıcından bugüne kadar gösterdiği sürekli ve zamanla artarak devam eden yoğun çabası sonucunda Kopenhag Siyasi Kriterlerini çok büyük oranda karşılamıştır. Bu bağlamda Aralık 2004'te yapılacak AB Zirvesi'nde Türkiye'ye "müzakere tarihi" verilmelidir. Çok az miktardaki eksikliklerin müzakere sürecinde tamamlanması doğal karşılanmalıdır. Geçmişte bazı aday ülkelerin, yasal düzenleme eksikliklerine ve uygulamada yaşanan sorunlara rağmen müzakere tarihi aldıkları bilinmektedir. Hatta Türkiye'nin imzalamadığı veya çekince koyduğu bazı uluslararası sözleşmeler çeşitli AB üyelerince imzalanmamış ve çekince konulmuştur.

Avrupa Ülkeleri, Türkiye'nin uyum konusunda göstermiş olduğu üstün çabaları överken bir taraftan da onun üyeliğine karşı olduklarını bazen açık, bazen örtülü bir şekilde beyan etmektedirler. Son zamanlarda bu karşı çıkışa Hristiyan aleminin önemli liderlerinin de katılmakta olduğu görülmektedir. Türkiye'nin AB tarafından istenmemesi üç sebebe dayanmaktadır. Önemli bir sebep olarak Türkiye'nin Müslüman bir ülke olması, Avrupa

halkı tarafından çok yadırganmaktadır. Büyük ve genç nüfuslu bir Türkiye'nin coğrafi özelliği de Avrupa tarafından üyelik için sakıncalı bulunmaktadır. Türkiye 20 yıl sonra Avrupa'nın en büyük nüfusuna sahip olacaktır. Bu durumda Türkiye'nin AB kurumlarında en büyük temsil yetkisine sahip olması hali, AB yöneticileri durumundaki Almanya ve Fransa tarafından sakıncalı bulunmaktadır. Ancak meselenin derininde din faktörünün olduğunu söylemek gerçekçi bir değerlendirme olacaktır. Fransız düşünür Baudrillard, Türkiye'nin AB'ye kabul edilip edilmemesi meselesinin de bu kimlik bunalımıyla ilgisi olduğunu vurgulamaktadır. AB'nin bir kimlik bunalımı geçirdiği Irak savaşındaki kırılgan yapısıyla ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda AB'nin ömrü sorgulandığında, Türkiye eğer müzakere tarihi alabilirse üyelik görüşmelerinde geçecek olan sürenin AB üyeliği için yeterli olamayacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

Yukarıdaki temel değerler ışığında, Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi tam üyeliğe kabul edeceğini söylemek mümkün değildir. 2004 sonunda "müzakere tarihi" verilse dahi uzun müzakere sürecinde Türkiye'nin önüne kabul edemeyeceği yeni koşullar koyarak, üyelik hedefi sürüncemede bırakılacaktır. Nitekim Avusturya Başbakanı Schuessel, Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin başlamasının, tam üyelik kararıyla sonuçlanmayabileceğini söylerken, iddiamızın doğruluğunu teyit etmişti. 2006'da iktidara gelmesi beklenen Almanya'daki muhalefet lideri Henkel, Türkiye'nin AB içinde yerinin olmadığını ancak özel bir statünün verilebileceğini söylerken belki de Türkiye'ye en samimi davranan lider konumundaydı. AB'nin yeni üyesi Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıs sorununun çözümünü eskiden olduğu gibi Türkiye'nin üyeliğiyle ilişki kuracaktır. Brüksel Zirvesi'nde, Hırvatistan'a 2004'te aday üyelik statüsü, 2005'te müzakerelere başlanması tarihini veren AB'nin, 45 yıldır Türkiye'yi kapıda bekletmesinin bir cevabı vardır ki; o da Türkiye'nin AB tarafından istenmediğidir.

KAYNAKÇA

Gazeteler:

Akşam Gazetesi	02-04-2004,14-03-2003, 29-01-2003, 14.12.2002.
Cumhuriyet Gazetesi	2004-2003-2002-2001-1999 Yılları.
Dünya Gazetesi	18-12-2003, 05-04-2003.
Güneş Gazetesi	20-04-2004.
Haber X Gazetesi	03.12.2003.
Hürriyet Gazetesi	2004-2003-2002-2000-1998 Yılları.
Kıbrıs Gazetesi	26-10-1997.
Milliyet Gazetesi	2004-2003-2002-2001-2000-1998 Yılları.
Posta Gazetesi	04-05-2004, 06.11.2003, 11-12-2002.
Radikal Gazetesi	2004-2003-2002-2001-1998 Yılları.
Sabah Gazetesi	27-03-2003, 03-12-2002, 11.09.2002.
Simerini Gazetesi	23-01-1995.
Stradigma Gazetesi	06-2003.
Tercüman Gazetesi	18.04.2003,17-04-2003.
Türkiye Gazetesi	08-12-2002.
Vatan Gazetesi	05-03-2003.
Yeni Şafak Gazetesi	29.12.2002, 16.07.2002.
Zaman Gazetesi	2003-2002-1998 Yılları.

Dergiler

“AB’ye Katılım Çerçevesinde 12 Aday Ülke için Komisyon Tarafından Hazırlanan İzleme Raporları”, İKV Dergisi, Eylül-Aralık 1998, sayı: 142, s. 33.

KKTC Tarihsel Gelişim, İKV Yayınları, 1991, a. g. e., s. 61.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihsel Gelişim, Sosyo-ekonomik Durum ve AT ile İlişkiler, İKV Yayınları, 1994, s. 54.

Mustafa Renksizbulut, “AET-Kıbrıs Ortaklık İlişkileri (1)”, İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi, II/XII, Mart 1982, s. 27.

Kitaplar

Ahmet Gökdere, Avrupa Topluluğu ve Türkiye ile İlişkiler, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi; 1991.

Ali Birol Yeşilada, Kıbrıs Görüşmeleri, AB-Türkiye Sorunları Ekonomik Krizler ve Ortaya Çıkan Karmaşık Durum, Ankara, 1999.

Andrew Mango, “Annan Planı’nın Siyasi Yönleri”, Hasan Ünal (ed.), Uluslararası Kıbrıs Konferansı, Tebliğler ve Tartışmalar, TOBB, Ankara, Mart 2003.

Arı Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği, “Değişim ve Gelişim Sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye” Form Yayıncılık, İstanbul 2002.

Bilal N. Şimşir, “AB, AKP ve Kıbrıs”, Bilgi Yayınları, Birinci Baskı, Aralık 2003.

Cihan Dura, Hayriye Atik, “Avrupa Birliği’nin Dördüncü Genişlemesi”, Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye, Nobel Yayınları, Ankara 2000.

Clement Dodd, “Annan Planı’nın Siyasi Yönleri”, Hasan Ünal (ed) Uluslararası Kıbrıs Konferansı, Tebliğler ve Tartışmalar, TOBB, Ankara, Mart 2003.

Clement H. Dodd, Kıbrıs Meselesi, Güncel Bir Bakış, (Çev: Aylin Güney Avcı), Turhan Kitabevi, Ankara, 1996.

Çağrı Erhan, Tuğrul Arat, “AB’yle İlişkiler” Baskın Oran (ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

Çiler Eminer ve Gülden İlkman, AB ve Kıbrıs, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, Lefkoşa, 1999.

Çiler Eminer, “Rumlar Neden Avrupa Birliği’ne Girmek İstiyor?”, Çiller Eminer, Gülden İlkman (ed.), Avrupa Birliği ve Kıbrıs, Ankara, KKTC Yayınları.

Erol Manisalı, “1999-2002 Dönemi Kıbrıs ve Türkiye-AB İlişkileri”, Dünden Bugüne Kıbrıs, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2002.

Erol Manisalı, “İçyüzü ve Perde Arkasıyla Avrupa Çıkmazı”, Türkiye-AB İlişkileri, Otopsi Yayınları, Birinci Baskı, Şubat 2001.

Erol Manisalı, Gümrük Birliği’nin Siyasal ve Ekonomik Bedeli, (İkinci Basım, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1996).

Ertan Efegil, “Temel Konular Işığında Annan Belgesi’nin Analizi” Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2003. (Birinci Baskı).

Faruk Sönmezoğlu, Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu 1945-1986, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Basımevi, 1991.

Filiz Yıldız Çakar, “Türkiye’nin Geleneksel Güvenlik Sorunu: Kıbrıs”, Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye, Seçkin Kitabevi, Ankara, 2002.

Haluk Günuğur, Ortaklık Anlaşmaları ve 6 Mart 1995 Ortaklık Konseyi Kararları Işığında Gümrük Birliği, Avrupa Birliği El Kitabı, (Ankara: TCMB Yayınları, 1995).

İ. Reşat Özkan, Küresel Çıkar Oyunları İçinde Türkiye'nin Dış Politika Sorunları, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1999.

Kürşat Eser, Avrupa Birliği Sürecinde Ulusal Program, Türkiye ve Siyaset Dergisi, Temmuz-Ağustos 2001, sayı: 13.

Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", Baskın Oran (ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 480.

Melek M. Fırat, "AB-Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye'nin Politikaları", Gencer Özcan, Şule Kut, (der.), En Uzun Onyı-Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar, İstanbul: Büke Yayınları, 2000 s. 257.

Meltem Müftüler Baç, "Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler", (Çeviren: Simten Coşar) Alfa Yayınevi, İstanbul 2001, s. 34-35.

Michael Stephen, "Senaryolar ve Öneriler", Hasan Ünal (ed). Uluslararası Kıbrıs Konferansı, Tebliğler ve Tartışmalar, TOBB. Ankara, Mart 2003, s.160.

Murat Metinsoy, Mustafa Eroğlu, "Değişen Dünya ve Türkiye'nin Dış Politika Gündemi", Donkişot Yayınlar, İstanbul, 2001, s. 106.

Nasuh Uslu, "Kıbrıs Sorunu ve ABD", İrfan Kaya Ülger, Ertan Efegil (ed.), AB ve Kıbrıs: Bugünü ve Geleceği, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2002.

Profile 2002, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerindeki Temel Belgeler (Ankara 2002), ünite 139.

S. Rıdvan Karluk, "Avrupa Birliği ve Türkiye", Betaş Yayıncılık, Ocak 2002, s. 479.

Sabahattin İsmail, "Erdoğan-Gül İkilisinin Çelişkileri, Annan Planı ve Referandum". "Annan Planı'na Hayır", İleri Yayınları, Birinci Baskı, Nisan 2004, s.77-78.

Sadi Somuncuoğlu, Arka Kapımıza Dayandılar: Kıbrıs'ta Sirtaki, Boyut Tan Matbaası, Ankara, 2002, s. 418.

Sanem Baykal, Tuğrul Arat, "AB'yle İlişkiler" Baskın Oran (ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 330.

Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs ve Avrupa Birliği İlişkileri", Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 214.

Suat A. Bilge, "Ankara Atina Lefkoşe Üçgeni", Ankara, İmge kitabevi, 1996, s. 84-85.

Şükrü S. Gürel, Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993), Ankara, 1993, s. 103-123.

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Avrupa Birliği ve Türkiye (5. Baskı, Ankara 2002) s. 464.

Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu, GKRY AB'ye Üye Olabilir mi: Hukuki Durum ve Siyasi Değerlendirmeler, AB Değerlendirme Serisi, No. 3., Ankara, 2001, s. 15.

Veysel Bozkurt, "Avrupa Birliği ve Türkiye", Siyasal Kurumlar, Çıkar Grupları, Kamuoyu, Ortaklık Belgeleri, Vipaş A.Ş. Bursa 2001, s. 329-330.

İnternet Adresleri

<http://195.155.145.1/türkçe/yayınlar/tanıtım/KUSATILMIŞLARULKESİ.htm>.

<http://europa.eu.int>

<http://www.aksam.com.tr/>

<http://www.belgenet.com.tr/>

<http://www.byegm.gov.tr/>
<http://www.ctpkibris.org>
<http://www.deltur.cec.eu.int/>
<http://www.dunyaonline.com/>
[http://www.eso-es.net/ /](http://www.eso-es.net/)
<http://www.haberaliz.com/>
<http://www.hurriyetim.com.tr/>
<http://www.ikv.org.tr>
<http://www.kibrispostasi.com/?action=journalist&aid=399>
<http://www.liberal-dt.org.tr/>
<http://www.mfa.gov.tr/>
<http://www.minidev.com/>
<http://www.nethaber.com/>
<http://www.sodev.org.tr/>
<http://www.stargazete.com.tr>
<http://www.tesev.org.tr/>
<http://www.trncinfo.com/>
<http://www.yilmaz.com.tr>

Tansel, Pınar, The Comparison of the Candidacy Processes of Turkey and Greek Administration of Southern Cyprus to the European Union, Master's Thesis, Advisor: Asst. Prof. Nail Aklan, 178 p.

ABSTRACT

The relations with the European Union hold an important place in Turkish Foreign Policy. Pursuing the policy of integrating the EU starting from Ankara Agreement, Turkey encountered “Cyprus Problem” under the heading of Prolonged Political Cooperation in its road of membership. Signed Association Agreement with the European Communities in 1972, Greek Administration of Southern Cyprus (GASC) applied for the membership on the behalf of the whole island and became a member in May 2004. In this thesis the candidacy processes of Turkey and Greek Administration of Southern Cyprus to the EU is handled presenting crucial historical development of each country's relations to the EU and a comparative analysis is made. How Cyprus Problem affects these candidacy processes is discussed and whether the religion plays role on Turkey's membership is presented. In the first chapter Turkish-EU relations and in the second chapter GASC-EU relations are under the important headings. In the third chapter the content of Annan Plans is explained, what the advantages and disadvantages for the parties are and how the result of the referendum affects the parties is discussed. Finally, in the fourth chapter based on the Commision's Regular Reports the performances of each candidate countries are evaluated and made a comparative analysis.

Tansel, Pınar, Türkiye ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği'ne Adaylık Süreçlerinin Karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yard. Doç. Dr. Nail Aklan, 178 s.

ÖZET

Avrupa Birliği ile olan ilişkiler Türk Dış Politikasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Ankara Anlaşması'ndan itibaren Avrupa Toplulukları'na entegre olma siyaseti izleyen Türkiye Helsinki Zirvesi'nde adaylık statüsünü elde ederken Güçlendirilmiş Siyasi Diyalog başlığı altında Kıbrıs sorununu karşısında bulmuştur. 1972'de Toplulukla Ortaklık Anlaşmasını imzalayan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin 1990'da adanın tümü adına yapmış olduğu üyelik başvurusu kabul edilmiş ve 2004'ün Mayıs'ında AB'ye üye olmuştur. Bu tez çalışmasında, Türkiye'nin ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin adaylık süreçleri olayların tarihi alt yapısı ortaya konarak ele alınmış ve karşılaştırmalı bir analiz yapılmıştır. Kıbrıs sorununun bu süreçleri ne yönde etkilediği tartışılmış ve Türkiye-AB ilişkilerinde “din farklılığı”nın nasıl bir rol oynadığı ortaya konmuştur. Hazırlanan tezin birinci bölümünde Türkiye'nin ve ikinci bölümünde GKRY'nin AB ile olan ilişkileri önemli konu başlıklarıyla ele alınmıştır. Üçüncü Bölümde Annan Planı'nın içeriği anlatılmış, taraflar açısından olumlu ve olumsuz yanları ortaya konmuş ve referandumdan çıkan sonucun taraflara nasıl yansıdığı tartışılmıştır. Son olarak dördüncü bölümde ise her iki aday ülkenin üye üyelik kriterlerini yerine getirmekte gösterdiği performanslar ilerleme raporları baz alınarak değerlendirilmiş ve karşılaştırmalı bir analiz yapılmıştır.